

Tadqiqot.uz

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJY OLIY TA'LIM MUASSASALARI
PROFESSOR-O'QITUVCHILARI, YOSH OLIMLAR, DOKTORANTLAR,
MAGISTRANTLAR VA IQTIDORLI TALABALAR

DAVRIYLIGI: 2018-2024

RESPUBLIKA KO'P TARMOQLI

ILMIY KONFERENSIYA

YANGI O'ZBEKISTON: 2024

CONFERENCES.UZ

ILMIY TADQIQOTLAR

| ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES |

MATERIALLAR TO'PLAMI

AVGUST
№67
JIZZAX

CONFERENCES.UZ

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
2-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
НАУЧНЫЙ ИССЛЕДОВАНИИФ
ЧАСТЬ-2**

**NEW UZBEKISTAN:
SCIENTIFIC RESEARCH
PART-2**

ТОШКЕНТ-2024

УЎК 323(575.1)(063)

КБК 66.3(5Ў)я43

Й-18

DOI 10.5281/zenodo.11390854

«ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: Илмий тадқиқотлар» [Тошкент; 2024]

«Янги Ўзбекистон: Илмий тадқиқотлар» мавзусидаги республика 67-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 август 2024 йил. – Тошкент: «Tadqiqot», 2024. – 87 бет

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган етти устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофиқ: – илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши -

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар -

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар -

Исмаилов Хусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тугган ўрни -

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви -

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети "Беш муҳим ташаббус" маркази раҳбари)

6. Журналистика -

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар –

Самигова Умида Хамидуллаевна ("Kinder land of Asia" НТМ ўқув ва тарбия ишлари бўйича директор ўринбосари)

8. Адабиёт -

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9. Иқтисодиётда инновацияларнинг тугган ўрни -

Phd Воҳидова Меҳри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10. Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар -

Турсунназарова Эльвира Таҳировна (Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети, таржимонлик факультети, инглиз тили амалий таржимаси кафедраси в.б. доценти, PhD)

11. Жисмоний тарбия ва спорт -

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12. Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши -

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13. Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши -

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн-

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт-

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар -

Доцент Нормирзаев Абдукаюм Рахимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари -

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар -

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика -

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария -

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари -

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар -

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари -

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар -

Phd доцент Қаххоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География-

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналлов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФАЛСАФА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

СИЙOSIY E'TIQODDA INSONPARVARLIK G'OYASI VA UNING JAMIYAT HAYOTIGA TA'SIRI

Shernazarov Ravshan Avazovich

Navoiy davlat pedagogika instituti tadqiqotchisi
Navoiy, O'zbekiston

Annotatsiya: Ushbu maqolada siyosiy e'tiqod tushunchasi, uning jamiyat hayotidagi roli, mexanizmlari va funksiyalari chuqur falsafiy tahlil etilib, insonning dunyoqarashi, qadriyatlarini, shaxsiy va ijtimoiy hayotida tutgan o'rni o'rganilgan. Shuningdek, shaxs siyosiy e'tiqodining gumanizatsiyasi jarayoni tahlil qilinib, gumanizatsiya, insoniylik va adolat tamoyillariga asoslangan siyosiy e'tiqodlarni shakllantirish, uning inson huquqlari, adolat, tenglik va jamiyatning umumiy farovonligini ta'minlashga qaratilganligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: siyosiy e'tiqod, jamiyat, gumanizatsiya, tarbiya, adolat, tenglik, ma'rifat, qadriyat, insoniylik, siyosat.

Siyosiy e'tiqod shaxsning siyosat sohasidagi asosiy fikr va qarashlar tizimidan iboratdir. U jamiyat hayotiga katta ta'sir ko'rsatib, insonning siyosiy sohadagi qarashlari va qadriyatlarini aniqlashda falsafiy ahamiyat kasb etadi. Siyosiy e'tiqod shaxsning siyosiy faoliyat yo'nalishini belgilaydi va jamiyat axloqini shakllantiradi. U insonlarni ko'pincha o'z huquq va manfaatlari uchun faoliyat ko'rsatishga, kurashchi bo'lishga, shuningdek, davlatning siyosiy hayotida qatnashishga, saylov va referendumlarda ishtirok etishga undaydi. Shuningdek, siyosiy e'tiqod jamoatchilik fikrining shakllanishiga, insonlarning ongi va xatti-harakatlariga ta'sir qiladi. U jamiyat manfaati yo'lida harakat qilishga rag'batlantirishi, ijtimoiy o'zgarishlar va taraqqiyotga turtki bo'lishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, siyosiy e'tiqod moddiy ne'mat, narsa yoki predmet emas; uni moddiy obyektlar singari o'lchab, tortib yoki sanab bo'lmaydi. Siyosiy e'tiqodning mazmuni va shakllanish darajasini laboratoriya sharoitida aniqlash yoki tajribalar o'tkazish orqali baholash mumkin emas. Ammo bu shaxsda siyosiy e'tiqodning mavjudligi va uning shakllanish darajasini aniqlash mumkin emas degani emas.

E'tiqodning yemirilishi faqat inson uchun fojea emas. Uning jamiyat barqarorligi va ravnaqiga salbiy ta'siri ham nihoyatda katta. E'tiqodning qulashi inson ruhiy olamining, o'zligining tanazzuli ibtidosidir. E'tiqodi zaiflashayotgan odamlarning asta-sekinlik bilan tipik holatga aylanishi esa ijtimoiy jipslikka darz ketishining dastlabki bosqichidir. Binobarin, ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni hamda ravnaqni ta'minlash uchun siyosiy e'tiqod degradatsiyasini oldini oladigan jarayonlarga turtki bermoq, bu jarayonlarni yuksak mahorat ila tashkil etmoq hamda muttasil muvofiqlashtirib bormoq darkor. Ana shunday jarayonlarning eng asosiysi shaxs siyosiy e'tiqodi gumanizatsiyasi bilan bog'liq. Zotan, degradatsiya shaxs siyosiy e'tiqodi tanazzuli va ijtimoiy boshboshdoqlik omili bo'lsa, gumanizatsiya inson va jamiyat kamoloti manbaidir [1].

Ilmiy manbalarda "shaxs siyosiy e'tiqodi gumanizatsiyasi" tushunchasi nihoyatda kam qo'llaniladi. Shu sababdan uning mazmuni va mohiyatiga alohida to'xtalib o'tmoq kerak. E'tiqod gumanizatsiyasi – inson kechinmalariga pozitiv tus berish, uning ma'lumotlarni oqilona tahlil qilish malakasini shakllantirish jarayonidir. Bu jarayon inson e'tiqodining ezgulik va odamoxunlik sari yuz burayotganini, unda Vatan tuyg'usi shakllanayotganini, boshqa millatdoshlar oldidagi mas'uliyat tuyg'usi qaror topayotganini, tahliliy va tanqidiy tafakkur rivojlanayotganini ko'rsatadi. Mazkur xususiyatlar negizida insonning el manfaatlari yo'lida faoliyat ko'rsatish niyati yuzaga keladi.

Gumanizatsiyaning asl tabiatini yorqin ko'rsatuvchi ushbu jarayonlar natijasi o'laroq insonda insoniylik bilan yo'g'rilgan e'tiqod ildiz otadi. Bu e'tiqod qator belgilarda o'z ifodasini topadi. Masalan, insoniylikka asoslangan e'tiqod vakili o'z jamoadoshlari erkinligini benihoya qadrlay boshlaydi, bu erkinlikni cheklashga qaratilgan har qanday amalni qabul qilmaydi. Odamoxun e'tiqod

sohibi vatandoshlarining farovon turmushini yuzaga keltirishni o'z hayotiy maqsadlaridan biri deb biladi. Uning butun umri davomida amalga oshirgan sa'y-harakatlarining leytmotivi ham ana shu niyat bilan bog'liq bo'ladi. U jamiyatda har qanday qarorlar xalq manfaatlarini va irodasi asosida qabul qilinishi zarurligiga qat'iy ishonadi. Ayni paytda odamoxun e'tiqod sohibi o'z e'tiqodiga mansub bo'lmagan, uni qabul qilmagan kishilarning bexavotir turmushiga ham rahna solishga intilmaydi. Chunki bunday ishlar ruhiyatining mohiyati adolatparvarlik va xayrihohlik bilan sug'orilgan, shu boisdan ular o'z g'alalar nuqtai-nazari, munosib turmushini qadrlashga, uni tabiiy va zaruriy hol sifatida qabul qilishga odatlangandir. Albatta, bu mezonlarning yaxlit holda va qisqa muddatda ro'yobga chiqishi, bir inson ruhiyatida mujassam bo'lishi mushkul. Lekin shunday model mavjudligining o'ziyoq jamiyatdagi tarbiyaviy va ma'rifiy ishlar samarasini oshirish, uni yagona maqsadlar sari yo'naltirish imkonini beradi.

Shaxs siyosiy e'tiqodi gumanizatsiyasi mohiyatini tashkil etuvchi birinchi jarayon – tarbiyaviy ta'sirdir. Professor A. Choriyev quyidagilarni yozib qoldirgan, “Tarbiya, - shaxsning rivojlanishi jarayonini anglatadi. Siyosiy tarbiya ana shunday murakkab jarayon bo'lmish tarbiyaning xarakterini aniqlovchi kategoriya bo'lib, tarbiya shakllari va yo'nalishlariga ijtimoiy mazmun, g'oyaviy barqarorlik va tarixiy optimizm ato etadi” [2]. Mazkur ta'rifdan ko'rinib turibdiki, odamoxun e'tiqodni shakllantirishga yo'naltirilgan tarbiyaviy ta'sir tarbiyaning alohida shakli yoxud yo'nalishi emas. Aksincha, u tarbiyaning boshqa shakllari bilan uyg'unlikda olib boriladi. Uning asosiy maqsadi shaxsning hokimiyat va boshqaruvga oid kechinmalarini maqbullashtirish bilan bog'liq.

E'tiqod gumanizatsiyasi jo'ngina yuz beradigan jarayon emas. U o'zining mazmundorligi, murakkabligi, serqirraligi bilan ajralib turadi. Uning ikki jihati mavjud. Bir tomondan, u inson kechinmalarini tarbiyalashga qaratilgan intilishlarni o'zida mujassam qiladi. Ikkinchi tomondan esa, u insonning tahliliy va tanqidiy tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan jarayonni o'z ichiga oladi. Ularning biri maxsus tarbiyaviy ta'sir jarayoni deb atalsa, ikkinchisi – siyosiy ma'rifatdir.

Ushbu ikki jarayonning tugal maqsadi biz tilga olib o'tgan odamoxun e'tiqod sohibini voyaga yetkazish bilan bog'liq. Ayni paytda ularning har birining o'z juz'iy maqsadlari ham mavjud. Shuningdek, ular hal qilmog'i lozim bo'lgan vazifalar ko'lami ham bor. Bu vazifalar ularga xos bo'lgan turfa uslublar va yondashuvlar asosida hal etiladi. Tarbiyaviy ta'sir va siyosiy ma'rifat maqsadi va uni amalga oshirish yo'llariga doir mulohazalar ushbu jarayonlarning ilmiy-nazariy asoslarini tashkil etadi. Ana shu asoslardan voqiflikka tilga olingan jarayonlarni oqilona tashkil etish va Vatan manfaatlarini va el yakkidilligi sari yo'naltirish, ko'zlangan tub maqsadlarga erishish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, shaxs siyosiy e'tiqodining gumanizatsiyasi insoniylik tamoyillari asosida shakllangan siyosiy qarash va qadriyatlarini anglatadi. Bu jarayon siyosiy e'tiqodning asosiy maqsadini jamiyatning umumiy farovonligi, inson huquqlarining himoyasi, adolat va tenglikni ta'minlashga qaratadi. Gumanizatsiya orqali siyosiy e'tiqod shaxsiy manfaatlardan ustun bo'lgan ijtimoiy mas'uliyatni aks ettiradi, insonlarni boshqalarning huquqlarini hurmat qilishga, jamiyat manfaati yo'lida faoliyat ko'rsatishga undaydi. Shu tariqa, siyosiy e'tiqodning gumanizatsiyasi jamiyatda ijtimoiy o'zgarishlar va taraqqiyotni rag'batlantirishga xizmat qiluvchi muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hannon, M. J., de Ridder, J. The Point of Political Belief. –Routledge: The Routledge Handbook of Political Epistemology, 2021. -p.157.
2. Choriyev A. Inson falsafasi. Ijtimoiy tarbiya. Uchinchi kitob. –Qarshi: Ilm-fan-ma'naviyat, 2024. –B.70.
3. Sobirovich, T. B. (2023). Manifestations of Moral Threats in the Ideosphere of Uzbekistan and Their Prevention Strategy. *Asian Journal of Basic Science & Research*, 5(1), 103-108.
4. Sobirovich, T. B. (2023). Basic Criteria for Building the Third Renaissance in Uzbekistan. *Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST)*, 7(1), 149-157.
5. Sobirovich, T. B. (2023). Civil Society and its Influence in Society's Ideosphere. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 4(12), 84–89.
6. Sobirovich, T. B. (2023). MANIFESTATION OF CIVIL SOCIETY IN THE IDEOSPHERE OF UZBEKISTAN. *Innovative Society: Problems, Analysis and Development Prospects*, 89-92.

“O‘ZBEKISTON – 2030” STRATEGIYASI - JAMIYAT IDEOSFERASIDAGI
STRATEGIK G‘OYA

Bexruz Sobirovich Turdiyev

Buxoro davlat universiteti,
Yurisprudensiya va ijtimoiy-siyosiy
fanlar kafedrasida dotsenti
b.s.turdiyev@buxdu.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston rivojlanish yo‘lini belgilab bergan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, uning maqsad va vazifalari hamda mamlakatning kelajakdagi rivojini shakllantirishga qaratilgan keng qamrovli rejaları tahlil etilgan. Shuningdek, strategiyani amalga oshirishda mamlakatimizda fan va jamiyat rivojining tadrijiy va uzviy rivojlanishi, yoshlar siyosati borasida yaqin davr oralig‘ida mamlakatimizda amalga oshirilishi kerak bo‘lgan ustuvor vazifalarning mazmun-mohiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: strategiya, suverenitet, jamiyat, taraqqiyot, ma‘naviyat, madaniyat, ma‘rifat, tarbiya, ta‘lim, siyosat.

Bugun mamlakatimiz hayotining barcha jabhalarida o‘zgarishlar va o‘shishlar yaqqol sezilmoqda. Hech bir soha mavjud emaski, yangi zamon ruhi kirib bormagan bo‘lsa yoki inson manfaatlariga ustuvor ahamiyat berilmagan bo‘lsa. So‘nggi yetti yildagi tadrijiy rivojlanish bosqichlarini ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, ular yurtdoshlarimizning xohish-irodasi va xalqimizning tinch yashashi uchun muhim bo‘lgan og‘riqli muammolarni hal etishga qaratilgan. Shuning uchun jamiyat bunday o‘zgarishlarni iliq kutib oldi. Bir so‘z bilan aytganda, qabul qilingan dasturlar samarali amalga oshirilmoqda va xalqimiz manfaatlariga xizmat qilmoqda. Albatta, bunday tarixiy o‘zgarishlar o‘z-o‘zidan yuz bermaydi, ularning ortida aniq rejalashtirilgan maqsad, qat‘iyat va kuchli siyosiy iroda mavjud.

Xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha xohish-irodasini ro‘yobga chiqarish, har bir fuqaroga o‘z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish, sog‘lom, bilimli va ma‘naviy barkamol avlodni tarbiyalash, global ishlab chiqarishning muhim bo‘g‘iniga aylangan kuchli iqtisodiyotni shakllantirish, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli ta‘minlash maqsadida ushbu strategiya tuzildi. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarning davomiyligini ta‘minlashga qaratilgan muhim dasturiy hujjat sifatida belgilandi. Bugungi kunda har bir tashkilot va idora ushbu strategiyadan kelib chiqadigan vazifalarni aniqlab, ish yuritmoqda. Turli soha vakillari Strategiyada belgilangan ustuvor maqsad va vazifalarning mazmuni, ahamiyati haqida o‘z fikrlarini bildirmoqda.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida quyidagi asosiy g‘oyalar aks ettirilganligi inobatga olingan:

– barqaror iqtisodiy o‘shish orqali daromadi o‘rtachadan yuqori bo‘lgan davlatlar qatoridan o‘rin olish;

– aholi talablariga va xalqaro standartlarga to‘liq javob beradigan ta‘lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimini tashkil qilish;

– aholi uchun qulay ekologik sharoitlarni yaratish;

– xalq xizmatidagi adolatli va zamonaviy davlatni barpo etish;

– mamlakatning suvereniteti va xavfsizligini kafolatli ta‘minlash [1].

“O‘zbekiston–2030” strategiyasi doirasida Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan maqsadlar va amalga oshirilayotgan dolzarb vazifalarni ta‘minlash asosiy maqsadlardandir. Ushbu strategiyada ta‘lim, aholi salomatligini ta‘minlash, ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatish, kambag‘allikni qisqartirish, ma‘naviy taraqqiyot va madaniyat sohasini yangi bosqichga olib chiqish, suv resurslarini tejash, atrof-muhitni muhofaza qilish, davlat boshqaruvini tashkil etish va jamoatchilik boshqaruvini takomillashtirish, qonun ustuvorligini ta‘minlash va sud-huquq tizimida islohotlar o‘tkazish, shuningdek, ochiq, pragmatik va faol tashqi siyosat olib borish va mamlakat xavfsizligi hamda mudofaa salohiyatini kuchaytirish kabi sohalarga e‘tibor qaratilgan.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi yuqorida ta‘kidlangan asosiy va eng muhim talablarga javob beradigan dastur bo‘lib, milliy istiqbolimizning kelajakdagi rivojini ta‘minlashga qaratilgan. Yanada aniqroq aytganda, bu strategiya yangi zamon va yangi davr bosqichlarini o‘zida mujassam etgan milliy g‘oyamizdir. Mazkur strategiya mamlakatimiz xalqining erkin va farovon hayotini ta‘minlash,

Yangi O‘zbekistonni qurish bo‘yicha xohish va istaklarini amalga oshirish, har bir fuqaroga jamiyatda o‘z salohiyati va imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, bilimli va ma‘naviy barkamol avlodni tarbiyalash hamda xalqaro ishlab chiqarishning muhim bo‘g‘iniga aylantirish, kuchli va barqaror iqtisodiyotni shakllantirish, adolat va qonun ustuvorligini ta‘minlash, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatlashni maqsad qiladi [2].

“O‘zbekiston–2030” strategiyasini ko‘pchilik tahlilchilar Xalq strategiyasi deb atamoqdalar. Beshta yo‘nalish, yuzta asosiy maqsadni birlashtirgan mazkur normativ-huquqiy hujjatda mamlakatimiz kelajagi bilan bog‘liq bo‘lgan ta‘lim tizimi islohotlariga asosiy e‘tibor qaratilgan. Zotan, jadid mutafakkiri Abdulla Avloniy ta‘kidlaganlaridek, “Ilm dunyoning izzati. Ilm inson uchun g‘oyat oliy va muqaddas bir fazilatdir. Zeroki, ilm bizga o‘z ahvolimizni, harakatimizni oyna kabi ko‘rsatur. Zehnimizni, fikrimizni qilich kabi o‘tkir qilur” [3]. O‘zbekistonning 2030-yilgacha bo‘lgan yangi strategiyasi loyihasi Barqaror rivojlanish milliy maqsadlari va vazifalariga muvofiqligini muhokama qilish maqsadida yig‘ilish bo‘lib o‘tdi. Unda strategiya, shubhasiz, 2030 yilgacha Barqaror rivojlanish milliy maqsadlarini amalga oshirish vositasi bo‘lib xizmat qilishi, uning 5 ta asosiy yo‘nalishidagi maqsadlar, vazifalar va faoliyati, shuningdek, 2030 yilgacha Barqaror rivojlanishning milliy maqsadlariga qanchalik mos kelishini batafsil o‘rganildi. Aniqroq aytganda, mazkur strategiyaning 5 ta ustuvor yo‘nalishi qiyosiy olib qaraganda, jami 44 ta maqsadi har bir insonga o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun munosib shart-sharoit yaratish, 17 ta maqsadi barqaror iqtisodiy o‘sinh orqali aholi farovonligini ta‘minlash, 12 ta maqsadi suv resurslarini tejash va atrof-muhitni muhofaza qilish, 16 ta maqsadi qonun ustuvorligini ta‘minlash, xalq xizmatidagi davlat boshqaruvini tashkil etish, 11 ta maqsadi mamlakatni xavfsiz va tinchliksevar davlatga aylantirish ishlarini davom ettirishga qaratilgan [4].

Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023 yil 19 sentyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 78-sessiyasida so‘zlagan nutqlarini yodga olsak: “Biz Asosiy qonunimizda millati, tili va dinidan qat’i nazar, barcha fuqarolarning tengligi, inson huquqlari, so‘z va vijdon erkinligi prinsiplariga sadoqatimizni yana bir bor tasdiqladik. Mana shunday huquqiy asosda “O‘zbekiston – 2030” taraqqiyot strategiyasini qabul qildik. Bu strategiya Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Barqaror rivojlanish maqsadlari”ga uyg‘un bo‘lib, biz o‘z zimmamizga olgan barcha majburiyatlarni to‘la va qat’iy bajarmoqdamiz” [5].

Xulosa qilib aytganda, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi nafaqat yurtimizning kelgusi yetti yillik taraqqiyotini, balki uning uzoq yillik jamiyat ideosferasini yangilash yo‘lini belgilab beruvchi muhim hujjatdir. Unda belgilangan maqsadlarning ijrosi o‘z vaqtida ta‘minlanishi esa davlat va jamiyatning har tomonlama jadal rivojlanishida muhim omil bo‘lib xizmat qilishi shubhasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-sonli Farmoni // <https://lex.uz/docs/-6600413>
2. Mamatraimov K.M. “O‘zbekiston-2030” strategiyasi mamlakat ilm-fan taraqqiyotining asosiy mezoniga aylanmoqda // Ta‘limning Zamonaviy Transformatsiyasi, Volume 9, № 1. 2024. –B.9.
3. Axmedov O‘. “O‘zbekiston-2030” strategiyasida ta‘lim-tarbiya masalalari // <https://yuz.uz/uz/news/ozbekiston-2030-strategiyasida-talim-tarbiya-masalalari>
4. BMT Barqaror Rivojlanish Maqsadlarini O‘zbekistonda qanday qo‘llab-quvvatlamoda // <https://uzbekistan.un.org/uz/sdgs>
5. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Prezidenti BMT Bosh Assambleyasining 78-sessiyasida nutq so‘zladi // “Xalq so‘zi” gazetasi, 2023 yil 20 sentyabr, №197 (8540).
6. Sobirovich, T. B. (2023). Basic Criteria for Building the Third Renaissance in Uzbekistan. *Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST)*, 7(1), 149-157.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

REGIONAL ANALYSIS OF TOURISM MARKET TERMS

Ostonov Utkir Yangiboevich

Senior teacher of the Department of “Teaching Languages” of the Samarkand Institute of Economics and Service, Doctor of Philosophy
vatkan77@gmail.com

Abstract: In this article, the terminology of the tourism market, the “terminological explosion” phenomenon, the system of derivational-metaphysical units - terminological word combinations, at the same time, the noticeable differences in the level of development and derivational characteristics of the terminological systems are shown.

Key words: Tourism marketing, “Production”, “Trade”, “Distribution and Advertising”, “Consumption”, semantic system of terms, lexical-semantic structure.

Аннотация: В данной статье рассматривается терминология туристического рынка, явление «терминологического взрыва», система словообразовательно-метафизических единиц - терминологических словосочетаний, в то же время заметные различия в уровне развития и словообразовательных характеристиках. показаны терминологические системы.

Ключевые слова: туристический маркетинг, «Производство», «Торговля», «Распространение и реклама», «Потребление», семантическая система терминов, лексико-семантическая структура.

Annotatsiya: Mazkur maqolada turizm bozori terminologiyasi, terminologik portlash” hodisasi, derivatsion-metatil birliklar tizimi – terminologik so‘z birikmalari, shu bilan birga, terminologik tizimlarning rivojlanish darajasi va derivatsion xususiyatlarida ko‘zga tashlanadigan tafovutlari ko‘rsatib o‘tilgan.

Tayanch so‘zlar: *Turizm marketin, «Ishlab chiqarish», «Savdo», «Taqsimlash va Reklama», «Iste’mol», terminlarning semantik tizimi, leksik-semantik struktura.*

In our opinion, tourism terminology or the specialized language of the tourism industry, tourism marketing terminology, tourism market terminology is broad, but they are all components of tourism terminology.

N.V. Serbinovskaya explains the “terminological explosion” phenomenon as the reason for the high formation of special titles based on the material of the main language (Russian language) is the globalization of economy, economic knowledge, the daily development of international economic relations, and the fact that terms are clearly and actively used in international tourism marketing activities. He also cites factors such as the implementation of the principle of speech economy (the use of one-word borrowings instead of nouns with descriptive content in the native language that may be required to express new concepts), psycholinguistic appeal as the main reason.

The study of the emergence and formation of the field of terms “Tourism - Market - Law” in the Russian language is expressed in detail in the work of T.S. Kondrateva. According to the scientist’s conclusions, the term space “Tourism - Market - Law” (terminosphere, field of terms) is a system of interrelated derivational-metaphysical units - terminological word combinations, simple term-derivatives, general concepts of Tourism-market theories and teachings are expressed as a whole. At the same time, private knowledge is being formed at the expense of abbreviations representing special and narrow specialty concepts related to such fields as tourism-market, law and tourism marketing. Enrichment and development of the terminosphere is taking place due to the acquisition of English economic terms that have no alternative in the recipient language.

The works of L. G. Aksyutenkova are also related to the study of the “market language” and are devoted to the study of the formation processes of this terminology in the Russian language. In the work, the author sees the commonality of similar terminology in English and Russian languages. At the

same time, it shows noticeable differences in the level of development and derivational characteristics of terminological systems. L. Yu. Buyanova The terminological units present in the system of terms “Market economy” were studied through the prism of socio-political changes in society.

In our research devoted to the comparative study of tourism terms in English and Uzbek languages, we thought about the uniqueness of tourism terminology, which determines its special place in the language lexical system. In order to carry out a quality translation of tourism terms, the author has singled out specific features and lexical-semantic groups of field terms. As a result of their grammatical-structural analysis, he systematically revealed the linguistic phenomena of the compared languages, identified their similarities and differences.

According to N.V.Serbinovskaya, the terminological system of tourism marketing in Russian has a different direction, and notes that in the terminological field doublet and variant nominations are quantitatively superior. In addition, he notes that the nuclear area of tourism marketing terms (“Tourism Marketing” terminosphere) consists of related terminological areas “Production”, “Trade”, “Distribution and Advertising” and “Consumption”. According to the scientist, the complex structure of the term system and the interrelationships between the terms can be sorted on the basis of the development of a theory that allows for the definition of the semantic scope of terms related to the term system, analysis of the structure of the term system.

The complexity of the concepts of “terminosis” and “terminosphere” is that there are very few differences between them. V.P. Danilenko’s: quality, features of the term, its use in the functional environment, i.e., a special text, in professional communication.

A.A. Proshina notes that determining the boundary in the use of terms located on the border of different disciplines is a complex phenomenon, because economics and tourism, mathematics, statistics, law, as well as management, tourism marketing, psychology, sociology, ethics, cultural studies (cultural studies) are integrated with depends.

Z.R.Palyutina and A.A.Proshina noted that while maintaining certain consistency in different periods of the language’s history, its vocabulary is continuously updated, and the terminology is influenced by extralinguistic factors. The formation of the tourism terminosphere did not just happen smoothly, it was directly connected with the economic development of the country and the tourism institutions of the state, from historical processes to modern global problems. “Social factors determine the semantic system of terms and naturally affect their lexical-semantic, even grammatical structure.” A.A. Proshina, in the example of comparing the models of the concept of “economy” in German and Russian languages, strongly emphasizes that they cannot be the same due to the historical peculiarities in the formation and development of related directions, sciences.

Terminology as a science has gone through a great historical evolutionary path in the period from the formation of terminology and opinions about terms in European and Anglo-American linguistics to the present day. In this sense, the scientific-theoretical study of terminology problems in linguistics has not lost its relevance.

The many definitions given to the term, the theory and diversity of approaches to the study of the term, its specific features, fields of application, creation of bilingual and trilingual terminological dictionaries are the confirmation of our opinion. In Western terminology, there are many controversial opinions and discussions about the status of term and terminology, its place in linguistics: term is considered as a lexical unit with a special meaning, and terminology is considered as a branch of lexicology. The position of terminology as a science in the linguistics of Russia and our country was officially recognized by scientists in the middle of the last century. Modern terminology has passed the way from defining the “delicate nature” of the term, its specific features, to studying the functioning of terminological units in the terminosphere, the issue of its correct application through the prism of the “linguistic consciousness” of the individual.

The abundance of terminological definitions is explained by the specificity of the semantic and structural features of some terms. In modern terminology, it is desirable to clarify concepts such as terminological field, terminosphere, and terminological system. Based on this, in the research, we achieved a comprehensive study of nominative units that do not meet the requirements for terms on the periphery of the terminological field: preterms, terminoids, nomen, quasi-terms, professionalisms, as units that have the characteristics of ambiguity, definiteness, and systematicity.

References

1. Сербиновская Н.В. Формирование и развитие терминологического направления «Маркетинг туризма» на русском языке: Автореф. дисс. ... сахар. Филол. наука – Ростов-на-Дону, 2008. – 25 с.
2. Кондратьева Т.С. Лексико-семантические и деривационно-метаязыковые особенности терминосферы «Экономика-Рынок-Право» (на материале русского, английского и немецкого языков): Автореф. дисс. ... конфеты. Филол. наук.- Краснодар, 2001.- 18 с.
3. Аксютенкова Л.Г. Вывод факторной эволюции терминосистемы: на материале терминологии «Рыночная экономика». Автореф. дисс. ... конфеты. Филол. наука – Краснодар: 2002. – 20 с.
4. Прошина А.А. Моделирование двуязычного словаря-тезаурусапо экономического. Автореф. дисс.. сахар. Филол. Наук.-Екатеринбург, 2008. -23 с.
5. Palyutina Z.R. Interrelated history, language and terminology in science // Terminologicheskij vestnik. - M., 2000. - No. 1. - 163 p.
6. Paluanova Kh.D. Derivative-semantic features of ecological terms (in the example of Uzbek, Karakalpak, English and Russian languages). Philol. science. dr. (DS) ... diss. autoref. - T., 2016. - 30 p.

О'ЗБЕКИСТОН VATANIM MANIM

Zaripova Shirina Qudratullayevna

Toshkent shahridagi 191-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi
Ma'naviy ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari

Annotatsiya : Ushbu maqolada yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar , shuningdek ona yurtimizni qanchalik va nega ardoqlashimiz kerakligi haqida fikr mulohazalar yuritilgan. Shuningdek maqolada yosh avlod ongiga vatanparvalik hissini qanday singdirish haqida ham so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Yangi O'zbekiston, Ona Vatan, Shavkat Mirziyoyev, olimpiada, Turon, Abdulla Oripov, ma'rifatparvarlik, Alisher Navoiy, XXI asr, axborot texnologiyasi.

Mehribon va rahimli egamga hamd-u sanolar hamda behisob shukurlar bo'lsinki, O'zbekiston deb atalmish jannatmakon yurtni bizga vatan ayladi. Bu muqaddas tuproq jahonga qanchadan qancha daholar,olim-u fuzalolarni yetishtirib berdi. Bir donishmandning “ bilimning o'zi kamlik qiladi, uni amalda qo'llay olish kerak, xoxishning o'zi kamlik qiladi, siz uni amalga oshirishingiz kerak”, - degan so'zlari mohiyatidan kelib chiqadigan bo'lsak, biz o'zimizdagi mavjud imkoniyat va iqtidorni yanada kamol toptirish , uni amalda qo'llay bilish orqaligina eng baland marralarni egallashimiz mumkin. Buning uchun esa yurtimizda barcha shart-sharoitlar yetarli. Avvallari yoshligimda men ona vatan, vatanga bo'lgan muhabbat kabi tushunchalarga deyarli umuman e'tibor bermas ekanman. Faqtgina e'tiborimni ishim, oilam va yaqinlarimga qaratib atrofimda bo'layotgan o'zgarishlarni sezmay ham qolar edim. Ammo yoshim ulg'aygani sari shu yurtda yashayotganimdan , shu yurtda tug'ilganimdan faxrlanish hissi borgan sari yuragimda ko'proq jo'sh ura boshladi. O'zbekiston deb atalmish janatmakon yurt farzandi ekanligimdan, farzandlarimni shu yurta ulg'aytirib, tarbiyalayotganimdan chin yuragimdan faxrlanaman.

Men dastlabki ish faoliyatimni Toshkent shahridagi 191-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabida yetakchi lavozimidan boshlagan edim. Yillar o'tgani sari asta sekin tajribalarim va malakalarim ortib mana hozirgi kunda ma'naviy ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari lavozimigacha ko'tarildim. Va eng quvonarlisi shuki, oliy ta'limda ham o'qib kelmoqdaman. Bu ishlarning hammasi mustaqilligimiz va prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning biz ta'lim sohasi mutaxassislariga qaratgan e'tiborlari natijasi deb o'ylayman.

Vatan bu bizning go'zal bo'stonimiz – O'zbekiston. Yangi O'zbekiston bugungi kunda yanada go'zallashib ko'rkiga ko'rk qo'shilib bormoqda. Albatta bu o'z-o'zidan bo'layotgani yoq. Bu o'zgarishlarga muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning hissalarini beqiyosdir. “Kimki o'z uyini, o'z mahallasini o'z oilasini sevsa, demak u insonda vatanparvarlik hissi mavjud”, - deb hurmatli Prezidentimiz bekorga aytmaganlar . Vatan.... Bu so'zni aytish yoki yozish shu qadar oson. Ammo uning asl ma'nosini tushuna olish yoki tushuntira olish har kimning ham qo'lidan kelavermaydi, mening nazarimda. Vatan..... Bu so'zning ma'nosini to'liq va mukammal anglash uchun professor yoki tenggi yo'q daho bo'lish shart emas. Shunchaki , asl haqiqatni ko'ra oluvchi beg'ubor qalbgaga ega bo'lish, kifoya. Vatan... . Bu birgina jumla haqida aytish tugul jar solish va hatto hayolida o'ylashga ham ruxsat berilmagan qanchadan-qancha musofirlar bor. Vatanga bo'lgan haqiqiy sevgini biz ana o'shalardan o'rgansak arziydi. Sababi, aynan ular o'z vatanidan olisda yashashyapti , o'zining emas boshqa diyorning havosidan nafas olishyapti , o'zining emas boshqa o'lkani non-tuzini yeyishyapti, o'zining emas, boshqa vatanning fuqarolari uchun xizmat qilishyapti. Vatanga bo'lgan muhabbat qaysi zaminda va qaysi zamonda bo'lmasin doim ulug'lanadi va hozirgidek unga qilingan xiyonat kechirilmaydi va qattiq jazolanadi.

Vatan – kindik qonimiz to'kilgan, jonga jondosh ,qalbgaga sirdosh eng ulug' kalom. Vatan bu bizning go'zal bo'stonimiz – O'zbekiston. Sog'inch va mehr qorishigan buyuk ajdodlar kalomida bayon etilgan yurtimiz doimo biz farzandlar uchun jonsarak ona kabi mehribon O'zbekiston dunyoda yagona va har bir shu yurt farzandiman deguvchilar uchun muqaddas dargoh. Yurtimiz ertasi yoshlar , jahon minbarlarida bayrog'imiz hilpirashi uchun hamisha kamarbasta. Qalbi olov bo'layotgan ertaning egasi yosh avlod ezgu orzular bilan O'zbekiston kuchiga kuch qo'shmoqda . Shu O'rinda shunday yurt farzandlari misolida 2024-yilgi yozgi Olimpiada o'yinlarida munosib ishtirok etgan sportchi yigit qizlarimizni aytishimiz mumkin.Olimpiada o'yinlarida yurtimiz sportchilari 13 ta medal (8ta oltin, 2ta kumush , 3ta bronza) bilan qaytib kelishdi. Bu juda ulkan g'alaba, yurtimiz boks

bo'yicha juda ulkan g'alabalarni qo'lga kiritdi. Bu yutuqlarni barchasining zamirida yurtboshimizning oqilona siyosati va yoshlarga qaratgan e'tibolari natijasi deb o'ylayman. Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar misli ko'rilmas darajaga yetib bormoqda. Ulkan turar joy binolarini-yu sport komplekslarini aytmaysizmi, yoki bo'lmasa kasalxonalar-u maktab binolari zamonaviy qilib qurilib berilayotganini aytmaysizmi. Sanasak bularning sanog'iga yetib bo'lmaydi. O'zbekiston hozirgi kunda hech qaysi dunyoning rivojlangan davlatlaridan qolishmaydi. Yurtimiz yoshlari uchun , qolaversa nafaqat yoshlar barcha o'zbekistonliklar uchun dunyo eshiklari ochilib bormoqda. Birgina andijonlik 10-sinf o'quvchisi Germaniyada bo'lgan nemis-tili fan olimpiadasida birinchi o'rinni qo'lga kiritib yurtimiz bayrog'ini dunyo minbarlarida hilpiratgani biz uchun qanchalik faxr va iftixor hissini uyg'otadi.

Darhaqiqat bugun Ozbekiston yoshlar mamlakati! Har bir farzandining orzu umidlari uchun qanot bermoqda. Ammo bu dorulomon kunlarga erishguncha yurtimiz boshiga qanchadan qancha musibatlar tushmagan deysiz. O'zbek xalqi qanchalar og'ir kechmish boshidan kechirsada, doim erk istadi va bunga erishdi. Ma'rifatparvar adibimiz Abdurauf Fitrat o'z kitobida vatanining qayg'usi va dardi haqida shunday yozadi : “Ey ulug' Turon...sen mening vatanimsan...Yurtim Turonim sendan ayrilmoq – mening o'limim. Sen uchun o'lmoq mening tirikligimdir”. Chin ma'rifatparvar Abdurauf Fitrat qabdidagi bu vatanparvarlik hissi va vatanga bo'lgan ta'masiz muhabbat unga ona suti , ona allasi va ona mehr muhabbati bilan singigan bo'lsa ajab emas. Yoki bo'lmasa yurtdoshlarimizning sevimli adiblaridan bo'lgan Abdulla Oripov she'rlarini mutolaa qilar ekanman “Vatanni qanday sevadilar ?”, degan savolga beixtiyor javob topaman.

Yurtim , senga sher bitdim bu kun,

Qiyosingni topmadim aslo.

Shoirilar bor o'z yurtin butun –

Olam aro atagan tanho.

Ular she'ri uchdi ko'p yiroq,

Qanotida kumush diyori,

Bir o'lka bor dunyoda biroq

Bitilmagan dostondir bori:

Faqat ozij qalamim mani,

O'zbekiston, Vatanim manim!

Bu muqaddas zaminda yana ko'plab buyuk daholar o'tganki ,ularning asarlarini o'qish-o'rganish vatanni yanada qadrlash va asrab-avaylashga chorlaydi. Xalqda bir maqol bor: “Badqavm bo'lsang bo'l , beqavm bo'lma”. Ya'ni yomon qavmdan bo'lsang bo'l lekin undan ayrilma. Chunki sen undan o'sh qavm ahlidirsan. Zotan, sahroda o'rmalab yurgan jonivorlar ham tug'ilishidan o'z makonini biladilar, havoda uchuvchi qushlar ham , dengiz-u daryodagi baliqlar ham o'z oshyonlarini taniydilar, his qiladilar. Shuningdek, odamlar hamqayerda tug'ilib parvarish topsalar - o'sha yerga cheksiz mehr-u muhabbat qo'yadilar. Va inson qalbidagi eng ulug' jasorat ham ana shu muhabbattufayli yuzaga keladi. Inson o'zini vatanga qanchalar yaqin his etsa, uni shu qadar jonli vujud kabi aniqroq va sevimliroq tasavvur qiladi. Har kimning qalbida o'z vatanining ,xalqining go'zal qiyofasi yashaydieng muhimi, bu- vatanga muhabbat tuyg'usi! Vatanlilikning o'zi baxtdir. Ayniqsa, “O'zbekiston – mening vatanim”, degan har kishi naqadar saodatmand ekanligini unutmasin. Hazrat Alisher Navoiy bejiz bunday yozmagan: “Vatan tarkini bir nafas aylama, yana ranji g'urbati havas aylama...” Zero, vatani borning baxti bor bu hikmat donishmand o'zbek xalqidan necha asrlar osha bizlargacha yetib kelgan qalb va tafakkur hosilasidir . Men baxtiyorman. Sababi buyuklar yurti O'zbekiston farzandiman. Biz shu vatanga munosib bo'lishimiz , qanchadan qancha mashaqqatlar evaziga qo'lga kiritilgan mustaqilligimizni, Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyevsa'y harakatlari bilan kechayotgan erkin va farovon turmushimizni , tinch va osuda hayotimizni ko'z qorachig'imizdek asrashimiz, uning g'ururi , faxr-u iftixori ham bo'lmog'imiz lozim. Vatan taraqqiyoti va ravnaqiga ozgina bo'lsada hissamni qo'shdimmi? , degan savolni o'z-o'zimizga har kuni bermog'imiz kerak. Zero vatan taraqqiyotiga loqayd qaramagan insonlar jamiyatigina yuksak marralarni zabt etishga qodir!

O'zbekiston , shubhasiz dunyodagi eng qadimiy va betakror o'lkalardan biridir. Uni umrida bir bora ko'rish orzusida yurganlar qancha. Biz esa betakror mana shu zamin bag'rida yashaymiz uning musaffo havosidan, zilol suvlaridan , beqiyos ne'matlaridan bahramand bo'lamiz bunday baxt hammaga ham nasib etmaydi. O'zbekistonga ming minglab sayyohlar tashrif buyuradi va ularning barchasi bu tarovatli serquyosh zamin ularni o'ziga maftun etgani haqida to'lqinlanib, hayajonlanib so'zlashadi. Haqiqatdan ham, vatanimiz – O'zbekiston dunyo havas qilarli boy

ma'naviy me'rosga ham ega. Samarqand, Xiva, Buxoro, Toshkent, Qarshi, Termiz va Qo'qon kabi qadimiy shaharlarimizdagi noyob obidalar ham bizning betakror ma'naviyatimiz ko'zglasidir. Har bitta mamlakatning ma'naviyboyliigi bugungi kunda xalqining bilimi, dunyoqarashiva ma'naviy saviyasi bilan o'lchanadi. Chunki- hozirgi davr axborot davri, yangi-yangi texnologiyalar davridir. Kimning bilimi kuchli bo'lsa oldinda bo'ladi. Avvalo yurtimizda aholining deyarli yuz foizi savodli ekani bizning ulkan ma'naviy boyligimizdir. Negaki, savodli odam kitob, gazeta o'qiydi, televizor koradi, radio eshitadi va ulardan o'ziga xulosa chiqaradi. Eng muhimi, o'z vatanidan turib dunyodan ogoh va zamon bilan hamnafas bo'lib yashaydi.

Xulosa o'rnida shunday deyishim mumkin, yuksak marralarni zabt etish uchun orzularni birlashtiraylik! Keling, yorqin hayot zinapoyalarini mustahkamlash uchun bir safda birga bo'laylik! Darhaqiqat, bugun o'zgarishlar davri yuksak mahoratni talab etadi. XXI asr yuksak texnologiyalar asri ekanligini inkor etishning iloji yoq. Shunday ekan dunyo tillarini o'rganishimiz zarur. Buyuk bobomiz Farobiy o'z davrida 70 ta tilni mukammal bilganligi haqida ma'lumotlar uchraydi. Maqolamni prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning ushbu so'zlari bilan yakunlamoqchiman "... Dunyoda hech qachon eskirmaydigan, yo'qolmaydigan bebaho bir boylik borki, u ham bo'lsa, farzandiga bergan bilim va hunardir".

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulla Oripov she'rlar to'plami
2. "O'zbekiston Vatani Manim" respublika insholar tanlovi matnlari
3. Madina Mannopova "Men nechun sevaman O'zbekistonni?" maqolalar to'plami.

Ноvalar

MATINLI MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISHDA DIALEKTOLOGIYANING
AHAMIYATI

Muxitdinov Muhsinjon Mo`minovich¹,
Abusamatova Shaxodat Xojiakbar qizi²

¹UNICON.UZ DUK texnika fanlari doktori proffesor,

²UNICON.UZ DUK ilmiy xodimi

Tel: +998(93) 3754215, e-mail:

abdusamatovashahodat@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada elektron va bosma shakildagi ma'tinli ma'lumotlarni tahlil qilish va saralash jarayonida dialektika va xususan shevalarning ahamiyati va uning dolzab muammolari keltirilgan.

Kalit so'zlar: dialektika, electron ma'lumot, raqamli tahli, bosma manbalar, dialektologiya, Sinxron va diaxronik yondashuvlar, Kognitiv dialektologiya, Pertseptual dialektologiya.

Zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi talabi bosma manbalar yoki turli elektron ko'rinishdagi matnli axborotlardan to'lig'icha foydalana oladigan, uni maqsadli yo'naltira oladigan tizimlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishni taqazo etmoqda. Zamonaviy bilim va axborot davrida – intellektual resurs ham ishlab chiqaruvchi kuch, ham sivilizatsiya taraqqiyotining bitmas-tuganmas qudratli resursi vazifasini bajaradi. Boshqacha qilib aytganda, intellektual resurs milliy, ichki va jahon tizimlarining rivojlanishiga turtki bo'luvchi universal xususiyatga ega. Shunday ekan axborotni tahlil qilishda uni qanday shakilda ekanligidan qattiq nazar, uning turli xususiyatlarini birdek hisobga olgan holda saralash va tahlil qilishni talab etadi. Xususan ushbu maqolada matnli ko'rinishdagi ma'lumotlarni tahlil qilishda dialektologiya va turli dialektlarning ahamiyat haqida atroflicha ma'lumotlar keltirilgan.

Dialektologiya til ichidagi lingvistik o'zgarishlarni o'rganadi. U geografik, ijtimoiy yoki madaniy omillar tufayli yuzaga keladigan tilning turli dialektlari yoki navlarini o'rganadi. Tilshunoslikda dialektologiyaning asosiy roli quyidagilardan iborat:

- Tilning turli shevalarini ajratib turuvchi lingvistik xususiyatlarni aniqlang va tavsiflang. Bunga fonologik, leksik, grammatik va semantik farqlar kiradi.
- Dialektologlar dialektlarning vaqt o'tishi bilan paydo bo'lishi, tarqalishi va o'zgarishini o'rganadilar. Bu tilning tarixiy traektoriyasi haqida tushuncha beradi.
- Dialektlar ko'pincha mintaqaviy, etnik yoki sinfiy o'ziga xosliklarga bog'liq.
- Dialektologik tadqiqotlar tilni standartlashtirish, ozchiliklar tilini saqlash va ta'lim amaliyoti bo'yicha qarorlarni qabul qilishga yordam beradi.
- Kengroq tilshunoslik nazariyasi va tipologiyasiga hissa qo'shadi va dialekt tadqiqotlari tillar o'zgaruvchanligining tabiati va til jamiyati ichidagi til xilma-xilligi chegaralarini yoritib beradi.

Umuman olganda, dialektologiya tilshunoslarga tilning ichki xilma-xilligi va dinamikligini tushunishga imkon beradigan hal qiluvchi kichik soha bo'lib, uni monolit shaxs sifatida ko'rib chiqishdan ko'ra. Dialektologiyaning maqsadi turli mintaqalarda va odamlarning alohida guruhlarida uchraydigan turli dialektlarni o'rganish va tahlil qilishdir. Bu shevalar tilning vaqt o'tishi bilan dinamik tarzda qanday rivojlanishi va o'zgarishini, odamlar va tilning ijtimoiy sohadagi o'zaro ta'sirini aniqlash maqsadida o'rganiladi va xaritaga tushiriladi. Tilning dialektologik xususiyatlarini tahlil qilish foydalanuvchilarga nafaqat adabiy tilda berilgan matnlarni balki ijtimoiy turli dialektga mansub matnlarni ham tahlil qilish imkonini beradi. Shunisi ahamiyatliki elektron yoki bosma shakildagi ma'lumotlarni dialektologik xususiyatlarini inobatga olish nafaqat uni saralash va tahlil qilishga, balki oddiy o'quvchi uchun tushunarli tarzda yetkazib berishga ham imkon beradi.

Zamonaviy dialektologiya sharoitida biz lingvistik dialektlarni an'anaviy tushunish va o'rganishni o'zgartiradigan keng ko'lamli yangi nazariy yondashuvlar va texnologik yangiliklarning ta'sirini kuzatmoqdamiz. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, ayniqsa mashinani o'rganish va katta ma'lumotlarni qayta ishlash sohalarida til tuzilmalari va turli dialektlarning o'zaro ta'sirini tahlil qilish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Bu tadqiqotchilarga til farqlarini batafsilroq o'rganish va tushunish hamda ularning ijtimoiy va madaniy jarayonlarga ta'sirini baholash imkonini beradi. Zamonaviy dialektologiya ham kognitiv va sotsial-lingvistik yondashuvlarni o'zida mujassam etgan holda tilni inson hayotining nafaqat kommunikativ, balki kognitiv va ijtimoiy-madaniy tomonlarini

ham aks ettiruvchi murakkab tizim sifatida yanada to'liqroq ko'rib chiqish imkonini beradi. Til ma'lumotlarining, xususan, onlayn platformalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali mavjudligini kengaytirish zamonaviy dunyoda til shevalari dinamikasini o'rganish uchun yangi istiqbollarni ochadi. Bu bizdan an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishni va ularni tez o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy sharoitlarga moslashtirishni talab qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, sinxron, diaxronik va kognitiv yondashuvlardan foydalanish lingvistik o'zgarishlarni tushunishni boyitadi. Kognitiv tilshunoslikning lingvistik dialektlarni idrok etishga ta'siri, shuningdek, turli dialektlarning o'zaro aloqadorligini tushunishda strukturaviy yondashuvlar va diatizimlarning roliga alohida e'tibor beriladi. Akademik maqolaning xulosalari zamonaviy dialektologiyada turli yondashuvlarni birlashtirish zarurligini ta'kidlaydi. An'anaviy va innovatsion usullarning uyg'unligi til farqlari va ularning ijtimoiy va madaniy jarayonlardagi rolini chuqurroq va har tomonlama tushunishga imkon beradi. Zamonaviy dialektologiyaning muvaffaqiyati nafaqat an'anaviy usullarni saqlash va qo'llashda, balki lingvistik va ijtimoiy-madaniy landshaftdagi tez o'zgarishlarni aks ettiruvchi eng yangi tadqiqot strategiyalarini faol ravishda kiritishda hamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Харлова Надежда Михайловна “Значение изучения русской диалектологии будущими учителями русского языка и литературы” текст научной статьи по специальности «Языкознание и литературоведение»
2. Oksana Vintoniak, Myroslava Hnatyuk, Roman Miniailo, Oksana Turysheva “Dialectology in modern linguistic research: theoretical approaches and methods”, ADALTA Journal of Interdisciplinary Research 14(1), January 2024, DOI:10.33543/1401393944

MATINLI MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISHDA DIALEKTOLOGIYANING AHAMIYATI

Muxitdinov Muhsinjon Mo`minovich¹,
Abusamatova Shaxodat Xojiakbar qizi²

¹UNICON.UZ DUK texnika fanlari doktori proffesor,

²UNICON.UZ DUK ilmiy xodimi

Tel: +998(93) 3754215, e-mail:

abdusamatovashahodat@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada elektron va bosma shakildagi ma'tinli ma'lumotlarni tahlil qilish va saralash jarayonida dialektika va xususan shevalarning ahamiyati va uning dolzab muammolari keltirilgan.

Kalit so'zlar: dialektika, electron ma'lumot, raqamli tahli, bosma manbalar, dialektologiya, Sinxron va diaxronik yondashuvlar, Kognitiv dialektologiya, Pertseptual dialektologiya.

Zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi talabi bosma manbalar yoki turli elektron ko`rinishdagi matnli axborotlardan to`lig`icha foydalana oladigan, uni maqsadli yo`naltira oladigan tizimlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishni taqazo etmoqda. Zamonaviy bilim va axborot davrida – intellektual resurs ham ishlab chiqaruvchi kuch, ham sivilizatsiya taraqqiyotining bitmas-tuganmas qudratli resursi vazifasini bajaradi. Boshqacha qilib aytganda, intellektual resurs milliy, ichki va jahon tizimlarining rivojlanishiga turtki bo`luvchi universal xususiyatga ega. Shunday ekan axborotni tahlil qilishda uni qanday shakilda ekanligidan qattiy nazar, uning turli xususiyatlarini birdek hisobga olgan holda saralash va tahlil qilishni talab etadi. Xususan ushbu maqolada matnli ko`rinishdagi ma'lumotlarni tahlil qilishda dialektologiya va turli dialektlarning ahamiyat haqida atroflicha ma'lumotlar keltirilgan.

Dialektologiya til ichidagi lingvistik o`zgarishlarni o`rganadi. U geografik, ijtimoiy yoki madaniy omillar tufayli yuzaga keladigan tilning turli dialektlari yoki navlarini o`rganadi. Tilshunoslikda dialektologiyaning asosiy roli quyidagilardan iborat:

- Tilning turli shevalarini ajratib turuvchi lingvistik xususiyatlarni aniqlang va tavsiflang. Bunga fonologik, leksik, grammatik va semantik farqlar kiradi.
- Dialektologlar dialektlarning vaqt o`tishi bilan paydo bo`lishi, tarqalishi va o`zgarishini o`rganadilar. Bu tilning tarixiy traektoriyasi haqida tushuncha beradi.
- Dialektlar ko`pincha mintaqaviy, etnik yoki sinfiy o`ziga xosliklarga bog`liq.
- Dialektologik tadqiqotlar tilni standartlashtirish, ozchiliklar tilini saqlash va ta`lim amaliyoti bo`yicha qarorlarni qabul qilishga yordam beradi.
- Kengroq tilshunoslik nazariyasi va tipologiyasiga hissa qo`shadi va dialekt tadqiqotlari tillar o`zgaruvchanligining tabiati va til jamiyati ichidagi til xilma-xilligi chegaralarini yoritib beradi.

Umuman olganda, dialektologiya tilshunoslarga tilning ichki xilma-xilligi va dinamikligini tushunishga imkon beradigan hal qiluvchi kichik soha bo`lib, uni monolit shaxs sifatida ko`rib chiqishdan ko`ra. Dialektologiyaning maqsadi turli mintaqalarda va odamlarning alohida guruhlarida uchraydigan turli dialektlarni o`rganish va tahlil qilishdir. Bu shevalar tilning vaqt o`tishi bilan dinamik tarzda qanday rivojlanishi va o`zgarishini, odamlar va tilning ijtimoiy sohadagi o`zaro ta'sirini aniqlash maqsadida o`rganiladi va xaritaga tushiriladi. Tilning dialektologik xususiyatlarini tahlil qilish foydalanuvchilarga nafaqat adabiy tilda berilgan matnlarni balki ijtimoiy turli dialektga mansub matnlarni ham tahlil qilish imkonini beradi. Shunisi ahamiyatliki elektron yoki bosma shakildagi ma'lumotlarni dialektologik xususiyatlarini inobatga olish nafaqat uni saralash va tahlil qilishga, balki oddiy o`quvchi uchun tushunarli tarzda yetkazib berishga ham imkon beradi.

Zamonaviy dialektologiya sharoitida biz lingvistik dialektlarni an'anaviy tushunish va o`rganishni o`zgartiradigan keng ko`lamli yangi nazariy yondashuvlar va texnologik yangiliklarning ta'sirini kuzatmoqdamiz. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, ayniqsa mashinani o`rganish va katta ma'lumotlarni qayta ishlash sohalarida til tuzilmalari va turli dialektlarning o`zaro ta'sirini tahlil qilish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Bu tadqiqotchilarga til farqlarini batafsilroq o`rganish va tushunish hamda ularning ijtimoiy va madaniy jarayonlarga ta'sirini baholash imkonini beradi. Zamonaviy dialektologiya ham kognitiv va sotsial-lingvistik yondashuvlarni o`zida mujassam etgan holda tilni inson hayotining nafaqat kommunikativ, balki kognitiv va ijtimoiy-madaniy tomonlarini

ham aks ettiruvchi murakkab tizim sifatida yanada to'liqroq ko'rib chiqish imkonini beradi. Til ma'lumotlarining, xususan, onlayn platformalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali mavjudligini kengaytirish zamonaviy dunyoda til shevalari dinamikasini o'rganish uchun yangi istiqbollarni ochadi. Bu bizdan an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishni va ularni tez o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy sharoitlarga moslashtirishni talab qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, sinxron, diaxronik va kognitiv yondashuvlardan foydalanish lingvistik o'zgarishlarni tushunishni boyitadi. Kognitiv tilshunoslikning lingvistik dialektlarni idrok etishga ta'siri, shuningdek, turli dialektlarning o'zaro aloqadorligini tushunishda strukturaviy yondashuvlar va diatizimlarning roliga alohida e'tibor beriladi. Akademik maqolaning xulosalari zamonaviy dialektologiyada turli yondashuvlarni birlashtirish zarurligini ta'kidlaydi. An'anaviy va innovatsion usullarning uyg'unligi til farqlari va ularning ijtimoiy va madaniy jarayonlardagi rolini chuqurroq va har tomonlama tushunishga imkon beradi. Zamonaviy dialektologiyaning muvaffaqiyati nafaqat an'anaviy usullarni saqlash va qo'llashda, balki lingvistik va ijtimoiy-madaniy landshaftdagi tez o'zgarishlarni aks ettiruvchi eng yangi tadqiqot strategiyalarini faol ravishda kiritishda hamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Харлова Надежда Михайловна “Значение изучения русской диалектологии будущими учителями русского языка и литературы” текст научной статьи по специальности «Языкознание и литературоведение»

2. Oksana Vintoniak, Myroslava Hnatyuk, Roman Miniailo, Oksana Turysheva “Dialectology in modern linguistic research: theoretical approaches and methods”, ADALTA Journal of Interdisciplinary Research 14(1), January 2024, DOI:10.33543/1401393944

ИҚТИСОД ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

SANOAT KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR VAZIFALARI (Buxoro viloyati misolida)

Adilov Baxtiyor Alisherovich

Buxoro viloyati iqtisodiyot va moliya
bosh boshqarmasi boshlig'i

Annotatsiya. Ushbu maqolada sanoat korxonalarini, ularning samaradorligini oshirishga doir ustuvor vazifalar xususida soʻz yuritiladi. Keltirilgan fikr-mulohazalar Buxoro viloyati sanoat korxonalarini misolida dalillanadi.

Kalit soʻzlar: sanoat korxonalarini, sanoat mahsulotlari, tarmoq korxonalarini, eksport.

ANALYSIS OF PERFORMANCE INDICATORS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES (IN THE CASE OF BUKHARA REGION)

Adilov Bakhtiyor Alisherovich

Head of the general department of economy and
finance of Bukhara region

Abstract. This article talks about the priorities of industrial enterprises and their efficiency improvement. The given opinions are proved by the example of industrial enterprises of Bukhara region.

Keywords: industrial enterprises, industrial products, network enterprises, export.

ПРИОРИТЕТНЫЕ ЗАДАЧИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ (в случае Бухарской области)

Адилов Бахтиёр Алишерович

Экономика и финансы Бухарской области
начальник главного отдела

Аннотация. В данной статье говорится о приоритетах промышленных предприятий и повышении их эффективности. Данные мнения подтверждаются на примере промышленных предприятий Бухарской области.

Ключевые слова: промышленные предприятия, промышленная продукция, сетевые предприятия, экспорт.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев раислигида 2024-йилнинг 12-август кuni Бухоро вилоятига қilingан ташриф натијадорлигини оshirish, муqobil energiya манbalarini joriy etish hamda sanoat korxonalarini uchun jozibador sharoitlarni yaratish chora-tadbirlari yuzasidan videoselektor yig'ilishida viloyatda sanoat tarmoqlari va korxonalarini rivojlantirish, ularga jozibali sharoitlar yaratish maqsadida bir qator vazifalar belgilab berildi. Jumladan:

har bir tumanni sanoat tarmoqlariga ixtisoslashtirish;

viloyatda bir xil mahsulot ishlab chiqarilib, yangisini yaratish va innovatsiya olib kelish ustida ishlash;

viloyat ehtiyojidan 2 barobarga ko'p tayyorlanadigan 1,5 million tonna meva-sabzavotlarni qayta ishlash hamda kichik agrologistika markazlarining sonini va quvvatini oshirish maqsadida mutasaddilarga barcha zaxiralarni hisobga olib har bir tumanni ixtisoslashtirishga qaratilgan dasturni tayyorlash vazifalari yuklatildi.

Bugungi kunda Buxoro viloyatida 5716 ta sanoat korxonalarini mavjud bo'lib, shundan yirik sanoat korxonalarini 41 ta, qolgan 5675 kichik va o'rta sanoat korxonalarini hisoblanadi. Vazirlik va idoralar

tasarrufidagi tarmoq korxonalar 165 tani, hududiy korxonalar esa 5551 tani tashkil etadi. Yangi tashkil etilgan sanoat korxonalar soni 498 ta.

Mavjud korxonalarining 3842 tasi faoliyat ko'rsatadi xolos. Faoliyat ko'rsatayotgan 3842 ta korxonaning 968 tasi nol hisobot topshirgan bo'lsa, 73 tasi 50 foizdan past quvvatda faoliyat yuritib kelmoqda. Sanoat korxonalarining 22 tasi 3 yildan ortiq vaqtdan beri faoliyat ko'rsatmaydi.

Olib borilgan tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatdiki, 2024-yilning 7 oyida ushbu sanoat korxonalarining ishlab chiqarish hajmi 19,6 trln.so'm ni tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga (2023-yil 7 oyda 17,3 trln.so'm) nisbatan 106,4 foizga o'sgan.

Aholi jon boshiga 2024-yil yanvar-iyul oylarida viloyatda ishlab chiqariladigan sanoat mahsulotlarining hajmi 9,6 mln.so'mni yoki o'tgan yilning mos davriga (2023-yil 7 oyida 8,6 mln. so'm) nisbatan 104,6 foiz ko'pni tashkil qildi.

1-jadval.

Buxoro viloyatida 2024-yilning yanvar-iyul oylarida tarmoqlar kesimida sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish to'g'risida

T/r	Tarmoqlar nomi	Hajmi, mlrd. so'm	O'sish sur'ati, %	Jami hajmdagi ulushi, %
Jami		19 605,1	106,4	100,0
1	Kimyo va neft kimyosi sanoati	8 431,9	99,5	43,0
2	Yengil sanoat	4 432,9	110,2	22,6
3	Oziq-ovqat sanoati	3 591,1	106,0	18,3
4	Boshqa sanoat sohalari	1 018,7	95,0	5,2
5	Qurilish materiallari sanoati	991,8	117,9	5,1
6	Mashinasozlik va metallga ishlov berish sanoati	605,3	295,4	3,1
7	Tog'-kon sanoati	190,5	99,8	1,0
8	Mebelsozlik sanoati	181,1	158,8	0,9
9	Yog'och, qog'oz va matbaa sanoati	104,1	305,1	0,5
10	Charm, poyafzal sanoati	42,4	255,6	0,2
11	Elektrotexnika sanoati	13,9	272,3	0,1
12	Farmatsevtika sanoati	1,5	10,5	0,01

Viloyat sanoatining tarkibiy qismi tahlil qilinganda, asosan 3 ta tarmoq korxonalarining ishlab chiqarish hajmlari viloyat sanoatining 83,9 foizini tashkil etishi ko'rindi. Ya'ni kimyo va neft kimyosi sanoati 8,4 trln.so'mni yoki jami hajmdagi ulushi 43,0 foiz, yengil sanoat 4,4 trln.so'mni yoki jami hajmdagi ulushi 26,4 foiz, oziq-ovqat sanoati 3,6 trln.so'mni yoki jami hajmdagi ulushi 18,3 foizga to'g'ri kelmoqda.

Shundan ko'rinib turibdiki, viloyatda bir xil mahsulot ishlab chiqarilib, farmasevtika, elektrotexnika, charm, poyabzal, yog'och, qog'oz va matbaa sanoatida mahsulotlarni ishlab chiqarish, ularning yangisini yaratish hamda mazkur tarmoqlarda innovatsiya olib kelish ustida past samarali ishlanayotganligini qayd etish mumkin. Bundan tashqari, viloyatdagi sanoat korxonalarining mahsulot ishlab chiqarish hajmlari o'sgan bo'lsa-da, eksport hajmi o'tgan yilning mos davriga nisbatan 5,3 mln. AQSh dollariga hamda soliq va boshqa majburiy to'lovlarga tushumlar qariyb 402,0 mlrd.so'mga kamaygan.

Xulosa qilib aytganda, viloyatdagi sanoat korxonalarining faoliyatni to'liq quvvatda va samarali tashkil qilish uchun quyidagi ustuvor vazifalarni amalga oshirish tavsiya etiladi. Jumladan:

viloyatda mavjud, lekin faoliyat ko'rsatmayotgan korxonlarning faoliyatini tiklash va sog'lomlashtirish;

past quvvatda ishlayotgan korxonlardagi mavjud muammolarni o'rganib chiqib, aniqlangan muammolarni bartaraf etishga qaratilgan manzilli chora-tadbirlar dasturini belgilash;

tuman va shaharlarni ixtisoslashtirish hamda unga asosan ularning "o'sish nuqta"lari, drayverlarini rivojlantirish yo'nalishlarini belgilash;

sanoat korxonalari uchun zarur infratuzilma sharoitlarini yaratish;

sanoatdagi ulushi past tarmoqlarni rivojlantirish dasturini tayyorlash, bunda mazkur tarmoqlarda investorlarni jalb qilish hamda ularga beriladigan imtiyozlar ro'yxatini shakllantirib, Hukumatga taqdim etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 15 августдаги Худудларда sanoat salohiyatini yanada oshirish b'uyicha k'ushimcha chora-tadbirlar t'ug'risidaги ПҚ-295-сонли qarori. <https://lex.uz/docs/7069813>

2. Tumanlarni iqtisodiy rivojlantirish va aholi daromadini oshirish choralari muhokama qilingandi <https://president.uz/uz/lists/view/7462>

3. Raximov, Olim Khamitovich, T. S. Cuesta, y Obidjon Hafizovich Khamidov. «Peculiarities of water resources use in uzbekistan». International Journal of Agriculture and Environmental Research 06, n.º 03 (2020): 435-49. <https://doi.org/10.46609/IJAER.2020.V06I03.009>.

4. <https://buxstat.uz>

MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIYAVIY INSTRUMENTLAR HISOBINI YURITISH.

Odiljonova Oybachin Fayzullo qizi
“Toshkent davlat iqtisodiyoti universiteti”
maqsadli tayanch doktoranti.
+998938128797
omonboyevoybachin@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola moliyaviy instrumentlar va ularning xalqaro standartlar asosida hisobotda aks ettirilishi haqida batafsil ma'lumot beradi. Moliyaviy instrumentlarning turli xillari, ular bilan bog'liq risklar va ularning baholash usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada MHXS talablariga muvofiq moliyaviy instrumentlarni hisobotlarda to'g'ri aks ettirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ham beriladi.

Kalit so'zlar: Moliyaviy instrument, moliyaviy aktiv, investorlar, qarz majburiyatlari, kapital asboblari.

Kirish

Moliyaviy instrumentlar zamonaviy iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismi bo'lib, ular korxonalar, moliyaviy institutlar va investorlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishda muhim ahamiyat kasb etadi. “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari” (MHXS) moliyaviy instrumentlarni baholash, tan olish va hisobotlarda aks ettirishda qo'llaniladigan qoidalar to'plamini o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada moliyaviy instrumentlarning mohiyati, ularning turlari va MHXS asosida qanday qilib to'g'ri hisobot qilish kerakligi haqida so'z yuritiladi.

Asosiy qism

Moliyaviy instrumentlarning mohiyati

Moliyaviy instrumentlar bu – moliyaviy majburiyatlar yoki aktivlarni keltirib chiqaruvchi shartnomaviy kelishuvlar. Ular moliyaviy aktivlar (masalan, naqd pul, qimmatli qog'ozlar), moliyaviy majburiyatlar (masalan, qarz majburiyatlari) yoki kapital asboblari (masalan, aksiyalar) o'z ichiga oladi. Moliyaviy instrumentlar korxonalar va moliyaviy institutlar o'rtasidagi pul oqimlarini tartibga soladi.

MHXS bo'yicha moliyaviy instrumentlarning tasnifi

MHXS moliyaviy instrumentlarni uchta asosiy guruhga ajratadi:

1. Moliyaviy aktivlar
2. Moliyaviy majburiyatlar
3. Kapital asboblari.

Moliyaviy aktivlar – bu boshqa tomonning kelishuvga muvofiq moliyaviy majburiyatni bajarishi yoki instrumentni almashtirishi natijasida kelib chiqadigan resurslar. Moliyaviy majburiyatlar esa, aksincha, kelajakda korxonadan amalga oshirilishi kerak bo'lgan majburiyatlardir. Kapital asboblari esa, egasiga korxonaning aktivlariga egalik huquqini beradi.

Moliyaviy instrumentlarning baholash usullari

Moliyaviy instrumentlarni baholash MHXS 9 standartiga ko'ra amalga oshiriladi. Ular ikki xil asosda baholanadi:

1. Amortizatsiyalangan qiymat – bu moliyaviy instrumentlarning balansdagi qiymati, unda foizlar, to'lovlar va boshqa o'zgarishlar inobatga olinadi.
2. Haqiqiy qiymat – bozordagi narx asosida moliyaviy instrumentlarning qiymatini aniqlash usuli.

Bu baholash usullari moliyaviy instrumentlarning turli ko'rinishlari uchun qo'llaniladi va bu instrumentlarning to'g'ri aks ettirilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Moliyaviy instrumentlar bilan bog'liq risklar

Moliyaviy instrumentlar bilan bog'liq risklar orasida kredit riski, likvidlik riski va bozor riski mavjud. Kredit riski – bu qarzdorning qarzini qaytarmaslik xavfi, likvidlik riski – bu aktivlarni tezda naqd pulga aylantira olmaslik xavfi, va bozor riski – bu bozor sharoitlaridagi o'zgarishlar tufayli kelib chiqadigan zarar xavfi.

Xulosa

Moliyaviy instrumentlar iqtisodiy faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular orqali moliyaviy oqimlar va resurslar boshqariladi. MHXS asosida ularning to'g'ri aks ettirilishi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlaydi. Korxonalar uchun moliyaviy instrumentlarni to'g'ri baholash va ular bilan bog'liq risklarni boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. IFRS Foundation. (2023). International Financial Reporting Standards (IFRS). Retrieved from <https://www.ifrs.org/>
2. Beke, J. (2011). International Accounting Harmonization, Banking Regulation, and Islamic Finance . IGI Global.
3. Deegan, C. (2013). Financial Accounting Theory . McGraw-Hill Education.
4. Nobes, C., & Parker, R. (2016). Comparative International Accounting . Pearson Education.
5. IFRS 9 Standard. (2023). Financial Instruments . International Financial Reporting Standards.
6. Kieso, D. E., Weygandt, J. J., & Warfield, T. D. (2020). Intermediate Accounting: IFRS Edition . John Wiley & Sons.
7. Scott, W. R. (2014). Financial Accounting Theory . Pearson.
8. Choi, F. D. S., & Meek, G. K. (2011). International Accounting . Pearson.
9. Alexander, D., & Nobes, C. (2010). Financial Accounting: An International Introduction . Pearson Education.
10. Ball, R. (2006). International Financial Reporting Standards (IFRS): pros and cons for investors . Accounting and Business Research, 36(sup1), 5-27.

МЕХМОНДО‘STLIK KORXONALARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING
NAZARIY YONDASHUVLARI

Mirzayeva L.Sh.

“Khiva Farovon” mehmonxonasi
menejeri, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada mehmondo‘stlik korxonalari faoliyatini rivojlantirishning nazariy yondashuvlarining zaruriyati va va imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar. Mehmondo‘stlik, mehmonxona, mehmondo‘stlik industriyasi, turizm.

Mehmondo‘stlik industriyasining rivojlanish tendensiyasini o‘rganishda kishilarning tunash va oddiy yashash sharoitlari uchun birinchi sayohatlari davrida boshlangan. Geografiya va sayohatning asosiy maqsadlari, turizmga xizmat qiluvchi infratuzilmaning holati jamiyat taraqqiyoti tarixidagi asosiy bosqichlar bilan belgilanadi. Mehmondo‘stlik sanoati korxonalari mehmonxonalar va umumiy ovqatlanish korxonalari evolyutsiyasi turizm rivojlanishining asosiy bosqichlarini takrorlaydi. Mehmondo‘stlik sanoati korxonalarining paydo bo‘lishi to‘g‘risida birinchi eslatma qadimgi Sharq sivilizatsiyasining qadimiy qo‘lyozmalarida, ya‘ni miloddan avvalgi 1700-yillarda yozilgan Bobil qiroli Xammurabi kodeksida uchraydi. Mehmonxona industriyasi hozirgi holatini baholash uchun Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) tomonidan taqdim etilgan turizm faoliyati to‘g‘risidagi statistik ma‘lumotlar bazasi, mehmonxona va turizm korxonalari natijalariga asoslanadi.

Mehmonxona biznesi jamoaviy va yakka tartibdagi vaqtinchalik yashash joylarida qisqa muddatli turar joylarni shakllantirish va xizmatlar ko‘rsatishni o‘z ichiga oladi. Bu mehmondo‘stlik sanoatini iqtisodiy faoliyat turi sifatida tavsiflaydi. Zamonaviy mehmonxona biznesining rivojlanishi yangi ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar va jahon jamiyatidagi o‘zgarishlar hamda texnologik taraqqiyot sharoitida paydo bo‘ldi. Bu esa yangi mehmonxonalarini tarqatish imkonini beradi. Bunda mehmonxonalar va ularda taklif etilayotgan xizmatlarni rivojlantirish va takomillashtirish vositalaridan foydalaniladi. Turizmda mehmondo‘stlik industriyasi jahon miqyosida turli mualliflar tomonidan bilim va o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otadigan, uni mintaqalardagi barcha ishlab chiqarish tarmoqlari uchun ta‘sir ko‘rsatadigan ko‘p tarmoqli hodisaga aylantiradigan faoliyat turi sifatida rivojlanadi.

Mehmondo‘stlik industriyasi dam olish qismi bo‘lib, u kishilarning bir joydan ikkinchi joyga ko‘chib o‘tish qobiliyatining o‘sishi bilan yuzaga keladi. Bu insonning passiv va faol dam olishga bo‘lgan tabiiy istagini qondiradi. Ushbu tabiatning mashhur yodgorliklari, tarix va madaniyat yodgorliklari, turli xalqlarning urf-odatlar va an‘analari bilan shaxsiy tanishish bilan bog‘liq bo‘ladi. Mehmonxona industriyasi har qanday mamlakatda turizmning muhim iqtisodiy tarkibiy qismlaridan biridir. Mehmondo‘stlik industriyasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo‘ladi [1]:

- turistlarni joylashtirishning turli obyektlari: mehmonxonalar, pansionatlar, dam olish uylari, motellar, sanatoriylar, turistik yotoqxonalar, kvartiralar va boshqa haq evaziga joylashtirish vositalari;
- umumiy ovqatlanish xizmatlari;
- sport, ko‘ngilochar, ma‘rifiy va boshqa tadbirlar uchun joylar;
- turistik jihozlar va suvenirlar ishlab chiqaruvchi korxonalar.

Turizm (milliy va xalqaro) uzoq tarixiy rivojlanish mahsulidir. Turistik xizmatlarni ishlab chiqish, dam olish muhiti qulayligi va mehmonlar ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat ko‘rsatuvchi xodimlarning xavfsizlik va psixologik qulaylikni kafolatlagan holda xulq-atvor barcha xususiyatlarning samarali uyg‘unligi bilan mehmondo‘stlikning asosiy funksiyasi bo‘lib qaraladi. Turistik xizmatlar sohasi turli faoliyat turlari bilan shug‘ullanadigan ko‘plab korxonalarini o‘ziga qamrab oladi. Aksariyat tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, asosiy xizmatlar: mehmonxona, restoran va turizm bizneslari hisoblanadi. Bundan tashqari, unda dam olish, ko‘ngilochar va transport xizmatlarini tashkil etish bilan bog‘liq faoliyat ko‘rsatilishi kerak.

Mehmondo‘stlik industriyasi xalqaro jadal rivojlanayotgan biznes sektoridir. U turli xizmat turlaridan iborat bo‘lib, ularning har biri mehmondo‘stlik tamoyillariga asoslangan samimiylik va mijozlarga xushmuomalalik bilan munosabatda bo‘lish bilan ajralib turadi. Xizmatlar bozorida faoliyat yurituvchi va mehmonlarni qabul qilish va ularga xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq tadbirkorlik shakllari uchun mehmondo‘stlik industriyasi jamoaviy tushuncha bo‘lib qaraladi. Mehmonxona xizmatlari sohasida turistik xizmatlar ijtimoiy-madaniy xizmatlar sifatida tasniflanadi. Ularning

ichki turizmni rivojlantirishdagi roli ortib bormoqda. Turizm va mehmonxona xizmatlari sohasi uchun kadrlarni rivojlantirish va qayta tayyorlash tizimida aniq vazifalar qo'yilmoqda. Chunki, ular zamonaviy mehmondo'stlik tamoyillariga asoslanadi.

Mehmondo'stlik industriyasida mijozlarga e'tibor qaratish turli shakllarda namoyon bo'ladi. N.M.Fonshteyn xizmatni bir tomon boshqasiga taklif qilishi mumkin bo'lgan har qanday faoliyat yoki foyda, deb hisoblaydi. Xizmatning asosiy xususiyatlari yaratilish va iste'mol qilishning bir vaqtdaligidir. Ammo, xizmat yana bir qancha o'ziga xos (bozor mahsuloti sifatidagi moddiy ne'matdan) va xarakterli xususiyatlarga ega bo'ladi. Ko'pgina sanoat korxonalari mahsulot ishlab chiqaradi hamda tovarlarni yetkazib berish, texnik maslahatlar, jihozlarni ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish kabi xizmatlarni ham ko'rsatishi mumkin. Xizmat ko'rsatuvchi subyekt muayyan faoliyat turiga xos muammolarni aniqlashlari va bartaraf etishlari kerak. Bu ko'rsatilayotgan xizmatlar doirasi bilan raqobatbardosh ustunlikni yaratish va qo'llab-quvvatlash uchun sodir bo'lishi kerak.

Mehmondo'stlik industriyasidagi xizmat ko'rsatish tashkilotlari bir-biri bilan chambarchas bog'langan bo'ladi. Turistik xizmatlarga talabning oshishi turar joy, oziq-ovqat, transport xizmatlari va boshqalarga talabning oshishiga olib keladi. Faoliyatning mijozga yo'naltirilgan xususiyati mehmondo'stlik korxonalari muvaffaqiyatining asosiy konsepsiyasi hisoblanadi. Tashkilotning mijozlarning ehtiyojlari, istaklari va umidlarini qondirish qobiliyati, mijozlarga e'tibor sifatida qo'shimcha foyda miqdorini oshirishga imkon beradigan turli namoyon bo'lish shakllariga ega. Ushbu ko'rsatkichni tahlil qilib, taklif qilingan shakllar mijozlarga yo'naltirilgan xodimlarning mazmunini chuqurroq ochib berishga imkon beradi. Bu xizmat ko'rsatish standartlari, estetik me'yorlar, ishbilarmonlik odob-axloq qoidalari, korporativ kodga rioya qilish, mijozlar bilan o'zaro munosabatda bo'lish va ular bilan uzoq muddatli munosabatlarni o'rnatishda namoyon bo'ladi.

Tashqi va ichki iqtisodiyotdagi o'zgarishlar tufayli mehmondo'stlik bozorida quyidagi yangi tendensiyalar paydo bo'lmoqda [2]:

- bo'sh vaqtli sayohat va mehmonxonalarda ishlash;
- go'zallik va salomatlikka e'tibor berish;
- mehmon tajribasini raqamlashtirish;
- xizmatlarni shaxsiylashtirish;
- iqtisodiyot tajribasi;
- tabiat bilan aloqani tiklash;
- virtual va kengaytirilgan haqiqat.

Darhaqiqat, mehmondo'stlik industriyasidagi o'zgarishlar mehmonxona korxonasining mavqeini mustahkamlash va yuqori raqobatbardoshlikni qo'llab-quvvatlash uchun yangi yechimlarni talab qiladi. Chunki, xizmat ko'rsatishning klassik usullaridan foydalanish barqaror daromad, mehmonxonalarni samarali ishlashi va rivojlanishini kafolatlamaydi. Mehmondo'stlik industriyasida davom etayotgan ichki qayta qurish uning zamonaviy iqtisodiyotdagi rolining o'sib borayotganligi va o'zgarib borayotganligidan dalolat beradi. Mehmonxona biznesida muhim rol o'ynagan mamlakatlar o'rnini boshqa mamlakatlar egallamoqda.

Xulosa shuki, jahon mehmondo'stligining rivojlanishini tahlil qilish ushbu sohaning ijobiy rivojlanish tendensiyalariga egaligi va yuqori samaradorlik ko'rsatkichlari bilan ajralib turadi. Shu bois, mehmonxona biznesi global iqtisodiy jarayonlar va munosabatlar bilan izohlanadi. Bu borada mehmondo'stlik sanoati tovarlar va xizmatlar eksporti yoki importi bilan bog'liq bo'lmagan yalpi milliy mahsulotni mamlakatlar o'rtasida qayta taqsimlash kanali bo'lganligi sababli ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda mehmonxona biznesi eng muhim tarkibiy qism o'rnini egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://vael.ru/ru/article/view?id=2473>
2. Бацына Я.В., Ключева Ю.С., Паленова Т.В. Пути развития мировой индустрии гостеприимства и туризма. // Вестник Алтайской академии экономики и права, 2022, №9-3. - с 297-303. URL: <https://vael.ru/ru/article/view?id=2473> (дата обращения: 06.07.2024).

S.Y.Qodirov,

Ma'mun universiteti NTM

“Buxgalteriya hisobi va umumkasbiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada klasterlarning ahamiyati va ular tarkibining zaruriyati, mavjud imkoniyatlari va o‘ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar. Klaster, hudud, innovatsiya, tarmoq, infratuzilma, korxonalar, konsepsiya.

Bugungi kunga kelib, klaster tushunchasi iqtisodiyotning zamonaviy shaklida aylandi. Chunki, klaster hududda mahalliyashtirilgan o‘zaro bog‘langan korxonalar, asosiy iste‘molchilar, birlashish zanjirini tashkil etuvchi resurslar, xizmatlar, texnologiyalarning ixtisoslashgan yetkazib beruvchilari, turdosh tarmoqlar yoki sohalarida faoliyat yurituvchi va bir-birining raqobatbardosh ustunliklarini kuchaytiruvchi sanoat majmualaridan iborat bo‘ladi. Biz klasterlarning asosiy fundamental muammosi, ya‘ni terminologik noaniqligini aniqlashimiz kerak. Chunki, tarmoqlar klasterlarning tez-tez uchraydigan asosiy xususiyatlaridan biridir [1].

Klaster ma‘lum bir hududda to‘plangan o‘zaro bog‘liq kompaniyalar guruhidir. Uning tarkibiga uskunalar, butlovchi qismlar va ixtisoslashtirilgan xizmatlarni yetkazib beruvchilar, infratuzilma, ilmiy-tadqiqot institutlari; bir-birini to‘ldiradigan va alohida kompaniyalar va umuman klasterning raqobatdosh ustunliklarini kuchaytiradigan universitetlar va boshqa tashkilotlar kiradi. Zamonaviy iqtisodiyotning globallasuvi, axborotlashtirish va innovatsiyalar tufayli rivojlanishining zaruriy sharti klasterlarni shakllantirishdir [2]. Adabiyotda «klaster» tushunchasining ko‘plab ta‘riflari mavjud. Ularga asosan, hozirgi kunda klasterlarning quyidagi asosiy xususiyatlari alohida ajralib turadi:

- geografik: sof mahalliy xususiyatdan haqiqiy global xususiyatgacha bo‘lgan iqtisodiy faoliyatning hududiy klasterlarni qurish;

- gorizontal: bir nechta tarmoqlarning o‘z atrofidagi yirikroq klasterga kiritilishi;

- vertikal: klasterlarda ishlab chiqarish jarayonidan iborat bosqichlarga ajratilgan bo‘lishi;

- lateral: turli sohalarini o‘zida birlashtirishi va miqyosli iqtisod qilishi ta‘minlashi orqali yangi majmualarning paydo bo‘lishi;

- texnologik: bir xil texnologiyadan samarali foydalanadigan tarmoqlar to‘plamidan iborat bo‘lishi;

- fokus: bitta markaz - korxonalar, ilmiy-tadqiqot instituti yoki ta‘lim muassasasi atrofida joylashgan firmalarni o‘zida birlashtirishi;

- sifat: bu yerda firmalarning haqiqatan ham hamkorlik qilishi hamda ularni qabul qilishlari.

Shu bilan birga, tarmoq a‘zolari klaster ichidagi innovatsiyalarning tashabbuskori va yakuniy ijrochi bo‘lib hisoblanadi. Ularning tarkibi ma‘lum bir klaster strategiyasini tanlashga asoslanadi. Biroq, tarmoq doimo innovatsiyalarni rivojlantirishni o‘z-o‘zidan rag‘batlantirmaydi. Shunday qilib, klasterlar orqali tarmoqlarda innovatsion jarayonlar bostiriladi va himoya xatti-harakatlari ham rag‘batlantiriladi. Yetkazib beruvchilar bilan aloqalar innovatsion jarayonlarni rag‘batlantirishi mumkin. Ammo, ular xarajatlarni sheriklarga o‘tkazish va ularni moliyaviy jihatdan o‘zgartirish ham qo‘llanilishi mumkin. Ikkinchi holda esa tarmoqlarni barqaror ishlab chiqarishni rag‘batlantiruvchi omil bo‘lib chiqadi.

Klaster - muayyan yo‘nalishda o‘zlashtirilgan ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish sohasining o‘zgaruvchan elementidir [3]. Klasterlar va ular bilan bog‘liq siyosat tarkibida ham alohida o‘rin tutadi. Sharoitga qarab klasterlar ko‘p turli tuzilmalarni anglatadi va klasterlash jarayonlarini qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari umumiy xususiyatga ega bo‘lib, an‘anaviy rivojlanish siyosatining chora-tadbirlarini o‘zida birlashtiradi. Amalda, bu ko‘pincha klaster siyosati choralarning noaniq va samarasizligiga olib keladi. Ko‘pincha uning uchun murakkab tartibga solish ob‘ekti kutilayotgan ta‘siriga qarama-qarshi bo‘lishi mumkin. Shu bois, klaster konsepsiyasini ilmiy va amaliy jihatdan tasdiqlangan yondashuv sifatida o‘rganish ushbu konsepsiya va unga bog‘liq hodisalarni tushunishga ham imkon beradi.

Shular bilan birgalikda, klaster ishtirokchilarining asosiy toifalari quyidagi quruhlarga ajratiladi:

- ixtisoslashgan faoliyatga asoslangan ixtisoslashgan korxonalar va tashkilotlar;

- ixtisoslashgan korxonalar uchun mahsulot yetkazib beradigan yoki xizmat ko‘rsatadigan

korxonalar;

- umumiy foydalanish tarmoqlari: transport, energetika, muhandislik, tabiatni muhofaza qilish va axborot-telekommunikatsiya infratuzilmasiga xizmat ko'rsatuvchi korxonalar;

- bozor infratuzilmasi tashkilotlari (auditorlik, konsalting, kredit, sug'urta va lizing xizmatlari, logistika, savdo va ko'chmas mulk operatsiyalari);

- ilmiy-tadqiqot va ta'lim tashkilotlari;

- notijorat va jamoat tashkilotlari, tadbirkorlar birlashmalari va savdo-sanoat palatalari.

Xulosa shuki, klaster ma'lum xususiyatlarga ega bo'lgan mustaqil birlik sifatida qaralishi mumkin bo'lgan bir nechta bir xil elementlarning birlashmasi sifatida qayd etiladi. Ushbu kategoriya keng ko'lamlı nazariy qarashlar va yondashuvlar ta'siri ostida shakllangan tushuncha bo'lib qaraladi. Biroq, bu xilma-xil yondashuvlar majmui ishlab chiqarish hududiy tuzilmalarining turli xil tushunchalarini keltirib chiqaradi. Ular ko'pincha bir-biri bilan kesishadi va bir-biriga yaqin bo'lishi yoki alohida farqlanishi mumkin. Klasterlar turli tizimlar konsepsiyasi doirasida qatnashadigan ajralmas unsuri sifatida ham ko'rish chiqiladi. Boshqa tomondan esa klasterlarning mumkin bo'lgan xususiyatlari faqat yagonaligi bilan ajralib turadi. Shu bois, klasterlarni "ichiga" kiritilgan tushunchalar ham alohida ko'rib chiqilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Марков Л.С. Теоретико-методологические основы кластерного подхода. – Новосибирск: ИЭОПП СО РАН, 2015. – с. 9.

2. Колесников А.М., Хазалия Н.А. Анализ эволюции понятия «кластер». Подходы к классификации. // Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент», №4, 2016. – с. 19.

3. Ochilov I.S., Abdumuminov B.K. Klaster tizimida innovatsion samaradorlik masalalari. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 2, mart-aprel, 2019 yil. – 1 b.

МИНТАҚАДА САНОАТ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШДА САНОАТ СИЁСАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ЗАРУРАТИ

Жуманиёзов Р.П.

Урганч давлат университети
таянч докторанти

Аннотация. Ушбу мақолада минтақада саноат корхоналари рақобатбардошлигини оширишда саноат сиёсатининг аҳамияти ва зарурати ёритилган.

Калит сўзлар: Минтақа, саноат, саноат корхоналари, рақобатбардошлик, саноат сиёсати

Иқтисодиётнинг глобаллашуви ва рақамлашуви туфайли бозор ва рақобатнинг табиати ўзгарди. Рақобат динамикаси бўйича саноат корхоналари рақобатдош устунликка эришиш учун уларнинг ташаббуслари муҳим ва кўпроқ рақобатбардош ташаббусларни ўз зиммасига олган корхоналар бир неча назарий сабабларга кўра ўз фаолиятини яхшилади. Корхона қанчалик рақобатбардош ташаббуслар билан шуғулланса, у шунчалик рақобат устунлигига эга бўлади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-2026 йилларга мўлжалланган “Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси” тўғрисидаги ПФ-60 сонли фармони доирасида мамлакатимиз тараққиётини белгиловчи 100 та мақсад ишлаб чиқилди. Ушбу стратегиянинг 22-мақсадида “Миллий иқтисодиёт барқарорлигини таъминлаш ва ялпи ички маҳсулотда саноат улушини оширишга қаратилган саноат сиёсатини давом эттириб, саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини 1,4 бараварга ошириш [1]” вазифаси қўйилган.

Минтақада саноат корхоналарини ривожлантириш уларнинг рақобатбардошлигини ошириш кўп жиҳатдан мамлакатнинг саноат сиёсатига боғлиқ. Саноат сиёсати саноатни ривожлантириш йўналишини бошқарадиган мамлакат ёки минтақанинг сиёсатини, жумладан саноат тузилмаси сиёсатини, саноатни ташкил этиш сиёсатини, саноат технологияси сиёсатини ва саноатни жойлаштириш сиёсатини, шунингдек, саноатни ривожлантиришга катта таъсир кўрсатадиган бошқа сиёсат ва қоидаларни англатади. Саноат сиёсатини икки тоифага бўлиш мумкин: бири бозор функциясини рағбатлантиришга қаратилган универсал сиёсат, иккинчиси ривожланаётган тармоқлар ва асосий саноатларни қўллаб-қувватловчи имтиёзли сиёсат деб аталади.

Саноат корхоналарини ривожлантиришда улар рақобатбардошлигини оширишда биз ҳукумат фаол бўлиши ва қаерга аралашмаслик кераклигини билиш зарур. Умумий тамойил шундан иборатки, биринчи ёки иккинчи тоифадаги саноат сиёсати бозорнинг ўзига хос қобилиятсизлигини ҳисобга олган ҳолда шакллантирилиши керак.

Давлат ёки маҳаллий ҳукуматлар томонидан олиб бориладиган танланган саноат сиёсати, масалан, бозор кучи мавжудлиги, ассиметрик маълумотлар ва ташқи таъсирлар, қисқа муддатли бозордаги муваффақиятсизликлар туфайли маълум даражада фойдали бўлиши мумкин. Фойда келтирмайдиган стратегик, истиқболли, ривожланаётган тармоқлар ёки саноат тузилмасини ўзгартириш, бу учта жиҳатда акс этирилиши мумкин: даромадларни ошириш орқали қиёсий устунликни ривожлантириши мумкин; саноатнинг ташқи таъсири ва истиқболли кўрсаткичлари асосида катта ижтимоий фойда келтириши мумкин; Агар компенсация тўланмаган бўлса, корхоналар учун фойдасиз бўлса, миллий хавфсизлик ва иқтисодий барқарорликда муҳим роль ўйнаши мумкин.

Шундай қилиб, ҳар қандай давлат учун, айниқса бозор ҳам, ҳукумат ҳам номукаммал ишлайдиган иқтисодиёт учун, саноат сиёсати ривожланиш стратегияси ва селектив саноат сиёсати ҳам зарур. Давлат субсидиялари, сиёсат кредитлари, солиқ имтиёзлари ва давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг бошқа шакллари орқали саноат сиёсати ҳар доим ресурсларни тақсимлашда муҳим рол ўйнайди [2]. Микро даражада саноат сиёсатининг таъсири бўйича тадқиқотлар саноат сиёсатининг таъсирини аниқроқ баҳолашга ёрдам беради. Фирма даражасида мавжуд адабиётлар миллий саноат сиёсатининг молиялаштириш ва инвестиция фаолиятида таъсирли эканлигини аниқлайди [3].

Ривожланаётган мамлакатлар ҳам, илғор мамлакатлар ҳам сўнгги ўн йилликда тезкорлик билан саноат сиёсатини қабул қилдилар. Жаҳон молиявий инқирозидан кейин иқтисодиётни қайта тиклаш жараёнида илғор мамлакатларнинг “яширин ривожланиш давлатлари”нинг таъсири аввало рағбатлантириш пакетлари, сўнгра “яшил ўсиш” шиори остида турли ўсиш

ва инновацион стратегиялар орқали янада яққол намоён бўлди. «ақлли шаҳарлар» ва «Саноат 4.0» [4].

Саноат сиёсати жуда кенг тушунча бўлиб, турли мамлакатларда саноат сиёсатининг йўналиши, чора-тадбирлари ва назарий асосларида катта фарқлар мавжуд. Саноат сиёсати саноатни ривожлантириш йўналишини бошқарадиган мамлакат ёки минтақа сиёсатларини, шу жумладан саноат тузилмаси сиёсатини, саноатни ташкил этиш сиёсатини, саноат технологияси сиёсатини ва саноатни жойлаштириш сиёсатини, шунингдек, саноатни ривожлантиришга катта таъсир кўрсатадиган бошқа сиёсат ва қоидаларни англатади.

Агар саноат сиёсати самарасиз бўлса, ҳукумат аралашув даражасини пасайтириши ва ўз иқтисодий ривожлантириш учун бозор механизмларига таяниши керак. Саноат сиёсатининг идеал мақсади мақсадли тармоқларда фирмаларнинг унумдорлигини, рақобатбардошлигини рағбатлантиришидир.

Саноат сиёсати саноат ишлаб чиқариши билан чекланиб қолмаслиги, замонавий ишлаб чиқариш динамикасининг барча элементлари, жумладан, қишлоқ хўжалиги ва хизматлар ва уларнинг саноат сектори билан ўзаро боғлиқлиги доирасида қараланиши керак. Саноат сиёсати мамлакатнинг саноат тузилмасини янгилашга таъсир қилади, иқтисодий ресурсларни тақсимлашни оптималлаштиради ва иқтисодий режаларни ишлаб чиқиш орқали иқтисодий ўсишга ёрдам беради. Ривожланаётган давлатларнинг маълум элементлари шуни кўрсатадики, маҳаллий ҳукуматлар самарали саноат сиёсатини шакллантириш учун яхши жойлашадилар.

Бозор фаолияти ва ижтимоий ривожланишга давлат аралашувининг самарали воситаси сифатида саноат сиёсати бутун дунёда узоқ вақтдан бери амалга оширилиб келинмоқда ва кўпроқ мамлакатлар қайта тикланадиган энергия манбаларининг мажбурий ва қўллаб-қувватловчи сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни бошладилар. Саноат сиёсати рақобат, таълим ва кадрлар тайёрлаш, атроф-муҳит, тадқиқот ва инновациялар, соғлиқни сақлаш, бандлик, ҳудудий бирлашиш ва бошқалар каби бошқа бир-бирини тўлдирувчи сиёсат йўналишлари билан яхлит тарзда интеграциялашганда янада ривожланиб, талаб ва таклифни ҳисобга олган ҳолда саноат ривожланишини рағбатлантирадиган ва бир нечта сиёсат соҳаларини ишлаб чиқариш жараёнлари билан мувофиқлаштирувчи яхлит ёндашув сифатида тармоқ ўзгаришига ва кластерларга таъсир қилади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, минтақада саноат сиёсатини тўғри танлаш саноат корхоналарини рақобатбардошлигини оширишга имконият яратади. Саноат сиёсати ички рақобатбардошлик манбаларини излаш орқали инновацион сиёсат билан маълум даражада ўхшаш бўлса-да, ўтмишда мавжуд саноат жараёнларини қўллаб-қувватлашга эътибор қаратилган. Минтақада саноат сиёсатини инновацион технологиялар, саноат тузилмасини диверсификация қилиш ва соҳадаги тадбиркорлик жараёнларини қўллаб -қувватлаш асосида амалга ошириш минтақани ижтимоий -иқтисодий ривожлантиришга жуда катта ижобий таъсир қилади. Минтақада саноат сиёсати амалга ошириш жараёнларини баҳолаш муҳим масала ҳисобланади.

Фикримизча, веб-сайтларда эълон қилинган саноат сиёсати ҳужжатларини кўриб чиқиш, уларни устувор томонлари ва кўзга ташланмай қолган томонларини мониторинг қилиш, саноат сиёсатининг корхонанинг технологик инновацияларга бевосита таъсирини аниқлаш, уни динамик ўзгаришларининг чуқур таҳлил қилиб узоқ муддатли таъсирларни ўрганиш зарур. Саноат сиёсатининг самарадорлигини ўрганиш учун баъзи олимлар саноат сиёсати корхона инновацияларини самарали рағбатлантириш ёки йўқлигини текшириш учун эмпирик усуллардан фойдаланганлар. Саноат сиёсатини ишлаб чиқиш ва шакллантиришда сиёсат менежерлари ва ишлаб чиқувчилари ягона сиёсат турини такомиллаштиришга ва ҳар хил турдаги сиёсатларнинг самарали комбинациясига аҳамият беришлари керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-2026 йилларга мўлжалланган “Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси” тўғрисидаги ПФ-60 сонли фармони.
2. Musacchio A., Lazzarini S.G., R.V. Aguilera. New varieties of state capitalism: Strategic and governance implications. *Academy of Management Executive*, 29 (1) (2015), pp. 115-131.
3. Beaudry C. Entry, growth and patenting in industrial clusters: A study of the aerospace industry in the UK. *International Journal of the Economics of Business*, 3 (2001), pp. 405-436.
4. Meckling J., Nahm J. When do states disrupt Industries? Electric cars and the politics of innovation. *Rev. Int. Polit. Econ.*, 25 (4) (2018), pp. 505-529

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИ ХУСУСИЙЛАШТИРИШ МОҲИЯТИ.

Тоштемир БЕРДИЕВ,
Тошкент Кимё ҳалқаро
Университети докторанти, PhD
e-mail: toshtemir.berdiev82@mail.ru
тел: +998 90 054 02 01; +998 97 477 02 01

Аннотация. Жаҳон иқтисодиётида рақобат муҳити янада устувор ўрин касб этаётган бир вақтда, мамлакат банк тизимини ривожлантириш муҳим. Мамлакат банк сектори йирик иштирокчиларини хусусийлаштириш расман банкларни трансформация қилишдан бошлани тизимда рақобат муҳитини яратиб, қўшимча инвестициялар жалб қилади.

Калит сўзлар: Хусусийлаштириш, трансфармация, давлат иштироқи, фонд бозори, стратегик инвестор.

Иқтисодиётга қўшимча молиявий русурслар жалб қилишда шубҳасизки, банк тизимининг роли бекиёсдир. Банк тизими самарадорлигини ошириш нафақат мамлакат иқтисодиётида, балки ижтимоий соҳалар учун ҳам муҳим. Шунинг учун, банк тизимининг трансформацияси ҳукуматларининг доимий диққат марказидаги масалалардан биридир. Давлат улуши мавжуд банкларини институционал ўзгаришлар қилиш, фаолиятини трансфармация қилиш орқали хусусийлаштириш жараёнида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги «2020 — 2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида» ПФ-5992-сон Фармонини қабул қилиниши мамлакат банк тизимида тубдан бурилиш ясади. Йирик банклар фаолиятини ислоҳ қилишданнинг биринчи босқичида банклар фаолияти трансфармация қилиш орқали хусусийлаштириш жараёнига тайёргарлик жараёни бажарилса. Иккинчи босқичда давлат улушини стратегик инвесторларга тўлиқ сотишни назарда тутди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида» ги ПФ-60-сон Фармони қабул қилиниб мамлакатимиз ривожланишининг кейинги беш йилдаги дастури ишлаб чиқилди. Мамлакатимизда капитал ҳаракатини босқичма-босқич эркинлаштириш, давлат улушига эга тижорат банкларида трансформация жараёнларини яқунлаб, 2026 йил якунига қадар банк активларида хусусий сектор улушини 60 фоизгача етказиш белгиланди.

Бугунги кунда йирик банкларнинг асосий акциядори сифатида давлат бевосита ёки билвосита иштирок этмоқда.

1-жадвал

Давлат улуши мавжуд банларнинг акциядорлар таркиби
(2024 йил 01 апрель ҳолатига)¹.

Банклар	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси, % да	Иқтисодиёт ва Молия вазирлиги, % да	Давлат активларини бошқариш агентлиги, % да	Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш жамғармаси, % да	Юридик шахслар		Жисмоний шахслар	
					сон	улуши, % да	сон	улуши, % да
Миллий банк	59,3	40,7	-	-	-	-	-	-
СҚБ	82,19	13,48	-	-	3 859	3,47	31 000	0,86
Агробанк	54,12	44,73	-	-	18 349	1,09	73 895	0,07
Асака банк	88,24	10,85	-	-	4	0,91	-	-
BRB	49,31	49,59	-	-	2 390	1,02	5 216	0,09
Халқ банк	74,42	25,58	-	-	-	-	-	-
МКВ	26,31	72,73	-	-	м/й	0,96	-	-
Алоқа банк	61,8	4,32	-	6,3	10	27,58	-	-
Турон банк	90,09	8,67	-	-	-	-	м/й	1,24
Пойтахт банк	-	-	100	-	-	-	-	-

¹ Тижорат банклари веб сайтлари асосида тадқиқотчи томонидан тайёрланди.

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, бугунги кунда банк тизимида давлат улушига эга банклар сони 10 та бўлиб, улар акциядорининг 90-95 фоизини бир неча давлат ташкилотлари ташкил этмоқда. (1-жадвалга қаранг) Бу банклар бошқарувидаги муҳим институт Кузатув кенгашлари таркиби ўз-ўзидан акциядорлар вакиллари бўлган давлат хизматчиларидан ташкил этилишига, давлат сармояси иштирокидаги барча тижорат тузилмалари учун марказлаштирилган равишда қарорлар қабул қилинишига олиб келмоқда. Бу салбий фактор мазкур банклар ўз фаолиятларида мустақил бўла олмасликларига сабаб бўлмоқда ва банклар акцияларига инвесторларнинг қизиқиши паст бўлишига олиб келмоқда. Бу ҳолатнинг нафақат банк тизими учун салбий таъсири бўлиб, балки фонд бозори ривожига ҳам тўсқинлик қилмоқда.

Давлат иштирокидаги банклар акциялари “Тошкент” республика фонд биржасида номинал қийматдан ҳам паст даражада сотилаётган бир вақтда хусусий банклар акциялари ўз номинал қийматидан бир неча баробар юқори сотилмоқда (2-жадвалга қаранг).

2-жадвал

«Тошкент» фонд биржасида лимитиндан ўтган банклар акциялари бўйича солиштирма маълумот¹. (01.04.2024 ҳолатига)

№	Давлат улуши мавжуд банклар	Оддий акция		Имтиёзли акция	
		Номинал нархи	Бозор нархи	Номинал нархи	Бозор нархи
1	Ўзсаноатқурилишбанк	19,0	10,3	19,0	34,9
2	Агробанк	1 168,0	535,03	1 168	18 999
3	БРБ	119,25	116,9	119,25	384,0
4	Микрокредитбанк	1 068,0	921,0	1 068,0	5 302,0
5	Турон банк	1 700,0	900,0	1 700,0	2 501,04
6	Алока банк	121,0	91,0	121,00	699,0
№	Бошқа банклар	Номинал нархи	Бозор нархи	Номинал нархи	Бозор нархи
1	Ипотека банк	1,0	1,14	1,0	2,96
2	Капитал банк	950,0	5 284,0	-	-
3	Хамкор банк	5,00	29,45	5,00	28,97
4	Ипак йўли банк	10,0	165,0	10,0	-
5	Траст банк	1 000,0	10 001,0	1 000,0	288 000,0
6	Универсал банк	5 000,0	8 800,0	-	-
7	Гарант банк	100,0	232,0	-	-
8	Октобанк	1 000,0	7 000,0	-	-

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, давлат улуши мавжуд банкларнинг овоз бериш ҳуқуқини берувчи оддий акциялари бозор қиймати уларнинг номинал қийматидан паст баҳоланмоқда. Ва аксинча мулкчиликнинг бошқа шаклларига мансуб банкларда овоз бериш ҳуқуқини берувчи оддий акциялари бозор қиймати уларнинг номинал қийматидан юқори баҳоланмоқда.

Бу ҳолат давлат улуши мавжуд банкларнинг акцияларига қизиқиш камлиги ва мажаритар акциядорлар (асосан иккита давлат ташкилоти) фонд бозоридан фаол бўлишмаслигидан далолатдир. Мулкчиликнинг бошқа шаклларига мансуб банкларда миноритар акциядорлар манфаатларини ҳимоя қилиш ва бу орқали банк акциялари котировкаси ўзгариб туришига ва кўшимча инвестиция кириб келишига асос бўладиган тизим шакллантирилган. Бу ҳолат банк акциялари котировкаси ўзгариб туришига ва кўшимча инвестиция кириб келишига асос бўлади, чунки миноритар акциядорлар мажоритар акциядорларга нисбатан фонд бозорида акциялар олди-сотдисиди фаол бўлишади.

Фикримизча банкларни трансфармация жараёнини тўғри ва самарали ташкил этиш банк тизимида ижобий натижалар беради ва йирик банкларни хусусийлаштиришни осонлаштиради.

Бунинг учун,

ички инвестиция муҳитини ривожлантириш, аҳолини банк тизимига бўлган ишончини

¹ <https://uzse.uz/abouts/msq/> сайти маълумотлари асосида тадқиқотчи томонидан тузилди.

ортириш мақсадида банк акцияларини аввало ички бозорда сотиш амалиётини йўлга қўйиш орқали миноритар акционерлар қатламини ташкил этиш;

банк фаолияти тўғрисидаги маълумотларининг шаффофлиги таъмирлаш;

давлатнинг хусусийлаштириш жараёнига меъёردа аралашуви давлат мулкидан хусусий мулкка ўтиш жараёнини юмшатиш имконини беради;

давлат ташкилотлари ҳисоб рақамларини асосан давлат улуши мавжуд банкларда жойлаштириш амалиётидан воз кечиш зарур, бу банкларнинг депозит бозорида фаолликларини оширишга тurtки бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ш.Бозаров. Правовое обеспечение трансформации коммерческих банков в республике Узбекистан. Ҳуқуқий тадқиқотлар журнали. 8 жилд, 1-сон :.Т.2023 йил-326

2. М.Н. Конягина, М.Р. Вакулик. Снижение доли государства в банковской системе: опыт Франции. Вестник Академии знаний №34 (5), 2019. Ст. 277-288.3

3. К.К. Нурашева и др. / Финансовая аналитика: проблемы и решения, 2019, т. 12, вып. 4, стр. 450–467 <http://fin-izdat.ru/journal/fa/>

4. [www. lex.uz](http://www.lex.uz) сайт маълумотлари.

ТРАНСФАРМАЦИЯ ЖАРАЁНИНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИ ХУСУСИЙЛАШТИРИШДА АҲАМИЯТИ.

Тоштемир БЕРДИЕВ,
Тошкент Кимё халқаро
Университети докторанти, PhD
e-mail: toshthemir.berdiev82@mail.ru
тел: +998 90 054 02 01; +998 97 477 02 01

***Аннотация.** Мамлакат банк секторини модернизация қилиш ва банкларни рақамли трансформация қилиш бўйича ҳукумат томонидан қабул қилинган қарорлар йирик банкларлаги давлат улушини хусусийлаштириб иқтисодиётдаги давлат иштирокини камайтиради.*

***Калим сўзлар:** Хусусийлаштириш, трансформация, модернизация, стратегик инвестор.*

Замонавий банк тизимига инвестицияларни жалб қилиш замонавий жамият учун долзарб мавзулардан биридир. Банк тизимини юқори инвестицион жозибдорлиги мамлакатнинг рақобатбардошлигини ошириш, ижтимоий-иқтисодий ўсишнинг юқори ва барқарор суръатларининг асосий омил ҳисобланади. Йирик банклардаги давлат улуши хусусийлаштириш жараёнининг асосий босқичи бу улар фаолиятини трансформация қилиш ҳисобланади. 2017 йилнинг 07 февralидаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» ги ПФ-4947-сон Фармон қабул қилинди. Фармонда 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясида банк тизимини ислоҳ қилишни чуқурлаштириш, банкларлардаги давлат мулкни хусусийлаштиришни янада кенгайтириш вазифаси белгиланди. 2019 йил 21 майдаги «Давлат корхоналари ва устав капиталида давлат иштирок этаётган тижорат банкларини реструктуризация ва ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4325-сон Қарорига асосан давлат иштирокидаги тижорат банкларини хусусийлаштиришдан олдин тайёрлаш билан боғлиқ чора-тадбирлар ўз вақтида амалга ошириш, улар бошқаруви таркибига юқори малакали чет эллик мутахассисларни фаол жалб этиш жараёнлари доирасида хорижий ва халқаро институтлар билан ишларни самарали ташкил этиш юзасидан кўшимча вазифалари белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги «2020 — 2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида»ги ПФ-5992-сон Фармонида 2020 – 2025 йилларда мамлакатнинг энг йирик давлат улуши иштирокидаги банкларни хусусийлаштириш дастурини қабул қилиниши, банк тизимининг иқтисодиётдаги функционал ролини ошириш, хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва банкларнинг халқаро капитал бозорига чиқиш имкониятларини кенгайтирди.

Ушбу фармонда мамлакатимиз банк тизими жаҳон банк тизимига интеграцияси жараёнини тезлаштириш учун чора-тадбирлар кўрсатилган.

Жумладан,

давлат улуши мавжуд тижорат банкларини комплекс трансформация қилиш, банклардаги давлат акциялари пакетини зарур тажриба ва билимга эга бўлган инвесторларга танлов асосида сотиш, шунингдек, давлат улуши мавжуд тижорат банклари ва корхоналарни бир вақтнинг ўзида ислоҳ қилиш орқали банк секторида давлатнинг улушини камаййтириш асосий йўналиш сифатида кўрсатилди. 2025 йилга келиб банк тизими активларининг умумий ҳажмида давлат улуши бўлмаган банклар активлари улушини жорий 15 фоиздан 60 фоизгача ошириш, давлат улуши мавжуд камида учта банк зарур тажриба, билим ва обрўга эга камида учта стратегик хорижий инвесторларни жалб қилиш белгиланди.

Биринчи босқичда уларни фаолиятини трансформация қилиш белгиланган бўлса, иккинчи босқичда давлат акциялари пакетини сотишни назарда тутилди.

Ушбу фармон ижросини таъминлаш мақсадида сўнги йилларда давлат улушига эга тижорат банкларини трансформация қилиш ва хусусийлаштириш бўйича бир қатор ишлар амалга оширилиб келмоқда:

тижорат банкларини трансформация жараёнини осонлаштириш ва хусусийлаштириш жараёнларини тезлаштириш мақсадида маслаҳатчи сифатида профессионал халқаро консультантларни жалб қилинди;

тижорат банкларини трансформация қилиш ва хусусийлаштириш масалаларида хорижий инвесторлар билан музокаралар олиб бориш ва битимлар тузилди, йирик банклардан бири ипотека банк хорижий инвесторларга сотилди. Яна бир неча йирик банклар хусусийлаштиришга тайёрланмоқда.

2022 йил 28 январдаги «2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида» ги ПФ-60-сон Фармонида давлат улушига эга тижорат банкларида трансформация жараёнларини якунлаб, 2026 йил якунига қадар банк активларида хусусий сектор улушини 60 фоизгача етказиш белгиланди.

Фикримизча тижорат банкларини хусусийлаштириш банк тизимини ислоҳ қилишнинг муҳим омили ҳисобланади.

Хусусийлаштириш жараёнини самарали ташкил этиш учун мақсадида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади:

— банкларни уларга хос бўлмаган функцияларни бажаришдан озод қилиш орқали молиявий юкни камайтириш;

— илғор ахборот-коммуникация технологияларини банк тизимига кенг киришини таъминлаб, тижорат банкларининг бизнес жараёнларини автоматлаштириш ва масофавий банк хизматлари турларини кенгайтириш;

— тижорат банкларида давлат улушини камайтириш мақсадида банк ишида етарли даражада тажриба, билим ва обрўга эга бўлган стратегик инвесторларни жалб қилиш;

— тижорат банклари учун муаммоликредитлар биланишlash методларини такомиллаштириш;

— давлат томонидан банклар фаолиятига билвостита ёки бевосита аралашувини камайтириш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномаси - 2020 йил 29 декабрь. Тошкент.: www.uza.uz.

2. Ш.Бозаров Правовое обеспечение трансформации коммерческих банков в республике Узбекистан. Ҳуқуқий тадқиқотлар журнали. 8 жилд, 1-сон :.Т.2023 йил-326

3. К.К. Нурашева и др. / Финансовая аналитика: проблемы и решения, 2019, т. 12, вып. 4, стр. 450–467 <http://fin-izdat.ru/journal/fa/>

4. [www. lex.uz](http://www.lex.uz) сайт маълумотлари.

BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARIGA ERISHISHDA QAYTA
TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANISHNING XORIJIY
MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Yaqubova Yulduz Raimovna
Ma'mun Universiteti NTM
“Iqtisodiyot” kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola qayta tiklanadigan energiyaning butun dunyo bo'ylab tarqalishini keng qamrovli ko'rib chiqadi, usullar, natijalar va olingan saboqlarni baholash uchun turli geografik va iqtisodiy kontekstlardan misollarni ko'rib chiqadi. U quyosh, shamol, gidroelektr va geotermal energiya sohasidagi yutuqlarni o'rganadi, energiya aralashmasiga sezilarli hissa qo'shgan innovatsion texnologiyalar va strategiyalarni namoyish etadi. Ushbu maqolada qayta tiklanadigan energiya manbalarini qabul qilishga yordam bergan siyosat asoslarini, investitsiya modellarini va jamoatchilikni jalb qilish amaliyotlarini tahlil qilinadi.

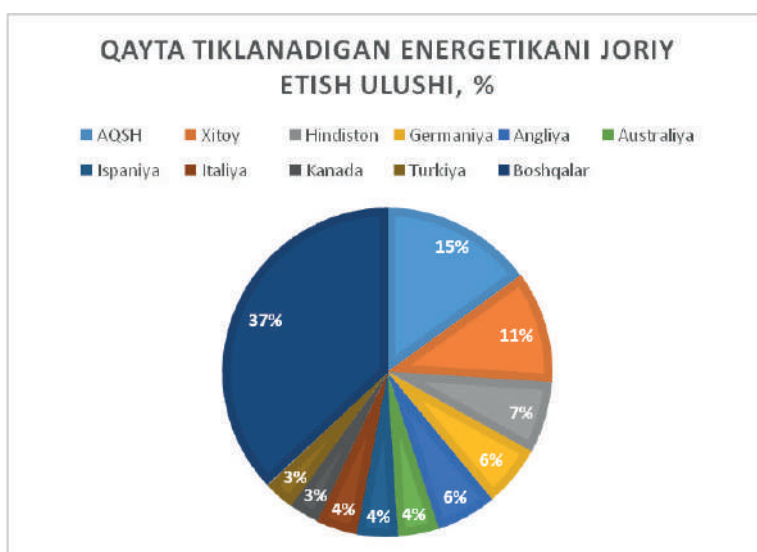
Kalit so'zlar. Qayta tiklanuvchi energiya, ekologik barqarorlik, xorijiy davlatlar, Noor Ouarzazate Solar Complex, quyosh panellari, bioenergiya.

Kirish.

Maqolaning dolzarbligi qayta tiklanadigan energiya sohasidagi so'ngi xorijiy-texnologik yutuqlar haqida tushunchalarni taklif qiladi va manfaatdor tomonlarga sohada mumkin bo'lgan chegaralarni kengaytirish uchun qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi. Qayta tiklanadigan energiya manbalarini qabul qilishning iqtisodiy oqibatlarini chuqurdir. Maqolada ushbu ta'sirlar o'rganilib, sarmoyadorlar va qaror qabul qiluvchilarga iqtisodiy maqsadlarni ekologik barqarorlik bilan muvofiqlashtirishda yo'l-yo'riq ko'rsatiladi.

Qayta tiklanadigan energetikani joriy etish muvaffaqiyatli bo'lgan sohalarni ta'kidlab, maqola innovatsiyalarni rag'batlantiradi va ushbu sektorlarga investitsiyalarni yo'naltiradi, bu esa keyingi taraqqiyot va qabul qilinishiga yordam beradi.

Dunyoning 37 mamlakatida qayta tiklanuvchi energiya manbalariga oid qonun qabul qilingan, 70 ga yaqin mamlakat qayta tiklanuvchi energiya manbalari bilan ishlash hajmini ko'paytirishga harakat qilmoqda. Hozirgi kunda qayta tiklanuvchi energiyadan foydalanish bo'yicha AQSH, Xitoy, Hindiston, Germaniya davlatlari yetakchilik qilmoqda. Jumladan, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda qayta tiklanuvchi energiyani joriy etish bo'yicha jahonda ilg'or natijalar tahliliga ko'ra AQSH birinchi o'rinni egallaydi va uning ulushi dunyo bo'yicha 15% ni, keyingi navbatda esa Xitoy 11% ni, Hindiston 7% ni, Germaniya va Angliya 6%ni, Avstraliya, Ispaniya va Italiya 4% ni, Kanada va Turkiya 3% ni, qolgan boshqa davlatlar umumiy 37% ulushni tashkil etadi.

1-rasm. Jahonning rivojlangan davlatlari bo'yicha qayta tiklanadigan energetikani joriy etish ulushi ko'rsatkichlari.¹

¹ <https://www.irena.org/> Renewable energy statistics 2024 ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Qayta tiklanadigan energiya manbaalarining xorijiy davlatlar tajribasi quyidagi jadvalda izohlangan va u mintaqalarning o'ziga xos geografik, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy landshaftlariga moslashtirilgan turli xil amalga oshirish strategiyalari orqali misol qilib keltiriladi. Ushbu bo'lim butun dunyo bo'ylab muvaffaqiyatlar, muammolar va saboqlarni ta'kidlaydigan amaliy tadqiqotlar orqali qayta tiklanadigan energiyani qabul qilishning global gobeleniga bir nazar tashlaydi (1-jadval).

1-jadval. Qayta tiklanadigan energiya manbaalarining xorijiy davlatlar tajribasi.¹

№	Mamlakat	Ta'rif
	Daniya	Daniyashamolenergetikasimuvaffaqiyatliintegratsiyalashganidan dalolat beradi. Elektr energiyasi iste'molining 40% dan ortig'ini shamol ta'minlaydigan Daniya 2050-yilga kelib neft va gaz yoqilg'ilardan xoli bo'lishni maqsad qilgan. Daniya muvaffaqiyatining kaliti shamol texnologiyasiga dastlabki sarmoya, izchil davlat yordami va jamoaga tegishli shamol stansiyalari bo'lib, ularning soni ortib bormoqda.
	Marokash	Marokashdagi (Noor Ouarzazate Solar Complex) quyosh majmuasi mamlakatning quyosh resurslaridan foydalanadigan, dunyodagi eng yirik majmualardan biri hisoblanadi. Marokashning Quyosh rejasining bir qismi bo'lgan loyiha 2025- yilga kelib elektr energiyasining 52 foizini qayta tiklanadigan manbalardan ishlab chiqarishni maqsad qilgan. Nurning muvaffaqiyati Marokashning strategik sherikliklari, xalqaro moliyalashtirish va energiya importiga qaramlikni kamaytirishini ta'minlash bilan bog'liq.
	Xitoy	Xitoy dunyodagi eng yirik quyosh panellari ishlab chiqaruvchisi quyosh va shamol energiyasining eng katta o'rnatilgan quvvatiga ega. Xitoyning qayta tiklanadigan energiya manbalarida jadal kengayishiga uning ulkan milliy maqsadlari, qulay siyosati va katta davlat investitsiyalari sabab bo'lmoqda. Tarmoq integratsiyasi kabi qiyinchiliklarga qaramay, Xitoy modeli katta, jadal rivojlanayotgan iqtisodiyotda qayta tiklanadigan texnologiyalarning kengaytirilishini namoyish etadi.
	Keniya	Keniya geotermal energiya bo'yicha yetakchi bo'lib, Great Rift Valley majmuasi katta salohiyatga ega. Olkariya nomli geotermal zavodi dunyoning eng yiriklaridan biri bo'lib, zena elektr energiyasining muhim qismini ta'minlaydi va qurg'oqchilikka moyil bo'lgan gidroenergetikaga bog'liqlikni kamaytiradi. Keniyaning geotermal muvaffaqiyati strategik investitsiyalar, xalqaro hamkorlik va kuchli me'yoriy-huquqiy bazaga asoslangan.
	Germaniya	Germaniyaning Energiewende ("energiyaga o'tish") qayta tiklanadigan energiyaga o'tishni osonlashtiradigan keng qamrovli siyosat asoslarining yetakchi namunasi. Kuchli boshqaruvchilar va fuqarolar ishtirokiga katta e'tibor qaratgan holda, Germaniya quyoshli davlatlar bilan solishtirganda quyosh qayta tiklanuvchi energiyasi uchun iqlimi kamroq bo'lishiga qaramay, quyosh va shamol energiyasini muvaffaqiyatli targ'ib qildi.
	Braziliya	Braziliya bioenergiya bilan uzoq tarixga ega bo'lib, o'zining keng shakarqamish plantatsiyalaridan etanol ishlab chiqarish uchun foydalanadi. Dominant gidroenergetika sektoriga qo'shimcha ravishda, Braziliyaning bioenergiyaga bo'lgan yondashuvi qishloq xo'jaligi amaliyotlarini qayta tiklanadigan energiya ishlab chiqarish bilan integratsiya qilish uchun modelni taqdim etadi, garchi u yerdan foydalanish va ekologik ta'sir nuqtai nazaridan ham qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

¹ Динамика и энергетические характеристики следящих приводов прерывистого управления. /Под ред. Кистика С.В. Труды МАИ. Вып. 217. М.,

	AQSh	Amerika Qo'shma Shtatlar qayta tiklanadigan manbalarni joriy qilish yo'l xaritasini taqdim etadi, Kaliforniya kabi shtatlar siyosat innovatsiyasi va bir nechta qayta tiklanadigan manbalarni qabul qilishda yetakchilik qiladi. Bundan farqli o'laroq, Ayova o'zining qulay geografiyasi va sohaga dastlabki sarmoyalari tufayli shamol energiyasida yetakchiga aylandi. Shtatlardagi turli yondashuvlar qayta tiklanadigan energiya manbalarini qabul qilishda mahalliy sharoitlar va siyosat asoslarining muhimligini ko'rsatadi.
--	------	--

Ushbu amaliy tadqiqotlarning har biri qayta tiklanadigan energiyani amalga oshirishning ko'p qirrali tabiati haqida qimmatli fikrlarni taqdim etadi. Ular nafaqat texnologik yutuqlarni, balki energiya almashinuvini osonlashtirish uchun qo'llab quvvatlovchi siyosatlar, moliyaviy mexanizmlar va ijtimoiy faollik zarurligini ham ta'kidlaydi. Ushbu xilma-xil tajribalardan olingan saboqlar qayta tiklanadigan energiya ta'sirini kengaytirish bo'yicha kelajakdagi strategiyalar haqida ma'lumot berish uchun juda muhimdir.

Hozirda Amerika qo'shma shtatlarda shamol stansiyalarining umumiy quvvati 1654 MVt ni, Evropa Ittifoqida — 2534 MVt ni tashkil etadi, shundan 1000 MVt miqdoridagi elektr energiyasi Germaniyada ishlab chiqarilmoqda. Ayni paytda shamol energetikasi Germaniya, Angliya, Gollandiya, Daniya, AQSHda eng ko'p rivojlangan (faqat Kaliforniya shtatining o'zida 15 ming shamol tegirmoni mavjud). Ta'kidlash joizki, shamolning doimiy yangilanib turishi undan doimiy energiya olish imkonini beradi. Shamol stansiyalari atrof-muhitni ifloslantirmaydi. Shamol energetikasi yordamida dunyoning har qanday chekka va ovloq joylarini ham elektr energiyasi bilan ta'minlash mumkin.

Misol uchun, Guadalupedagi Desirat orolining 1600 kishidan iborat bo'lgan aholisi 20 ta shamol generatori tomonidan ishlab chiqariladigan elektr energiyasidan foydalanadi. Qayta tiklanuvchan energiyalardan foydalanish xalqaro tashabbus jamg'armasi (I2BF) mutaxassislar tomonidan qayta tiklanadigan energiya bozorining birinchi tahlili natijalari taqdim etildi. Bashoratga ko'ra, 5-10 yil ichida qayta tiklanuvchi energiya manbalari foydalanish texnologiyalarining raqobatbardoshligi yanada oshadi va ommaviylashadi. Hozirda ham qayta tiklanuvchi energiya bilan an'anaviy energiya narxlar orasidagi farq keskin qisqarib bormoqda.¹

Barqaror energiya kelajagiga erishish uchun barcha spektrdagi manfaatdor tomonlar — siyosatchilar, sanoat rahbarlari, investorlar va iste'molchilar — qayta tiklanadigan manbalar o'sishini rag'batlantiradigan muhitni qo'llab quvvatlashda davom etishlari juda muhimdir. Tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalar, qo'llab quvvatlovchi qoidalar, moliyaviy rag'batlantirish va jamoatchilikni jalb qilish qayta tiklanadigan energiya sektorini rivojlantirish uchun kalit hisoblanadi.

Xulosa

Xorijiy mamlakatlarning tajribasi qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishning samarali usullarini ko'rsatadi. Bu mamlakatlarning har biri o'ziga xos yondashuv va texnologiyalarni ishlab chiqib, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ahamiyatini namoyish etmoqda. O'zbekiston ham ushbu tajribalarni o'rganib, o'z sharoitlariga mos keladigan strategiyalarni ishlab chiqishi mumkin. Qayta tiklanadigan energiyaning trayektoriyasi kelajakka ishora qiladi, u yerda u global energiya aralashmasida markaziy rol o'ynaydi. Texnologiyadagi yutuqlar, xususan, energiyani saqlash, aqlli tarmoq va ilg'or materiallar qayta tiklanadigan manbalarining samaradorligi va integratsiyasini oshiradi. Sun'iy intellekt va mashinani o'rganish energiya ishlab chiqarish va taqsimlashni optimallashtirishi kutilmoqda, bu qayta tiklanadigan energiyani yanada ishonchli va keng miqyosda joylashtirishni osonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Динамика и энергетические характеристики следящих приводов прерывистого управления. /Под ред. Кистика С.В. Труды МАИ. Вып. 217. М.,
2. Tiwari G.N., Mishra R.K. Advanced Renewable Energy Sources/ Indian Institute of Technology Delhi, New Delhi, India, 2012, ISBN: 978-1-84973-380-9
3. Towards Sustainable Development: Indicators to Measure Progress. Rome Conference. OECD, 19P. 139.

¹ Tiwari G.N., Mishra R.K. Advanced Renewable Energy Sources/ Indian Institute of Technology Delhi, New Delhi, India, 2012, ISBN: 978-1-84973-380-9

4. Рыбнов Е.И. Управление изменениями в организации для сохранения ее экономической устойчивости / Е.И.Рыбнов, М.А.Асаул // Вестник гражданских инженеров. — 20- № 4 (13). – С 24.
5. Портер М. Международная конкуренция. — М.: Международные отношения. – 19– 572 с.
6. Sayles, Michael C. Instructions on Where to Stand When It Hits the Fan // Managers Magazine, Apr 1990, p. 16-18.
7. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari /O‘quv qo‘llanma/ Toshkent 2021/ N.T.Toshpo‘latov, D.B.Qodirov

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

PSIXODIAGNOSTIKA METODIKALARI ILMIYILIGINING PSIXOMETRIKA MEZONLARINI TA'MINLASHDA KOMPYUTER DASTURLARINI AMALIYOTGA TADBIQ ETISH

Мамажонова Шохзодaxon Yoqubjon qizi
“Tashkent International University of Education”
xalqaro universiteti o'qituvchisi
Telefon: +998908237883
shahrizoda.1993@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada psixodiagnostika soxasida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari va amaliyotga tadbiq etish usullari haqida fikr yuritiladi. Barchamizga ma'lum, bugungi kunda hayotimizning har bir jabhasida zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuter dasturlaridan foydalanish zaruratga aylanib bormoqda. Mana shu talablardan kelib chiqib, ushbu soxada zamonaviy axborot texnologiyalari va kompyuter dasturlaridan foydalanishning qanchalik keng imkoniyatlar yaratishi, uning aniqlik va tezkorlik bo'yicha yuqori natijalar bera olishi masalasi keng yoritilgan. Bunday zamonaviy va cheksiz imkoniyatga ega bo'lgan kompyuter dasturlaridan foydalanish orqali ko'plab hal qilinmagan muammolarni hal qilish va inson omilini kamaytirish, ulkan yutuqlarga erishishning amaliy va nazariy masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: psixodiagnostika, axborot texnologiyalari, kompyuter dasturlari, kompyuter psixodiagnostikasi, operatsiyalar, mantiqiy xotira, texnik vositalar, ishonchlilik.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi loyihalarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2017 yil 29 avgustdagi PQ-3245-son qarorini bajarish yuzasidan hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda axborot va jamoat xavfsizligi, shuningdek huquq-tartibotni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni kuchaytirish, Davlat axborot tizimlari va resurslari, shuningdek, internet tarmog'i milliy segmentining axborot xavfsizligini ta'minlash sohasidagi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish qarorlarining qabul qilinishi yurtimizda axborot manbaalariga bo'lgan.

Psixologik test ma'lumotlarini kompyuterda qayta ishlash haqida birinchi qaydnoma 1930-yillarning boshlariga to'g'ri keladi. Rus ilmiy va psixologik adabiyotida birinchi marta “Kompyuter psixodiagnostikasi” atamasi SSSR Psixologlar jamiyatida “Kompyuter psixodiagnostikasi” bo'limining tashkilotchisi va raisi bo'lgan A. G. Shmelev (Shmelev. 1984) tomonidan kiritilgan. 1986–1991). Keyinchalik, ushbu yo'nalishning mazmuni V. A. Dyuk (Dyuk 1994) va K. R. Chervinskaya (Chervinskaya 2003) monografiyalarida eng to'liq ochib berilgan . Kompyuter psixodiagnostikasiga V. M. Bekhterev nomidagi Psixonevrologiya instituti klinik psixologiya laboratoriyasi xodimlarining ishi katta hissa qo'shdi (Vasserman. 1997). Ingliz adabiyotida «kompyuter psixodiagnostikasi» atamasiga yaqin CAPA tushunchasi - kompyuter yordamida psixologik baholash, shuningdek, qisqa muddatli CT - kompyuter testi (Hart. 1986). Psixologik testga tutashgan pedagogik o'lchovlar sohasida kompyuterga asoslangan test va elektron baholash bilan bog'liq atamalar (Alkhadher. 1994) [5].

Kompyuterlarning hisoblash, mantiqiy operatsiyalar, xotira va tezlik imkoniyatlarining doimiy ravishda ortib borayotganini hisobga olgan holda shuni ta'kidlash mumkinki, psixologik testlarning uslubiy apparatida mavjud bo'lgan va insonning cheklangan imkoniyatlari bilan bog'liq bo'lgan cheklovlar olib tashlanmoqda. Kompyuter dasturi talaba psixologini eksperiment va ma'lumotlarni tahlil qilish bo'yicha hech bo'lmaganda ularning rasmiylashtirilgan qismida katta hajmdagi ma'lumotlarni yodlash zaruratidan ozod qiladi. Shunday qilib, psixolog ushbu ish sifatining ma'lum bir kafolatlangan darajasida o'zlashtirilgan test bilan ishlashni tezroq boshlashi mumkin. Albatta, testda kam tajribaga ega bo'lgan holda, testning kompyuter versiyasidan foydalanganda xatolar ehtimoli

kamroq bo'ladi. Psixologning shaxsiy tajribasi ortib borayotganligi sababli, olingan ma'lumotlarni sharhlashning murakkabligi birinchi navbatda kompyuter talqini darajasiga yaqinlashishi va keyin, ehtimol, bu darajadan oshib ketishi mumkin.

Biz ushbu maqolamiz davomida psixodiagnostika sohasida axborot texnologiyalarining ilk paydo bo'lishi, rivojlanishini tahlil qilish masalasiga, shuningdek, kompyuter psixodiagnostikasiga va ushbu sohaning davomi sifatida bugungi kundagi Psixodiagnostika sohasidagi yutuq va kamchiliklar, Psixodiagnostika sohasida kompyuter dasturlaridan foydalanishning afzalliklari masalasiga alohida e'tibor berdik

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, agar sohasida biz inson omilidan emas, yaratilayotgan kompyuter dasturlaridan foydalansak, qanday afzalliklariga ega ekanligi, aniqlik va optimallik darajasi va afzalliklari yuqoriligi o'z isbotini topmoqda. Bu ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, psixodiagnostika usullarini ishlab chiqish va qo'llash uchun psixodiagnostik ma'lumotlarni rag'batlantirish, ro'yxatga olish va qayta ishlashning texnik vositalarida katta ahamiyatga ega va bu inson omilidan ko'ra axborot texnologiyalaridan foydalanish kengroq imkoniyatlar eshigini ochishi hamda biz kutgan natijalarga erishish yo'lini yaqinlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida loyiha boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2017 yil 29 avgustdagi PF-3245-son Farmoni.
2. Бодалев А.А., Столин В.А. Общая психодиагностика. СПб., 2000. -125 б
3. Hayitov O.E. Psixodiagnostika. O'quv qo'llanma.-T.,2007.-10b
4. Rasulov A.I. Psixodiagnostika. O'quv-uslubiy qo'llanma. -T.,2009. -55 b
5. <https://bigenc-ru>
6. <https://studbooks-net>

FORMATION OF CREATIVE THINKING ABILITIES (FIGURAL) AND SOCIAL DIRECTIONS (VERBAL) OF CHILDREN IN UZBEKISTAN

Nigina A. Gulyamova

Uzbek-Finnish Pedagogical Institute,
Spitamenshokh street, 166, Samarkand, 140100, Uzbekistan
nigina.madina1994@gmail.com

Abstract. This article presents a portion of a bigger study called Progressive Feedback, a research and development effort focused on primary education. This article aims to determine (a) how children's social orientations at school link with their measured abilities in creative thinking, fluency, originality, and imagination; and (b) how children's participative orientations occur in relation to peers and teachers. The Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT) test and the School Children Interview Tool (Verbal) are the sources of the data. Information (280 pupils from 4 elementary schools) was gathered from Samarkand schools. The findings demonstrate a high correlation between creative thinking skills and participative orientation, albeit the latter was uncommon in adult social contexts. Under participatory orientation, kids are concerned about the state of affairs and want to make changes.

Keywords: Creative thinking, TTCT, social orientations, Figural test, Verbal questions, primary education, national curriculum.

The aim of this research is to investigate the relationship between children's social orientations and their capacity for creative thought in everyday situations in Uzbek elementary education.

Creative attitude and creative thinking can be developed in education. Education of creativity should start from a young age. The President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev reflected on the current tasks that should be carried out in the continuous education system in a dialogue with the public education and higher education staff and said, "... activities in educational institutions today to raise the reputation of the teachers who are conducting it, as well as today the teachers themselves should have a new creative approach to the educational process" [The speech of the President of the Republic of Uzbekistan at the meeting with teachers of public education and higher education system. 2019.08.23.], he expressed a number of opinions. Also, our president Sh. M. Mirziyoyev, in his address to the Oliy Majlis on January 24, 2020, in order to further strengthen the integral connection between education and training, said: "In our Eastern views, education cannot be separated from education, and education cannot be separated from education. This requires great responsibility from today's teacher" [The text of the Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis dated January 24, 2020. <http://uza.uz>], they said.

The ability to think creatively can be viewed from both an environmental and personal perspective. We aim to elucidate the notion of creativity and draw attention to its social dimensions in daily endeavors by establishing a link between creativity and social orientations. The Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT) is a test used to examine children's creative talents (Torrance, Citation 1981).

Many times, creativity is seen as a means of overcoming obstacles both current and future (Leggett, Citation2017, Citation1999). We must deal with the fact that the world is constantly changing. It is acknowledged that creativity is a crucial twenty-first-century skill (Ahmadi & Besançon, Citation2017; Amponsah, Kwesib & Ernestc, Citation 2019; Kupers, Lehmann-Wermser, McPherson, & van Geert, Citation2019; Piirto, Citation2011). Creativity is a strategy that is essential in adjusting to new circumstances (see Ershadi & Winner, Citation2020, p. 147; Sternberg, Citation2007; Vygotsky, Citation 2004). In the past, inventive people have made tools out of wood and stones, for example, to make their lives easier. Digital technology is becoming an increasingly significant tool for people to live easier both now and in the future (Kumpulainen, Byman, Renlund, & Wong, Citation2020; Marsh et al., Citation 2015).

In pre-primary and primary education, creativity has been an important goal but an under-researched area (Cheung, Citation 2012; Feldman & Benjamin, Citation2006). Creativity has often been connected with arts and skills and play (Prentice, Citation2000), but children also use their creative thinking abilities in everyday situations. For enhancing creative development and creative

thinking abilities, creativity has to pass through the curriculum and through the whole day – not only in particular situations. In this article, we concentrate on the creativity of everyday activities in schools.

The basis for children's future talents and transversal competencies is laid by the Uzbek elementary curriculum. The ability to utilize acquired values, information, skills, attitudes, or will to act in a particular situation is known as transversal competence. Creative thinking skills are related to thinking and learning, which are cross-curricular transversal skills. The purpose of education is to help kids become more capable thinkers and learners. Primary education lays the groundwork for the creative thinking skills necessary for organizing and producing new information. Children can utilize their imaginations, collaborate on experiments, and learn about the world in ordinary play and social settings. Everyone is encouraged by the community to be inventive and to express themselves creatively. Uzbek schools offer a number of advantages in terms of fostering creativity. According to Uzbek PE's governing documents, typical qualities include a holistic approach, engagement by children, and personnel autonomy. Uzbek schools are systematic and goal-oriented systems that include education, instruction, and care, with a focus on pedagogy. The national steering of PE in Uzbekistan is to "create equal conditions for the holistic growth, development, and learning of children participating in primary education." The plan is based on the child's interests and needs. The document contains self-assessment and enhancement-led evaluation of persons and organizations, emphasizing that the evaluation is conducted to improve the organization's own activities rather than for the benefit of an external evaluator or another actor.

References

1. Ahmadi, N., & Besançon, M. (2017). Creativity as a stepping stone towards developing other competencies in classrooms. *Education Research International*, 2017, 1357456.
2. Amponsah, S., Kwesib, A. K., & Ernestc, A. (2019). Lin's creative pedagogy framework as a strategy for fostering creative learning in Ghanaian schools. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 11-18.
3. Cheung, R. H. P. (2012). Teaching for creativity: Examining the beliefs of early childhood teachers and their influence on teaching practices. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37(3), 43-51.
4. Ershadi, M., & Winner, E. (2020). Children's creativity. In M. A. Runco & S. R. Pritzker (Eds.), *Encyclopedia of creativity* (Vol. 1, pp. 144-147). London: Academic Press.
5. Feldman, D., & Benjamin, A. (2006). Creativity and education: An American retrospective. *Cambridge Journal of Education*, 36(3), 319-336.
6. Djumayev, M. & Jonsaitova J. (2022). In particular, the didactic foundations of the implementation of the national curriculum in primary education. *Academic Research in educational Sciences*. 3(6), 558-570.
7. Kumpulainen, K., Byman, J., Renlund, J., & Wong, C. (2020). Children's augmented storying in, with and for nature. *Education Sciences*, 10(6), 149.
8. Kupers, E., Lehmann-Wermser, A., McPherson, G., & van Geert, P. (2019). Children's creativity: A theoretical framework and systematic review. *Review of Educational Research February*, 89(1), 93-124.
9. Leggett, N. (2017). Early childhood creativity: Challenging educators in their role to intentionally develop creative thinking in children. *Early Childhood Education Journal*, 45(6), 845-853.
10. Marsh, J., Plowman, L., Yamada-Rice, D., Bishop, J. C., Lahmar, J., Scott, F., Winter, P. (2015). Exploring play and creativity in pre-schoolers' use of apps: Final project report. Retrieved from www.techandplay.org
11. Piirto, J. (2011). *Creativity for 21st century skills. How to embed creativity into the curriculum*. Rotterdam: Sense Publisher.
12. Prentice, R. (2000). Creativity: A reaffirmation of its place in early childhood education. *The Curriculum Journal*, 11(2), 145-158.

THE EFFECTIVENESS OF USING INTERNET VIDEO CONTENT IN TEACHING COLLOCATIONS FOR FUTURE TEACHERS

Kenjayeva Diana Shermatovna

English Language teacher of the department of integrated language teaching N 2, Uzbekistan State World Languages University

ABSTRACT

This article deals with the issues based on analyzing the effectiveness of using internet video content as a tool for teaching collocations to future teachers. Collocations, or the habitual co-occurrence of words, are vital for language proficiency, yet they are often challenging for learners. The study reviews current literature on digital tools in language education and presents a mixed-methods research approach to assess the impact of video content on teaching collocations.

Keywords: Collocations, Internet Video Content, Language Teaching, Teacher Education, Language Fluency

INTRODUCTION

Language education has increasingly embraced digital tools to enhance teaching and learning outcomes. Among these tools, internet video content has emerged as a particularly valuable resource, offering authentic language use in a variety of contexts. For language learners, understanding and using collocations correctly is essential for achieving fluency and naturalness in communication. However, teaching collocations can be difficult, particularly for future teachers who may not have fully internalized these word pairings themselves. The use of video content, which provides contextualized examples of collocations in natural settings, presents a promising approach to addressing this challenge.

DISCUSSIONS

According to Lewis (2000), collocations are central to the lexicon and crucial for language proficiency. Research by Nation (2001) suggests that understanding collocations can significantly improve both receptive and productive language skills.

The integration of digital tools in language teaching has been widely discussed in the literature. Reinders (2012) emphasizes that digital tools provide access to authentic language materials and offer opportunities for personalized learning. Internet video content, in particular, is recognized for its ability to present language in context, which is essential for teaching collocations. According to Jones and Plass (2002), video content can enhance language learning by providing visual and auditory stimuli that reinforce linguistic input.

Teaching collocations to future teachers presents unique challenges. As pointed out by Boers and Lindstromberg (2009), teacher trainees often struggle with the concept of collocations because it is not a major focus in their own language learning. However, using video content can bridge this gap by showing collocations in real-life contexts. Studies by Lindquist and Levin (2007) suggest that teacher training programs that incorporate multimedia resources, such as video content, are more effective in preparing teachers to teach collocations.

Collocations are words that commonly occur together in natural language. They improve both receptive and productive language skills, enhancing comprehension and communication. Contextual Learning: Videos provide a rich context that helps students see how collocations are used naturally in conversation. Unlike textbook examples, video content often showcases real-life language use, complete with idiomatic expressions, slang, and varied intonation.

Videos are inherently engaging, often increasing students' motivation to learn. They cater to visual and auditory learners, making complex concepts easier to grasp.

Videos combine visual elements with spoken language, reinforcing collocations through multiple senses. Videos often depict real-life scenarios where collocations are used naturally, helping learners to understand the appropriate contexts for different collocations. Learners can hear how collocations are pronounced in natural speech, including aspects like stress and rhythm, which are difficult to convey through text alone.

Teachers need to be careful in selecting videos that match their students' proficiency levels and learning objectives. Not all videos are suitable for educational purposes. Some video content

may include cultural references or humor that could be misunderstood by learners from different backgrounds. Reliable internet access and proper equipment are necessary to effectively use video content in the classroom. Technical difficulties can disrupt the lesson flow. Practical Application: How to Use Video Content to Teach Collocations

Step 1: Selection of Video Content

Choose videos that are relevant to the lesson topic and appropriate for the students' language level. Look for content where collocations are used frequently and naturally.

Step 2: Pre-Viewing Activities

Introduce key collocations before watching the video to provide a focus for students. Predictive exercises: Ask students to predict which collocations might appear in the video based on its title or topic.

Step 3: Viewing Activities

Play the video, asking students to note down any collocations they hear. Use pause and replay features to highlight and discuss key collocations.

Step 4: Post-Viewing Activities Engage students in exercises that reinforce the collocations, such as matching, gap-filling, or creating new sentences using the collocations from the video. Encourage discussion about the context in which the collocations were used in the video.

Step 5: Follow-Up Activities

Assign homework that involves finding more examples of the collocations in other videos or written texts. Encourage students to create their own video content using the learned collocations.

CONCLUSION

Using internet video content to teach collocations offers numerous benefits, from providing context and authentic examples to engaging students more effectively. For future teachers, mastering this approach is a valuable skill that can enhance their teaching practice and contribute to their students' language development. By carefully selecting appropriate content and designing thoughtful activities around it, teachers can help students internalize collocations in a way that feels natural and intuitive.

REFERENCES:

1. Boers, F., & Lindstromberg, S. Optimizing a lexical approach to instructed second language acquisition. Palgrave Macmillan. 2009.
2. Jones, L. C., & Plass, J. L. Supporting listening comprehension and vocabulary acquisition in French with multimedia annotations. *The Modern Language Journal*, 2002. 86(4), 546-561.
3. Lewis, M. Teaching collocation: Further developments in the lexical approach. Language Teaching Publications. 2000.
4. Reinders, H. Digital games in language learning and teaching: Theoretical and practical perspectives. In H. Reinders (Ed.), *Digital games in language learning and teaching* (pp. 1-8). Palgrave Macmillan. 2002.

Sayyora Inamova,
Namangan davlat universiteti
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Mustaqil ta'lim talabani ta'lim olishning zamonaviy usullarini egallashga, o'z ijodiy qobiliyatlarini o'stirishga, fikrlash tarzini takomillashtirishga yo'naltiradi. Talabada mustaqil fikr paydo bo'lishiga, uning bilish faolligiga imkon beradigan har qanday mashg'ulot turi mustaqil ta'limni tashkil etadi. Ushbu maqolada mustaqil ta'limni tashkil etish jarayonini qanday faollashtirish hususida so'z yuritiladi.

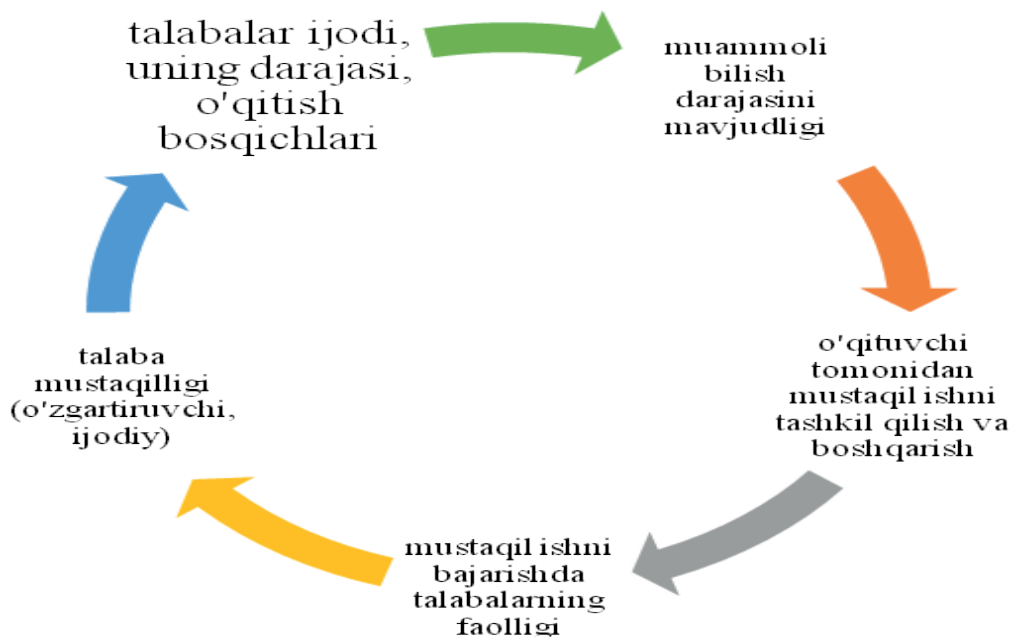
Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, mustaqil ish, mustaqil faoliyat, talaba mustaqilligi

Ma'lumki, mustaqil ta'lim auditoriya va undan tashqarida, o'qituvchi rahbarligi ostida yoki o'qituvchi ishtirokisiz amalga oshiriladigan mustaqil o'rganish majmuini anglatadi. O'qishning boshlang'ich bosqichlarida talabanning mustaqil ishini tashkil etish bir qator vazifalar bilan bog'liq. Ayniqsa, birinchi kurs talabalarining ta'limning navbatdagi turi - oliy ta'lim talabalariga ko'nikishi qiyin kechadi. Chunki ular ta'lim olish jarayonida o'z mustaqil faoliyatlarini tashkil qilishni deyarli bilishmaydi. Ma'lumotlarni qaysi manbadan, qanday qilib topish, ularni tahlil qilish va zarurlarini ajratib olib tartibga solish, konspektlashtirish, o'z fikrini aniq va yorqin ifodalash, o'z vaqtlarini to'g'ri taqsimlash, shuningdek, aqliy va jismoniy imkoniyatlarini to'g'ri baholash ular uchun katta muammo bo'ladi. Eng asosiysi, ular mustaqil ta'lim olishga ruhan tayyor bo'lishmaydi. Shuning uchun har bir professor-o'qituvchi dastlab talabada o'z qobiliyati va aqliy imkoniyatlariga ishonch uyg'otishi, ularni sabr-toqat bilan, bosqichma-bosqich mustaqil bilim olishni to'g'ri tashkil qilishga o'rgatib borishi lozim bo'ladi.

Pedagog olimlarimizdan biri B.Muqimovning o'z tadqiqot ishida o'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etishga bag'ishlangan bo'lib, unda darslarda o'quvchilarning og'zaki va yozma ijodiy ishlarini tashkil etish masalalari tadqiq qilingan. Zero, ma'naviy barkamol avlodni shakllantirishda ijodiy ishlar va mustaqil faoliyat yuritish o'z-o'zidan erkin tafakkurni talab qiladi. Mustaqil tafakkuri, o'z nuqtai nazariga ega bo'lmagan o'quvchi ijodkor bo'la olmaydi, mustaqil faoliyat yuritilmaydi [1]. Pedagog olimlarning aksariyat qismi mustaqil ta'limni tashkil etish jarayonini faollashtirish masalasini umumiy muammo sifatida qaraydilar. Jumladan, bu boradagi ishlarning bir qismida talabalarning mustaqil ta'lim olishlarini tashkil etishga shaxs nuqtai nazaridan yondoshish ko'zga tashlanadi. Bunda u faol, ta'limda, kasbiy mahoratini oshirishda yuqori natijalarga erishishga intiluvchi, pedagoglik kasbini tanlash va egallash ishida jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiquvchi shaxsni shakllantirishda mustaqil ta'lim muhim omil sifatida qaraladi. Mustaqil ta'lim olishni tashkil etish uchun nafaqat muayyan kasbga yoki faoliyat sohasiga qiziqish, balki ushbu faoliyat turiga layoqatning mavjud bo'lishi ham talab etiladi.

Mustaqil ta'lim shaxsning o'zi tomonidan boshqarilishini e'tiborga olib, bu faoliyat bilan inson erkin holda va istagan vaqtida manbalardan o'zi tanlab, maqsad, vosita, mazmun nuqtai nazaridan foydalanishi mumkin. Mustaqil bilim olishda avtonomlik bu-o'qitish maqsadlari, tamoyillari, mazmuni, metodi va vositalarni aniqlash va tanlash, ularni qiynalmasdan hamda tashqi ta'sir yordamisiz, amalga oshirish qobiliyatidir [2]. Didaktik hodisa sifatida mustaqil ish, bir tomondan, o'quv muassasasini, ya'ni talaba bajarishi lozim bo'lgan vazifani, uning faoliyatining obyektini, ikkinchi tomondan esa - xotira, tafakkur, ijodiy tasavvur tegishli faoliyatining namoyon bo'lish shaklini o'zida namoyon etadi, bu pirovardida talabanning yangi bilimning olishiga yoki olingan bilimlar amal qilish sohasining chuqurlashuviga va kengayishiga yohud muayyan ko'nikmalarning shakllanishiga va o'zlashtirish usullarining ishlab chiqilishiga olib keladi.

Mustaqil ish olimlar tomonidan turlicha: o'qitish vositasi (Yu.B. Zotov), o'qitish usuli (A.F.Soloveva), o'qitish uslubi (I.E.Unt), o'quvchilar faoliyatini tashkil etish shakli (B.P.Esipov) va h.k. sifatida ta'riflanadi, bu, ammo, ko'nikmalar va usullarni shakllantirishga nisbatan yondashuvlarda, uning tavsifiga va amalga oshirilishiga aytarli ta'sir ko'rsatmaydi. So'nggi tadqiqotlarda mustaqil ishga o'qituvchi va talaba xatti-harakatlarining quyidagi belgilarga ega bo'lgan yaxlit tizimi sifatida qaralmoqda (1-rasmga qarang).

1-rasm. Mustaqil ishni yaxlit tizimi traektoriyasi

- 1) muammoli bilish-nutq topshirig'ining mavjudligi;
- 2) o'qituvchi tomonidan mustaqil ishning tashkil etilishi va boshqarilishi;
- 3) mustaqil ishni bajarishda talabalarning faolligi;
- 4) talabalar mustaqilligi (o'zgartiruvchi, ijodiy);
- 5) talabalar ijodi, uning darajasi o'qitish bosqichi, talabalarning bilimlilik darajasi, hal etilayotgan fikrlash topshirig'ining xususiyati bilan belgilanadi.

Bunda o'qituvchi va talabalar faoliyatining uzviy dinamik bog'liqligi o'quv-bilish jarayonida talabalar mustaqilligi namoyon bo'lishining asosiy sharti hisoblanadi. Talabalarga chet tilini o'rgatishda mustaqil ta'lim olishning eng maqbul shakllarini tanlash, ulardan foydalanishning adekvat usullarini qo'llash talabalarning bilim, ko'nikma va kasbiy-amaliy malakalarini shakllantirishda, ularning amaliy faoliyat jarayonida mustaqil, ijodiy topshiriqlarni samarali bajarishlariga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Муқимов Б.Р. Талабалар мустақил иш жараёнида дастурий дидактик мажмуанинг ўрни ва аҳамияти // «Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў». – Нукус, 2019. – № 6. – 48-52б.
2. Tosheva, R. (2023). Oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'limning ahamiyati. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 2(3), 157-162.

Umaraliyeva Mamuraxon Tashxodjayevna

Toshkent farmatsevtika instituti akademik litseyi.
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
+998(93)3880190
umaraliyeva.m@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida biologiya fanini o'qitishdagi yangi yondashuvlar haqida so'z boradi. Biologiyani o'qitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida o'quvchilarda XXI asr kompetensiyalari, ya'ni, kommunikativlik, kreativ fikrlash, hamkorlikda ishlash, raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy mas'uliyat hamda fanga oid kompetensiyalar, ya'ni tadqiqotchilik va biologik savodxonlik kompetensiyalarini shakllantirish nazarda tutilgan.

Kalit so'zlar: qadriyatlar, kommunikativlik, kreativlik, kolloboratsiya, raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy mas'uliyat, hayot davomida ta'lim olish

Fan va texnika taraqqiyoti davrida xalqaro tajribalar hamda qadriyatlarga asoslangan o'qitish usullarini takomillashtirish orqali raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Respublikamiz umumiy o'rta ta'lim muassasalarida biologiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida o'quvchilarda kommunikativlik, kreativ fikrlash, hamkorlikda ishlash, raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy mas'uliyat, tadqiqotchilik va biologik savodxonlik kompetensiyalarini shakllantirish orqali hayot davomida ta'lim olishga yo'naltirishdan iborat.

Qadriyatlar – shaxsiy, milliy va umuminsoniy ahamiyatga ega ijtimoiy axloqiy, madaniy va ma'naviy hodisalar. Mustaqillik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma'rifat, haqiqat, yaxshilik, go'zallik, moddiy va ma'naviy boyliklar, an'ana hamda urf-odatlar qadriyatlar hisoblanadi.

Qadriyatlar o'quvchilarga o'z potentsiallarini rivojlantirish, hayot davomida ta'lim olishi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishiga, boshqalar bilan o'zaro hurmatga asoslangan hamkorlik munosabatlariga o'rgatadi.

O'quvchilarda Vatanga muhabbat, o'z yurtidan faxrlanish tuyg'usi, millatlararo bag'rikenglik, shaxs va uning qadr-qimmatini hurmat qilish, boshqalarga do'stona munosabatda bo'lish kabi fazilatlar qadriyatlar asosida shakllantiriladi.

Inson va uning faoliyati, turmush tarzi, e'tiqodi, hayot mazmuni, odobi bilan bog'liq qadriyatlar shaxsiy qadriyatlar hisoblanadi. Muayyan bir elat, millat, xalqning hayoti, tarixi, turmush tarzi, tili, madaniyati, ma'naviyati, urf-odat va an'analari bilan bog'liq qadriyatlar milliy qadriyatlardir. Umuminsoniy qadriyatlar butun insoniyat rivoji davomida insonlar tomonidan yaratilgan va bebaho mulki sanalgan, moddiy va ma'naviy boyliklar, madaniy, ilmiy, falsafiy, axloqiy, estetik, huquqiy, siyosiy, badiiy, ekologik va h.q. qarashlar yig'indisi sanaladi.

XXI asr kompetensiyalari har qanday sohada, ya'ni fan, kasb, jamoatchilik va shaxsiy hayotdagi faoliyatda inson uchun zarur bo'lgan universal bilim, qobiliyat, ko'nikma va shaxsiy fazilatlaridir.

Bugungi kunda kasbiy va shaxsiy muvaffaqiyatga erishish uchun moslashuvchanlik ko'nikmalari juda muhimdir. Moslashuvchanlik ko'nikmalari – bu muayyan bir kasb yoki mutaxassislik bilan bog'liq bo'lmagan universal kompetensiyalardir. Ular insonning shaxsiy fazilatlarini, masalan, muloqot qilish, nostandart fikrlash va nostandart qarorlar qabul qilish, jamoada hamkorlikda faoliyat yuritish, ijodiy fikrlash, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish kabi qobiliyatlarini aks ettiradi.

Kommunikativlik – bu odamlar o'rtasida o'zaro ma'lumot, g'oya va bilimlar almashinuvini o'z ichiga olgan muhim kasbiy va hayotiy ko'nikma. Kommunikativlik muloqot qila olish, o'z fikrini boshqalarga yetkaza olish, suxbatdoshini tinglay olish, muzokaralar olib borish qobiliyatidir.

Kreativlik shaxsning o'ziga xos innovatsion g'oyalar yaratish, yanglik kiritish, ishga ijodkorlik bilan yondashish, yangi yo'llarni izlash, yangi usullarni qo'llash va muammoning yangicha yechimlari yuzasidan qaror qabul qilish kompetensiyasi. Kreativ insonlar standart fikrlash chegarasidan chiqa oladilar, hodisa va ob'ektlar o'rtasidagi kutilmagan bog'liqliklarni payqay oladilar, mavjud fikrlardan yangi kontent yarata oladilar.

Hamkorlikda ishlash (kolloboratsiya)– bu umumiy maqsadga erishish yo'lidagi hamkorlik. Kolloboratsiyaning maqsadi murakkab muammolarni hal etish va muvaffaqiyatli natijalarga erishish uchun bilim, tajriba va resurslarni birlashtirishdan iborat.

Hamkorlikda ishlash muammoga turli nuqtai nazardan qarash imkonini beradi, bu esa albatta yangi g'oyalar va innovatsion yechimlarga olib keladi. Hamkorlikda ishlashning muammolarga individual yondashuvdan afzalligi mehnatni samarali taqsimlash, ko'plab manbalardan olingan ma'lumotlardan foydalanish, yuqori darajadagi ijodkorlik va yechimlar sifatidan iborat.

Raqamli savodxonlik bu raqamli qurilma, texnologiya va internetdan hayot uchun xavfsiz hamda samarali foydalanish, turli shakllardagi ma'lumotlarni qabul qilish, tahlil qilish, baholash, uzatish va raqamli muhitda raqamli etika qoidalariga rioya qilish qobiliyatidir. Raqamli savodxonlik axborot savodxonligi, kompyuter savodxonligi, media savodxonlik, muloqot savodxonligi, raqamli muhitda o'zaro munosabat etikasi va me'yorlariga amal qilish kabi komponentlarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, ushbu kompetensiya axborotni yaratish, baholash va tarqatish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishda texnik va kognitiv qobiliyatlar kombinatsiyasini nazarda tutadi.

Tanqidiy fikrlash - bu axborotni har tomonlama tahlil qilish va dalillarga asoslanib xulosalar chiqarish va baholash orqali tizimli fikrlash, shu jumladan o'zining shaxsiy fikrlariga ham shubha va tanqidiy nuqtai nazardan qarash. Tanqidiy fikrlash uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalar quyidagilardan iborat: kuzatuvchanlik, skeptiklik, talqin qilish, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, baholash. Tanqidiy fikrlash savol berish, ma'lumotlarni tahlil qilish, ijobiy yoki salbiy nuqtai nazarlarni hisobga olish orqali asosli xulosalar chiqarish va to'g'ri qaror qabul qilishga olib boruvchi jarayon.

Ijtimoiy mas'uliyat qaror qabul qilishda nafaqat ushbu qarorlarni qabul qiluvchining shaxsiy manfaatlari, balki umumbashariy va milliy qadriyatlarga asoslanib jamiyat manfaatlarini ham ko'zlashni talab etuvchi axloqiy tamoyil.

Ijtimoiy mas'uliyat deganda shaxsning o'z fuqarolik burchini bajarish va jamiyatga foyda keltiradigan hatti-harakatlarni amalga oshirish mas'uliyati tushuniladi.

Ijtimoiy mas'uliyat odamlar, hatto to'g'ridan-to'g'ri shaxsiy manfaatga ega bo'lmasalar ham, o'z faoliyatini boshqalarga foyda keltiradigan usullar amalga oshirish majburiyatidir. Ijtimoiy mas'uliyat meyorlariga rioya qilish insonda nafaqat shaxsiy manfaatlar, balki jamiyat farovonligi uchun ham mas'ullik tuyg'usini mustahkamlaydi.

Hayot davomida ta'lim olish. Inson hayot davomida yangi bilim va ko'nikmalarni egallashda davom etishi juda muhim. Ta'limning maqsadi ta'lim natijalari bilan bir qatorda ta'lim olish ko'nikmalarining shakllantirilganida aks etishi lozim. Hayot davomida ta'lim olish insonning doimiy ravishda yangi bilim olishga, kasbiy va shaxsiy rivojlanishga intilishi uchun zamin hisoblanadi.

Hayot davomida ta'lim olish – bu mustaqil ravishda ta'lim maqsadlarini belgilash, muammolarni hal etish yo'llarini izlash, kognitiv faoliyatni tashkil etish, malakani oshirish, bilim chegaralarini to'g'ri baholash va harakatlarni boshqarish demakdir. Hayot davomida ta'lim olish ta'limda bo'layotgan islohotlar haqida xabardor bo'lishga hamda kasbiy yuksalishiga yordam beradi, bu esa raqobatbardosh mutaxassis bo'lish uchun muhim hisoblanadi. Hayot davomida ta'lim olish kompetensiyasini shakllantirishda "Beshikdan to'qabrgacha ilm izla" o'zbek xalq maqoli tamoyil bo'lib xizmat qiladi.

Biologiya fanini o'qitish davomida o'quvchilarda biologiya fanidan tadqiqotchilik va fanga oid biologik savodxonlik kompetensiyalarni shakllantirish nazarda tutilgan.

Biologik savodxonlik kompetensiyasi biologik hodisalarni bilish, mohiyatini tushunish, sharhlash, tahlil qilish, baholash; biologik g'oya, nazariya va fundamental qonuniyatlar, tabiatni o'rganish metodlarini qo'llash; biologik obyekt, hodisa, jarayonlarni loyihalashtirish, modellashtirish; egallangan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida vujudga keladigan muammolarni hal etish maqsadida mustaqil ravishda amalda qo'llashdan iborat

Tadqiqotchilik kompetensiyasi tadqiqot maqsadini belgilash, tadqiqotni rejalashtirish, tadqiqotni o'tkazish, tadqiqot natijalarini tahlil qilish, baholash va xulosalashni o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Cambridge IGCSE Biology Digital Teacher's Resource ISBN 9781108947466
2. Tolipova J. O., G'ofurov A.T. Biologiya o'qitish metodikasi. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik/ O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – T.: TDPU, 2012, 240 b.

БИОМЕДИЦИНА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

УДК 616.12-005.4:616.314.17

ИЗУЧЕНИЕ СОСТОЯНИЯ ТКАНЕЙ ПАРОДОНТА У ПАЦИЕНТОВ С ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНЬЮ СЕРДЦА ПОСЛЕ АОРТОКОРОНАРНОГО ШУНТИРОВАНИЯ

Саматов Улугбек Абдумажитович

Андижанский государственный медицинский
институт кафедра ортопедической стоматологии и

ортодонтии

+998902531825, madamin.samatov94@mail.ru

Аннотация: по данным эпидемиологических исследований, воспалительные заболевания пародонта встречаются от 40 до 72% населения Андижанской области, что говорит о высокой распространенности данной патологии. В результате многочисленных исследований было доказано, что, состояние органов полости рта является информативным показателем, динамически отражающим общее состояние организма в целом. Согласно точке зрения ряда авторов, на характер течения обострений заболеваний пародонта и эффективности его лечения влияет как своевременная ранняя диагностика, так и профилактика.

Ключевые слова: пародонт, аортокоронарное шунтирование, ишемическая болезнь сердца

Актуальность: изучение большинством авторов проблемы и роли стоматологического здоровья в обеспечении качества жизни населения людей неизменно растет. По данным эпидемиологических исследований, воспалительные заболевания пародонта встречаются от 40 до 72% населения Андижанской области, что говорит о высокой распространенности данной патологии. В результате многочисленных исследований было доказано, что, состояние органов полости рта является информативным показателем, динамически отражающим общее состояние организма в целом [1]. Согласно точке зрения ряда авторов, на характер течения обострений заболеваний пародонта и эффективности его лечения влияет как своевременная ранняя диагностика, так и профилактика [2,3].

Цель исследования: оценка влияние профилактических средств на состояние тканей пародонта у пациентов с ишемической болезнью сердца после аортокоронарного шунтирования.

Материалы и методы исследования: в соответствии с дизайном исследования было отобрано 14 человек с выявленным в результате обследования хроническим генерализованным пародонтитом (ХГП) в возрасте от 35 – 65 лет, в среднем – 53,1±1,2 лет. Обследование пациентов проводилось до лечения и после аортокоронарного шунтирования (АКШ). В комплексную профилактику данной группы пациентов были включены препараты серии «Eugomedex», которые применялись с первого дня поступления. Суть методики заключалась в соблюдении определенной последовательности, в которую входила лечебно-профилактическая зубная паста, (рекомендовалось использовать после каждого приема пищи — 3 раза в день); ополаскиватель (применялся 2—3 раза в день в течение 20 секунд) и адгезивный бальзам для дёсен, который наносился в виде аппликаций тонким слоем на дёсны два раза в день. Стоматологическое обследование заключалось в клиническом исследовании тканей пародонта. Оценивали состояние гигиены полости рта используя индекс гигиены GreenVermilion (1960). Тяжесть и распространённость воспалительных изменений количественно определялись папиллярно-маргинально-альвеолярным индексом РМА в модификации Parma (1960), индекс кровоточивости Мюллемана и пародонтальный индекс Рассела (ПИ), свидетельствующий о тяжести деструктивных процессов.

Результаты исследования: анализ данных показал, что по возрасту пациенты распределились следующим образом: 7,1 % составили лица от 40 до 44 лет; 21,4 % - 45-52 лет; 35,7 % – 53-59 лет; 35,7% - 60-64 лет. Исходя из полученного распределения, наибольшую

долю составляли пациенты мужского пола. Так при поступлении в стационар у пациентов среднее значение индекса Грин - Вермилиона (ОHI-S) составило $3,47 \pm 0,05$. Полученные данные свидетельствуют о том, что гигиеническое состояние полости рта у больных с ХГП оценивалось, как неудовлетворительное. При сборе анамнестических данных было установлено, что некоторые периодически, а значительная часть больных – постоянно, отмечали кровоточивость десен либо во время чистки зубов, либо во время еды. Индекс кровоточивости Muhleman H.R. составил $1,19 \pm 0,06$, что подтвердил данный факт. Выраженность воспалительных изменений в тканях пародонта, согласно пародонтальному индексу Рассела (PI), составил, в среднем, $3,44 \pm 0,13$. Распространенность воспалительного процесса в десне определяли по индексу РМА, значение которого составило $49,8 \pm 1,7\%$. У пациентов, перенесших АКШ, применение индивидуальных средств гигиены способствовало уменьшению индекса Грин-Вермилиона до $3,24 \pm 0,04$. Среднее значение индекса кровоточивости составило $0,86 \pm 0,06$, также наблюдалось статистически значимое снижение индексов РМА и PI до $42,4 \pm 1,6\%$ и $3,03 \pm 0,12\%$. Таким образом установлено, что полученные результаты свидетельствуют о высоком проценте распространения заболеваний пародонта и отсутствие адекватной гигиены полости рта у больных перед операцией аортокоронарное шунтирование. Вследствие образования обширных очагов инфекции в полости рта при заболеваниях пародонта происходит отрицательное влияние на здоровье пациента в целом и сердечно-сосудистую систему в частности.

Выводы: полученные данные указывают, на то, что своевременная профилактика воспалительных заболеваний пародонта на ранних этапах развития процесса приводит к снижению риска возникновения обострений заболеваний пародонта, что подтверждается статистически значимым снижением гигиенических и пародонтальных индексов.

Список литературы:

1. Аль – Табиб, М.М. Особенности стоматологического статуса у курящих пациентов молодого возраста / М.М. Аль-Табиб, Л.П. Герасимова, М.Ф. Кабирова // Медицинский вестник Башкортостана № 1. – 2014. - Т 9. - С. 57 – 59.
2. Гажва, С.И. Сравнительная оценка эффективности лечения хронического генерализованного пародонтита легкой и средней степеней тяжести с использованием антибактериальных средств «Асепта» / С.И. Гажва, А.И. Воронина // Пародонтология. – 2009. – № 2. – С. 19 – 24.
3. Орехова, Л.Ю. Прогнозирование эффективности сложных лечебно-профилактических программ- при воспалительных заболеваниях пародонта / Л.Ю. Орехова, М.В. Осипова // Пародонтология. – 2009. – №3. – С. 19 – 24.

UDC: 616- 093/- 098

DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF ANTISEPTIC ROOT CANAL TREATMENT FOR CHRONIC APICAL PERIODONTITIS OF TEETH

Samatov Ulugbek Abdumazhitovich

Andijan state medical institute department of
orthopedic dentistry and orthodontics
+998902531825, madamin.samatov94@mail.ru

Annotation: The etiological factor in the occurrence of apical periodontitis in the vast majority of cases is microflora. In the root canal system and periapical tissues, it is represented by associations of various types of conditionally pathogenic microorganisms: various types of staphylococci, streptococci, spirochetes and others. Anaerobic microflora also takes a certain place in the pathogenesis of periodontitis, for the growth of which favorable conditions arise in the root canals. Therefore, one of the necessary conditions that determines the effectiveness of endodontic therapy is antibacterial treatment of the root canals of the tooth, providing an active effect on flora of macro- and microchannels through specially designed antiseptics.

Key words: apical periodontitis, canal treatment, anaerobic microflora, root canals

Relevance: currently, much attention is paid to endodontic treatment of teeth for various forms of apical periodontitis. Complications of caries such as pulpitis and periodontitis are common dental pathologies, and a common cause of inflammatory diseases of the maxillofacial area are teeth with poorly processed or obturated root canals [2,3,7]. The etiological factor in the occurrence of apical periodontitis in the vast majority of cases is microflora. In the root canal system and periapical tissues, it is represented by associations of various types of conditionally pathogenic microorganisms: various types of staphylococci, streptococci, spirochetes and others. Anaerobic microflora also takes a certain place in the pathogenesis of periodontitis, for the growth of which favorable conditions arise in the root canals. In addition to these microorganisms, various types of fungi of the genus *Candida* and protozoa are found in root canals [1,2,3]. Therefore, one of the necessary conditions that determines the effectiveness of endodontic therapy is antibacterial treatment of the root canals of the tooth, providing an active effect on

flora of macro- and microchannels through specially designed antiseptics [4,6].

Purpose of the study : to determine the effectiveness of antiseptic solutions on the flora of the root canal in chronic apical periodontitis . A study was conducted of the qualitative and quantitative composition of the microflora of the root canals of teeth in 30 patients in aged from 25 to 45 years, without somatic pathology. The antiseptic effect of three solutions was studied: 3% Belodez solution , 2% sodium hypochlorite solution, 3% hydrogen peroxide solution . For comparison influence of medicinal solutions on the microflora of root canals teeth, microbiological examination was carried out before and after root canal treatment. The results of a study of the contents of the root canals of teeth show that representatives of obligate and facultative anaerobic flora were predominantly isolated. Application 3% Belodez solution for root canal treatment leads to a significant reduction in microbial contamination in the root canal system of teeth.

Materials and methods : the study was carried out at the Department of Orthopedic Dentistry and Orthodontics. In number The subjects included 30 people, aged from 28 to 45 years, without somatic pathology, who were divided into two groups: 1st group There were 15 people diagnosed with chronic granulating periodontitis, The 2nd group consisted of 15 people diagnosed with chronic granulomatous periodontitis of the teeth. The study of the microflora of the root canal was carried out before and after treatment of the root canals with antiseptic solutions: 3% Belodez solution , 2% chlorhexidine solution bigluconate , 3% peroxide solution hydrogen. The contents of the root canals of the teeth were sown on a nutrient medium (5% blood agar) [5]. The results obtained were expressed through the decimal logarithm (lg) of the number of colony-forming units (CFU), frequency of occurrence in % .

Results : Thus , monoinfection was found in 10 patients and 30 subjects, which amounted to 33.3%. In the 1st group of patients *Streptococcus* was isolated by 40% of those examined, *Enterococcus faecalis* 20%, *Candida* - 20%, *Fusobacterium* 20%. Bacterial contamination root channels ranged

from 5.1 ± 0.3 g CFU/ml. In the 2nd group patients Streptococcus 33.3%, Enterococcus faecalis 20%, Candida 33.3%, Peptostreptococcus niger 13.3%. Microbial contamination of the root canal contents was 6.1 ± 0.3 g CFU/ml. The next stage of our work was to compare the quantitative and qualitative composition of the microflora of the root canal of the 1st and the 2nd group of patients with chronic granulating and granulomatous periodontitis of teeth obtained before and after canal treatment teeth with 3% Belodez solution, 2% solution of chlorhexidine bigluconate, 3% hydrogen peroxide solution. After treatment with the studied antiseptic solutions, 50% of patients in the root canals of the teeth experienced complete sterility of microflora. Bacterial contamination of the root canals of teeth in patients with chronic granulating and chronic granulomatous **periodontitis** before and after treatment with antiseptics for disinfection **from** root canals (lg KOE/ml). Comparative analysis of the results of using 2% solution chlorhexidine and 3% hydrogen peroxide solution, allowed us to establish that microbial contamination under the influence of 2% hydrogen peroxide solution decreased less than 2 orders of magnitude. Eradication was observed in only 40% of cases, microbial contamination decreased by less than 2 orders of magnitude, and total defertility of microflora was also observed in 40% of cases. Thus, the microbiological studies carried out showed that in the contents of root canals in chronic apical periodontitis, representatives of facultative anaerobes and aerobic microorganisms are most often sown resistant representatives of facultative anaerobes (Enterococcus faecalis, Staphylococcus epidermalis, Staphylococcus haemolyticus). Based on From the data obtained, it was concluded that the use of Belodez at a concentration of 3% for the treatment of chronic apical periodontitis leads to a statistically significant decrease in microbial contamination in the root canal system of teeth ($P < 0.05$).

Literature:

1. Arutyunov S.D., Nosik A.S., Margaryan E.G., Tsareva T.V. Features of the microflora of root canals in different forms of periodontitis. //Sat. Proceedings of the IV All-Russian Scientific and Practical Conference "Education, science and practice in dentistry"/responsible. ed. I.Yu. Lebedenko/ – M., – 2007. – P. 192.
2. Batyukov N.M. Experience in the treatment of apical periodontitis/Ways development of dentistry: results and prospects (Conference materials dentists), Ekaterinburg, 1995, p. 69-72.
3. Budevskaya T.V. Justification for choice and rational use antiseptics for the treatment of apical periodontitis: Abstract dis ...cand. honey. Sci. Minsk, 1993. - 18 p.
4. Budaevskaya T.V. Microorganism sensitivity indicators to antiseptics for apical periodontitis / Dentistry, 1989, No. 3, p. 18-19
5. Gerasimova L.P., Aletdinova S.M., Sorokin A.P. Collection method material for bacteriological examination from the root canal and periapical area of the tooth in chronic apical periodontitis // Official bulletin "Inventions. Utility models". - M. - 2013 - No. 6.
6. Korzhenkova M.P., Matyshev N.A., Chekasova V.V. "Application OCTENISEPT in the complex treatment of patients with diphtheria and for the sanitation of bacteria carriers ." Report at the 2nd Russian National Congress "Man and Medicine." M. 1994, 11 p.
7. Mitronin A.V., Tsareva T.V., Nikolaeva E.N., Mitronin V.A., Fomicheva E.M. Evaluation of the antimicrobial activity of calcium hydroxide in treatment of periodontitis // Dental forum . M-2004 -№1.-p.9-13 .

UDC 616.313.616.31

OUR EXPERIENCE OF USING OSTEOGENON IN THE TREATMENT OF
CHRONIC GENERALIZED PERIODONTITIS

Samatov Ulugbek Abdumazhitovich

Andijan state medical institute department of
orthopedic dentistry and orthodontics
+998902531825, madamin.samatov94@mail.ru

Annotation: Pharmacological treatment of osteoporosis is an important component of the complex treatment of patients with generalized periodontitis. However, doctors are often faced with a lack of information about drugs and treatment regimens, and patients are often faced with severe side effects when treated with them. In connection with the above, our attention was drawn to the drug “Osteogenon”. Clinical studies in patients with steroid osteoporosis showed prevention of the development of new limb fractures, increased density of the bone structure of the vertebrae, and a decrease in biochemical parameters of bone resorption.

Key words: osteoporosis, generalized periodontitis, tooth loss, periodontal damage

Relevance: dentists are paying increasing attention to the problem of systemic osteoporosis [1,5,6]. For periodontists, the problem of choosing effective therapy for generalized periodontitis is acute. At this causes loss of bone tissue, while the main task of the periodontist is to slow down its destruction to prevent tooth loss. Although studies on the connection between mineral metabolism and periodontal diseases are numerous, their results are quite contradictory, which determines the need for additional study and detailed analysis [2,3,4,8]. At present, we can only say with confidence that with a decrease in skeletal mineralization, pathological changes in the periodontium intensify, but there is no information in the literature on the relationship between the severity of osteoporosis of the entire skeletal system and the degree of periodontal damage. Pharmacological treatment of osteoporosis is an important component of the complex treatment of patients with generalized periodontitis. However, doctors are often faced with a lack of information about drugs and treatment regimens, and patients are often faced with severe side effects when treated with them. In connection with the above, our attention was drawn to the drug “Osteogenon”. Clinical studies in patients with steroid osteoporosis showed prevention of the development of new limb fractures, increased density of the bone structure of the vertebrae, and a decrease in biochemical parameters of bone resorption [7].

Purpose of the study: to analyze the indicators of the periodontal status of patients with chronic generalized periodontitis during treatment with Osteogenon .

Material and methods: to achieve the purpose of the study, 30 patients with active chronic generalized periodontitis (17 women and 13 men. The average age of the examined were 52.3 ± 3.5 years) were examined at the Department of Orthopedic Dentistry and Orthodontics. During the clinical study In these patients, a decrease in bone tissue density was detected (ultrasound densitometry of the radius was performed), osteopenia was determined in 73.3% (22 people) , osteoporosis was determined in 26.7% (8 people).

The clinical study included examination, probing, and determination of the depth of periodontal pockets. To determine the stage of the disease, the Russell periodontal index (PI) was used, which takes into account the severity of periodontal damage (bone destruction). Svrakov’s test (Svrakov’s iodine number) - to identify the inflammatory process in the soft tissues of the periodontium. The study of the depth of periodontal pockets was determined using the Ramfjord index . Patients underwent professional oral hygiene, training in hygienic skills with quality control of plaque removal.

Osteogenon was used once a day (in the morning) 30 minutes before meals. The recommended treatment regimen was 1-2 months of taking the drug, followed by a 1-2 month break. After 6 months and 12 months, patients’ readings were taken periodontal indices of oral hygiene, a repeated study of bone tissue density was carried out using an ultrasonic densitometer. **Results of the study:** Evaluation of periodontal indices before the start of Osteogenon treatment revealed signs of gingivitis and varying degrees of periodontitis with the formation of periodontal pockets in groups of patients with impaired bone tissue mineralization (Table 1). In patients with osteoporosis, severe gingivitis with apical displacement of the epithelial attachment, severe forms of periodontitis with loss of stability of teeth, their displacement, and purulent discharge from periodontal pockets were more common

. In patients with osteopenia , mild and moderate degrees of chronic generalized periodontitis with progressive destruction of bone tissue were more often detected. **Table 1**

Indicators of periodontal indices in patients with CGP depending on from the timing of taking Osteogenon (M±m)

Indicators	Before treatment	After 6 months	After 12 months
Iodine number Srvakova	4.8±0.41	4.0±0.30	1.2±0.33**
Periodontal index	3.9±0.19	3.6±0.18	1.9±0.15**
Index Ramfjord	3.9±0.26	2.7±0.21*	2.1±0.11**

Note: *- p <0.05, **- p <0.01 - statistical significance of differences between groups during treatment with Osteogenon .

The remaining differences are statistically insignificant. After 6 months of observation, in groups of patients with identified osteopenia and osteoporosis, both mild inflammation of the gums was noted, when after probing bleeding was absent or did not appear immediately in the form of isolated pin-point hemorrhages, and a moderate degree of inflammation. Many people experienced bleeding gums during meals; upon probing, the interdental gingival papilla was filled with blood; the bleeding did not stop for some time. The Srvakov index was statistically insignificantly reduced (Table 1), which also corresponded to mild and moderate inflammation. The Ramfjord index was reduced by 1.4 times (Table 1), pathological dental-gingival pockets with a depth of 3-4 mm were determined. The gingival attachment was more dense, without separation, the teeth were more stable. After a year of taking the drug Osteogenon and control oral hygiene, our observations revealed a significant improvement in all indicators of periodontal condition (Table 1). Patients had mild inflammation of the interdental papillae, and less commonly, of the marginal part of the gums. Moreover

these phenomena were noted in places of plaque retention (at the edges of orthopedic structures, with crowded dentition). The patients themselves noted a complete absence of bleeding when brushing their teeth or its significant reduction. The periodontal index also decreased by 2 times compared to the values before treatment (Table 1). The teeth became more stable, there was no discharge from pathological pockets, and there was a small amount of supra- and subgingival dental plaque. The Ramfjord index decreased by 1.9 times compared to the values before treatment with Osteogenon . Clinically, periodontal pockets were determined to be less than 3 mm deep, the gum tightly covered the neck of the tooth, and the teeth were more stable.

Conclusions: after analyzing the data obtained, we can conclude that the drug has a beneficial effect on the clinical course of chronic generalized periodontitis. Constant monitoring of oral hygiene helps reduce or even interrupt the course of a chronic inflammatory process. Taking Osteogenon promotes recovery and increases reparative processes in bone tissue, which has a beneficial effect on the periodontium and increases the stability of teeth. The beneficial effect of Osteogenon on the condition of periodontal tissues revealed in our study allows us to recommend the inclusion of the drug in a complex of treatment measures for patients with chronic generalized periodontitis.

Bibliography:

1. Atrushkevich V.G. Osteoporosis in the clinic of periodontal diseases / V.G. Atrushkevich // Russian Dental Journal. - 2007. - No. 5. - P. 42-46.
2. Generalized periodontitis and systemic osteoporosis. ClinicalX-ray assessment (part 1) / A.V. Tsimbalistov, G.B. curtain, I.A. Garapach [etc.] // Institute of Dentistry. - 2007. - T. 3. - No. 36. -pp. 98-99.
3. Ilyina R.Yu. Evaluation of the effectiveness of dimephosphone in a complex treatment of periodontal diseases / R.Yu. Ilyina, L.R. Mukhamedzhanova //Bulletin of Chuvash University. – 2013.

- No. 3. - P.476-480.

4. Mukhamedzhanova L.R. Generalized periodontitis and systemic (secondary) osteoporosis / L.R. Mukhamedzhanova//Dentistry for everyone. 2005. - No. 4. - P. 16-18.

5. The risk of periodontal diseases in patients with osteopenia and osteoporose / S.D. Arutyunov, A.V. Naumov, D.R. Kutusheva [and others] //Clinical gerontology. - 2010. - T. 16. - No. 3-4. - P. 26-31.

6. Rozhinskaya L.Ya. Systemic osteoporosis: a practical guide /L.Ya. Rozhinskaya - Ed. Mokeev . Moscow . – 2000. – Pg . 9-52.

7. Darcey J1, Horner K, Walsh T, Southern H, Marjanovic EJ, Devlin H. Tooth loss and osteoporosis: to assess the association between osteoporosis status and tooth number /Br Dent J. - 2013 Feb. - R .214(4).

8. Estrugo-Devesa A1, G in mez -Vaquero C, L in pez -L in pez J. Osteoporosis and oral diseases //Med Clin (Barc). - 2013 Feb. – N.16 - R . 169-74.

УМУРТҚА ПОҒОНА ТАРАШЛАНГАН ЎСИМТА БЎҒИМИ ДЕГЕНЕРАТИВ
КАСАЛЛИГИДА ГИАЛИН ТОҒАЙ ПЛАСТИНКАСИНИНГ
ПАТОМОРФОЛОГИЯСИ

¹ Кодиров Т.А., ² Мамажанов Б.С.

¹ Андижон давлат тиббиёт институти.
timur_7186@mail.ru
Тел.: +998973247186

² Андижон давлат тиббиёт институти.
mamajonovb1972@mail.ru
Тел.: +998936303200

Мавзунинг долзарблиги. Травматологиянинг долзарб муаммоларидан бири фасетланган бўғим синдроми ҳисобланади, бу – умуртқаларнинг бир-бири билан туташган соҳасидаги фасетланган ўсимталар туташган бўғимида дегенератив ўзгаришлар ривожланиши оқибатида оғриқ синдромининг пайдо бўлиши ҳисобланади. Бунда, фасетланган бўғим орасидаги гиалин тоғай дегенерацияга учрайди, фасетланган ўсимталар остеофитлар ҳисобига қалинлашади, ташқи фиброз пардаси чўзилиб, кенгаяди, бўғим бўшлиғига суяқлик тўпланади.

Материал ва усуллар. Андижон давлат тиббиёт институти клиникаси ва кўп тармоқли “Мубинахон-шифо” клиникаси нейрохирургия бўлимида умуртқа поғона ва фасетланган бўғим дегенератив касалликларини жарроҳлик усулида даволашда олинган суяк, тоғай, юмшоқ тўқима бўлақларини морфологик жиҳатдан ўрганилди.

Тадқиқот натижалари. Умуртқа поғона суяқларининг тарашланган ўсимталари орасидаги бўғимнинг дегенератив касаллигида фасетланган бўғим тўқима тузилмаларидан бири бўлган гиалин тоғайли пластинкасини микроскопик жиҳатдан ўрганилганда маълум бўлдики, унда дистрофия, деструкция ва дегенерация каби ўзгаришлар ривожланганлиги аниқланди. Аслида гиалин тоғайи гистологик жиҳатдан ташқи толали тузилмаларига бой хондроцит ва фиброцит ҳужайрали қаватдан ва ички сийрак жойлашган хондробластлар ва хондроидли оралик моддадан иборат. Тоғай тўқимасининг дистрофияси оралик хондроидли моддасининг дезорганизацияси ва шишга учраши, хондробластларнинг бетартиб жойланиши билан намоён бўлди. Коллаген толалари ўз тартибли жойланишини бузиб, хоатик ҳолда жойлашганлиги кузатилди. Гиалин тоғайининг дегенератив ўзгаришлари сифатида хондроцитларнинг ҳар хил даражада некробиотик ва некротик ўзгаришлар ривожланганлиги, толали тузилмалари ва оралик моддасида миксаматоз, хондроматоз ва кальциноз ўчоқлари мавжудлиги кузатилди.

УДК: 616-107.4/078:616.12

ЎТКИР МИОКАРД ИНФАРКТИ ДАСТЛАБКИ 6-8 СОАТДА ДАВРДА ЮЗАГА
КЕЛАДИГАН МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАР

Ботиров Дониёр Абдусайидович

Электрон манзил: Doniyor.batirov2017@yandex.ru

Тел.: +998 (88) 9250036

Самарқанд давлат тиббиёт университети

Аннотация: Ўткир миокард инфарктида миокарднинг дастлабки 6-8 соатларда морфологик ўзгаришларни шунга монанд равишда ўзгаришига олиб келади. Айнан юрак тўқимасидаги морфологик ўзгаришларни турли оқим бўйича, ўзига хос жихатларини очишга, даставвал зарарланиш, миокарднинг қайси суббирликларида юзага келишини кўрсатувчи субстратларни аниқлашни тақозо этади. миокарднинг морфологик жихатлари ЮИКнинг турли даврларида турлича ўзгаришлар билан намоён бўлади. Ўткир миокард инфарктида миокардда морфологик жихатдан, оралик шиш, миокардда некроз, томирларида камқонлик, кардиомиоцитлар қўшувчи дискларининг узилиши ва бўшлиқ кўринишидаги ўчоқларнинг юзага келганлиги аниқланди.

Калит сўзлар: миокард инфаркти, морфология, некроз, дистрофия, тўлақонлик.

Муаммонинг долзарблиги. Дунёда юрак ишемик касаллиги барча касалликлар ичида 1нчи ўринда туради. Дунё аҳолиси 4,1 млрд аҳолисида сурунали юрак ишемик касалликларининг турли хил нозологик бирликлари билан хасталанган. Бу эса, ханузгача муаммони очиқлигини ва таклиф этилган тавсияларни турли туманлигига қарамасдан англатади. Жумладан, АҚШ ва Европада йилига ўртача 18,3 млн ўлим ҳолатларида миокард инфаркти ташхиси қўйилади. Россия Федерацияси ва МДХ давлатларида эса. Бу кўрсаткич ўртача 10,8 млн ташкил этиб, энг юқори кўрсаткич 2022 йилда қайд этилган бўлиб, дунё бўйича СЮИК дан вафот этганлар сони ўртача, 45,4 млн ни ташкил этган. Муаммони долзарблиги бўйича хориж ва маҳаллий олимларимизнинг сай ҳаракатлари билан СЮИКнинг турли шаклларида миокарднинг морфологик ва клиник жихатлари ўрганилган бўлсада, бу касалликга олиб келувчи омилларни йил сайин турли туман кўринишда келиши ва табиий ҳолда, морфологик ўзгаришларни шунга монанд равишда ўзгаришига олиб келади. Юрак ишемик касалликларини бевосита эмас, балки, билвосита омилларини турли туман, халқ, элатлардаги турли хил зарарли одатлар билан биргаликда ривожланиши, айнан юрак тўқимасидаги морфологик ўзгаришларни турли оқим бўйича, ўзига хос жихатларини очишга, даставвал зарарланиш, миокарднинг қайси суббирликларида юзага келишини кўрсатувчи субстратларни аниқлашни тақозо этади. Масалан, АҚШ ва Европада семизлик сабабли, СЮИК лари ривожланса, Хитой ва Японияда жисмоний меҳнат даражаси юқори бўлишига қарамасдан, юқори эмоционал омиллар таъсирида, миокарднинг коронар томирларга бўлган эхтиёжини тўлиқ қопланмаслиги оқибатида ривожланса, Сибирь ва Узоқ Шарқ давлатларида томир деворини мустахкамловчи моддалар (Витамин С ва бошқалар) етишмаслиги оқибатида, миокардда оралик шишлар ва дистрофик ўзгаришларнинг ўткир метаболик бузилишлари билан юзага келши аниқланган.

Тадқиқот материали ва усуллар. Материал сифатида Республика патологик анатомия марказига СЮИК ўткир миокард инфарктидан вафот этганлар 132 та аутопсияси ҳолати, юрак тўқимаси материаллари ташкил этди. Шуларда 85 таси эркак жинсли ва 47 таси аёлақ жинслилар материаллар олинди. Тайёрланган бўлақларчалар морфологик жихатдан ўрганилади. Олинган намуналар гематоксилин ва эозинга бўялди ва ўрганилди.

Мақсад: Сурункали юрак ишемик касалликларида миокардни морфологик хос хусусиятларини ўрганиш.

Муҳокама ва натижалар. Некрозга учраган сохаларда лейкоцитлар инфилтрацияси ўчоқлари аниқланади. Бу эса, миокардни шу сохадаги морфофункционал кўрсаткичларини англатиб, миокард некрози чегараси фокусда ёки мултифокал ўчоқларнинг мужассамлашганидан иборат бўлиб, кардиомиоцитларни чизик кўринишидаги узилишлари юзага келади. Мушак тутамларининг коллатерал анастомозлари ҳам кескин деструкцияга учраб, мушак хужайраларининг ядролари йўқолганлиги, мушакнинг кўндаланг тарғиллиги кескин камайиши, цитоплазмани хиралашиши, мушак тутамлари оралиғида хар хил катталиқдаги интерстици-

ал шишларнинг шаклланиши, шу сохадаги майда калибрли артериолаларда ва капиллярларда яққол сладж феномени юзага келганлиги аниқланади. Айнан, миокард инфаркти бошланганидан 6-8 соат ичида миокардда шиш, веноз тўлақонлик, некроз, мушак хужайраларининг титилиши, қўшувчи дискларнинг ажралиши кўринишдаги морфологик белгилар митокард инфарктини вақт довидаги 6-8 соатдаги даврда турганлигини тасдиқлайди.

Асосан чап қоринча миокардда тож томирларнинг тармоқлари бўшлиқларида ривожланган атеросклероз ва томир бўшлиғини кескин торайганлиги аниқланади. Бу жараён ҳам сурункали бўлиб, айнан, қон айланиши бузилган сохаларда, мушак тутамлари оралиғида кўп миқдорда сийрак толали бирикитрувчи тўкима ўчоқларининг бир хил текстурада мушак тутамлари оралиғида параллел жойлашганлиги билан характерланиб, юрак қисқаришини сезиларли даражада издан чиқармаслиги билан характерланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Zhou SF, Liu RX, Luo HW, Li H, Guan XK, Yin LL, Li L, Hu DP. [Effect of Zishen Huoxue Recipe on Pathomorphology in Coronary Heart Disease Rats with Shen Deficiency Blood Stasis Syndrome]. *Zhongguo Zhong Xi Yi Jie He Za Zhi*. 2016 Jan;36(1):85-9.

2. Rosenberg VD, Nepomnyashchikh LM. Pathomorphological peculiarities of coronary artery ectasias and their role in the pathogenesis of sudden cardiac death. // *Bull Exp Biol Med*. 2004 Nov;138(5):515-21.

1. Aktürk E, Aşkın L, Nacar H, Taşolar MH, Türkmen S, Çetin M, Bozkurt M. Association of serum prolidase activity in patients with isolated coronary artery ectasia. *Anatol J Cardiol*. 2018 Feb;19(2):110-116. doi: 10.14744/AnatolJCardiol.2017.8160. Epub 2018 Jan 17.

2. Giannopoulos AA, Buechel RR, Kaufmann PA. Coronary microvascular disease in hypertrophic and infiltrative cardiomyopathies. // *J Nucl Cardiol*. 2023 Apr;30(2):800-810.

3. İrgi T, Baycan ÖF, Güvenç TS, Özcan FB, Atıcı A, Yılmaz Y, Çalışkan M. Concomitant amyloidosis is the primary cause of endothelial and coronary microvascular dysfunction in carpal tunnel syndrome. // *Am Heart J Plus*. 2024 Apr 15;41:100393.

4. Patel AR, Rodriguez Lozano PF. Impact of coronary artery disease on the myocardium: importance of ischemia, infarction, and contractility. // *JACC Cardiovasc Imaging*. 2022 Aug;15(8):1423-1426.

5. Chandarana H, Srichai MB. Evaluation of myocardial abnormalities and ischemia. // *Radiol Clin North Am*. 2010 Jul;48(4):771-82

6. Bettencourt N, Ferreira ND, Leite D, Carvalho M, Ferreira WDS, Schuster A, Chiribiri A, Leite-Moreira A, Silva-Cardoso J, Nagel E, Gama V. CAD detection in patients with intermediate-high pre-test probability: low-dose CT delayed enhancement detects ischemic myocardial scar with moderate accuracy but does not improve performance of a stress-rest CT perfusion protocol. // *JACC Cardiovasc Imaging*. 2013 Oct;6(10):1062-1071.

УДК: 616-006.446.8-036.11-036.8-053.2

ЎТКИР МИЕЛОБЛАСТЛИ ЛЕЙКОЗЛАРДА ИЧКИ АЪЗОЛАРДАГИ МОРФОЛОГИК
ЎЗГАРИШЛАР

Ташбаев Алишер Бахриддинович
Андижон давлат тиббиёт институти
e-mail: alisher_tashbayev0195@mail.ru
тел: 99890 524-01-95

Аннотация: Дунёда ёш болаларда қон ва лимфа тизими тўқималарининг ўсмалари барча хавфли ўсмаларнинг ярмини ташкил қилса, улардан 38-40 фоизи лейкозлар ҳисобланади. 15 ёшгача бўлган болаларнинг 100 000 тасидан 4,1±0,4 тасида ўткир лимфолейкоз учрайди, ўғил ва қиз болаларда 1,3:1 нисбатда учраса, 2-5 ёшгача даврда максимум бўлади. Ўткир миелолейкознинг замонавий диагностикаси FAB-таснифи асосида аниқланади, бунинг асосий мезони қон таначалари бластларини морфологик ва цитологик усулда тасдиқлаш ҳисобланади (3,4,5). Суяк кўмиги намунасида 25-30% бластлар бўлса ўткир лейкоз деб ташхис қўйилади ва бунда 3 хилдаги хужайралар аниқланади: L1, L2, L3.

Калит сўзлар: миелобластли лейкоз, морфология, инфилтратция, интерстициал шиш.

Муаммонинг долзарблиги: Ўткир миелолейкознинг замонавий диагностикаси FAB-таснифи асосида аниқланади, бунинг асосий мезони қон таначалари бластларини морфологик ва цитологик усулда тасдиқлаш ҳисобланади (3,4,5). Суяк кўмиги намунасида 25-30% бластлар бўлса ўткир лейкоз деб ташхис қўйилади ва бунда 3 хилдаги хужайралар аниқланади: L1, L2, L3. Ўткир лимфолейкознинг 85%да L1, 14% да L2, 1% да L3 лимфобластлар ташкил қиладди (6,7). Болалар лейкокемия касаллигининг аксарияти лимфоид хужайралардан ривожланади, улардан 80% В-лимфоцит, 15% Т-лимфоцит ва 5% ноаниқ бўлган хужайралардан ривожланади. Лейкемик хужайралар ҳар қандай аъзода инфилтрат пайдо қилиши, дастлабки морфологик ўзгаришлар суяк кўмиги, талок, лимфа тугунлар ва жигарда пайдо бўлади. Бирламчи лейкокемик инфилтратлар қон томирлар атрофида, кейин эса аъзо интерстицийсининг барча қисмида пайдо бўлади ва иккиламчи патоморфологик ўзгаришлар билан асоратланади. Миелобластли лейкозларни аксарияти, хромосом касалликлари сабабли ривожланиб, хомиладорлик пайтидаги скринг текширувларни тўлитқ амалга оширмаган ёки регуляр текширувлардан ўтмаган давлат фуқароларида кўп учрайди.

Муҳокама ва натижалар. Микроскопик жихатдан, қон томирлар периметри ва бўшлиғида бластли хужайралар тўплами ва майда калибрли томирларида тромблар шаклланганлиги аниқланади. Айнан, майда калибрли қон томирларда шаклланган бластли тромб соҳаси атрофидаги мия тўқимасида ишемик инфарктлар аниқланади. Оқ модда таркибидаги ўтказувчи йўллارнинг йўналишлари яққол тасвирланган бўлиб, оралик шишлар ва такомил топаётган деструктив ўзгаришларга учраган ўчоқлар аниқланади.

Пўстлоқ соҳаси кулранг моддасида жойлашган макро ва микроглиал хужайраларни шу соҳадаги миграцияси ва ора ора жойлашган инфилтратция ўчоқлари аниқланади. Периваскуляр соҳаларда майдо ўчоқли диапедез қон қуйилишлар, кам сонли лейкоцитар инфилтратция ўчоқларининг шаклланганлиги аниқланади.

Тепа чакка соҳаси тўр парда томирларининг кескин кенгайиши ва кистоз бўшлиқларнинг юзага келиши, диапедез қон қуйилишлар беморларда клиник морфологик жихатдан, шу соҳаларнинг функционал бузилишларига олиб келади. Томирлар атрофидаги тўқима таркибидаги астроцитларда ҳам кескин некробиотик, оқ моддасида эса, деструктив ўзгаришлар ривожланганлиги аниқланади. Бу эса, жараённинг давомийлигига боғлиқ ҳолда макроскопик жихатдан оқ ва кулранг моддани илвиллаши гематомаларияси ва шу соҳалардаги шикастланган томирлардан қон кетиши ва йирик ўчоқли гематомаларни юзага келишини стимуллаши билан характерланади. Оқибатида, бош мия шиши ва узунчоқ миянинг энса суяги тешигига тиралиши ва юрак нафас марказининг ўткир фалажланиши сабабли ўлимга олиб келиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Jayavelu AK, Wolf S, Buettner F, Alexe G, The proteogenomic subtypes of acute myeloid leukemia. //Cancer Cell. 2022 Mar 14;40(3):301-317.e12.

2. Shi X, Feng M, Nakada D. Metabolic dependencies of acute myeloid leukemia stem cells. // *Int J Hematol*. 2024 May 15.
3. Tamamyian G, Kadia T, Ravandi F, Borthakur G, Cortes J, Jabbour E, et al. Frontline treatment of acute myeloid leukemia in adults. // *Crit Rev Oncol Hematol*. 2017;110:20–34. -
4. Thol F, Ganser A. Treatment of relapsed acute myeloid leukemia. // *Curr Treat Options Oncol*. 2020;21(8):66.
5. Mumme H, Thomas BE, Bhasin SS, Krishnan U, Dwivedi B, Summers RJ, Castellino SM, Wechsler DS, Porter CC, Graham DK, Bhasin M. Single-cell analysis reveals altered tumor microenvironments of relapse- and remission-associated pediatric acute myeloid leukemia. // *Nat Commun*. 2023 Oct 5;14(1):6209.
6. Abulimiti M, Jia ZY, Wu Y, Yu J, Gong YH, Guan N, Xiong DQ, Ding N, Uddin N, Wang J. Exploring and clinical validation of prognostic significance and therapeutic implications of copper homeostasis-related gene dysregulation in acute myeloid leukemia. // *Ann Hematol*. 2024 Aug;103(8):2797-2826.
7. Zhu Y, He J, Li Z, Yang W. Cuproptosis-related lncRNA signature for prognostic prediction in patients with acute myeloid leukemia. // *BMC Bioinformatics*. 2023 Feb 3;24(1):37.
8. Ge F, Wang Y, Sharma A, Jaehde U, Essler M, Schmid M, Schmidt-Wolf IGH. Computational analysis of heat shock proteins and ferroptosis-associated lncRNAs to predict prognosis in acute myeloid leukemia patients. // *Front Genet*. 2023 Aug 1;14:1218276.
9. Dai Y., Hu L. (2022). HSPB1 overexpression improves hypoxic-ischemic brain damage by attenuating ferroptosis in rats through promoting G6PD expression. // *J. Neurophysiol*. 128, 1507–1517.
10. Deng C, Zeng T, Zhu P, Zhao S, Huang Z, Huang W, Zhang W, Huang X, Fu L. A novel 5-gene prognostic signature to improve risk stratification of cytogenetically normal acute myeloid leukemia. // *J Cancer Res Clin Oncol*. 2023 Sep;149(12):10015-10025.
11. Lin CC, Hsu YC, Li YH, Kuo YY, Hou HA, Lan KH, Chen TC, Tzeng YS, Kuo YY, Kao CJ, Chuang PH, Tseng MH, Chiu YC, Chou WC, Tien HF. Higher HOPX expression is associated with distinct clinical and biological features and predicts poor prognosis in de novo acute myeloid leukemia. // *Haematologica*. 2017 Jun;102(6):1044-1053
12. Chen C, Chen Z, Chio CL, Zhao Y, Li Y, Liu Z, Jin Z, Wu X, Wei W, Zhao Q, Li Y. Higher Expression of WT1 With Lower CD58 Expression may be Biomarkers for Risk Stratification of Patients With Cytogenetically Normal Acute Myeloid Leukemia. // *Technol Cancer Res Treat*. 2021 Jan-Dec;20
13. Chen TQ, Huang HJ, Zhu SX, Chen XT, Pu KJ, Wang D, An Y, Lian JY, Sun YM, Chen YQ, Wang WT. Blockade of the lncRNA-DOT1L-LAMP5 axis enhances autophagy and promotes degradation of MLL fusion proteins. // *Exp Hematol Oncol*. 2024 Feb 19;13(1):18.
14. Elsayed AH, Rafiee R, Cao X, Raimondi S, Downing JR, Ribeiro R, Fan Y, Gruber TA, Baker S, Klco J, Rubnitz JE, Pounds S, Lamba JK. A six-gene leukemic stem cell score identifies high risk pediatric acute myeloid leukemia. // *Leukemia*. 2020 Mar;34(3):735-745.
15. Duployez N, Marceau-Renaut A, Villenet C, Petit A, Wang JCY, Preudhomme C, Cheok M. The stem cell-associated gene expression signature allows risk stratification in pediatric acute myeloid leukemia. // *Leukemia*. 2019 Feb;33(2):348-357.
16. Ling RE, Cross JW, Roy A. Aberrant stem cell and developmental programs in pediatric leukemia. // *Front Cell Dev Biol*. 2024 Mar 27;

УДК: 616.379-008.64:616.523-022.6

**ҚАЙТАЛАМА МИОКАРД ИНФАРКТИДАН КЕЙИНГИ ДАВРДА ОШҚОЗОН
ОСТИ БЕЗИДА РИВОЖЛАНАДИГАН МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАРИ**

Исламбеков Дониёр Анварович

Фарғона жамоат саломатлиги

тиббиёт институти

dani3070@mail.ru

+998 90 633 30 70

Аннотация: Дунёда юрак ишемик касаллиги барча касалликлар ичида 1нчи ўринда туради. Дунё аҳолиси 4,1 млрд аҳолисида сурункали юрак ишемик касалликларининг турли хил нозологик бирликлари билан хасталанган. Ўткир миокард инфарктдан 8 hafta кейин юзага келадиган МИ да беморлар ички аъзоларида қон айланаишининг бузилиши ва тўлақонлик кўринишидаги ўзгаришлар юзага келади. Айнан, такрорий миокард инфарктдан кейинги даврда ошқозон ости безида юзага келадиган веноз тўлақонлик, без функциясини бузилишига ва тўқимада тўлақонлик сабабли шишларнинг ривожланишига олиб келади. Натижада, ошқозон ости бези ацинусларида чуқур дистрофия ва некробиоз жараёнларининг юзага келиши ва стромасида сийрак толала тузилмларнинг кўпайиши юзага келади.

Калит сўзлар: миокард инфаркти, ошқозон ости бези, ацинус безларининг некрози, морфология.

Муаммонинг долзарблиги. СЮИК лари фонида юзага келадиган иккиламчи касалликлар ҳам бирга кўшилиб келиши кўп учрайди. Жумладан СЮИК билан биргаликда ошқозон ости безининг ҳам хасталаниши асосан, ривожланган дунёнинг биринчи давлатлари АҚШ, Европа, Канада, Россия Федерацияси, Япония, Хитой халқ республикаси ва бошқаларда жами аҳолининг 12,8-31,3% да ушбу касалликларнинг турли хил нозологик бирликларини сурункали тусда авж олиши йил сайин ошиб бормоқда. МДХ давлатларида СЮИК ларида ошқозон ости безининг кўшилиб келган касалликлари 2021 йил маълумотлари бўйича 18,9% ни ташкил этиб, ўртача 43млн аҳоли шу касалликдан азият чекиб келмоқда. СЮИК билан хасталанганларнинг 23,3-31,2% да қандли диабет ва сурункали панкреатитнинг учраши иккала нозологик бирликлар орасида боғлиқлик борлигини англатади.

Мухокама ва натижалар. СЮИК да юзага келган такрорий миокард инфарктида ўткир миокард инфарктдан 8 hafta ўтиб содир бўлади, натижада, барча ички аъзоларда ўткир веноз тўлақонликни ривожланиши юзага келади.

Морфологик жиҳатдан, без бўлакчалари оралиғидаги фиброз тўқима таркибидаги вена томирларида тўлақонлик, оралик шишлар ва барча қон томирлари периметрида шишлар такомил топганлиги аниқланади. Айнан, бу ҳолат дастлабки, СЮИК даги МИ инфарктдан вафот этган ва муддати 8-12 соат оралиғида, асосий морфологик сусбтратлар веноз тўлақонлик ва интерстициал шишларнинг юзага келганлиги билан намоён бўлади. Бу эса, беморнинг ёши, жинси ва конституционал тузилишига боғлиқ бўлиб, 50-65 ёшли эркак жинсли ва тана вазни ўртача 85кг дан юқори бўлганларда, бир вақтнинг ўзида ўткир ва сурункали панкреатитларни кўзиш даври ривожланишига ҳам олиб келганлиги аниқланди. Эътиборли жиҳати, 13-24 соат ичида, эса, ошқозон ости безининг дум ва танаси соҳасида нуқтали қон қуйилишлар ва ривожланган интерстициал шишлар натижасида, бўлакчалараро фасциал бириктирувчи тўқиманинг бўқиши, қон томирларнинг барқарор тўлақонлиги, ацинусларда гиперсекреция ва чуқур гиалин томчили дистрофия ва некробиозга учраган без эпителийлари аниқланади. Умумий без йўли периметри бўйлаб, оралик шишлар ва олдиндан ривожланган дағал толали бириктирувчи тўқиманинг ҳам бўқиши аниқланади.

Хулоса. Демак, СЮИК да ошқозон ости бези ацинуслари оралиғида сурункали интерстициал шишларнинг сақланиб туриши, веноз томирлар атрофида диапедез қон қуйилиши, без эпителийларида некробиоз ва макрофаглар инфильтрациясининг кучайиши, асептик яллиғла ниш ўчоқларининг юзага келишига олиб келиши аниқланди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Байматов В.Н. Особенности диагностики заболеваний печени у животных // Актуальные вопросы биологии, экологии и ветеринарной медицины домашних животных. Тюмень, 2002. С. 20–22.
2. Соловьева Д. О., Зайцев С. Ю., Тульская Е. В., Штырлин Ю. Г. Супрамолекулярные ферментные системы на основе липазы из поджелудочной железы свиньи // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им Н. Э. Баумана. 2010. Т. 204. С. 261–264.
3. Дилекова О. В. Видовые особенности анатомического строения и топографии поджелудочной железы сельскохозяйственных животных // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н. Э. Баумана. 2010. Т. 203. С. 93–94.
4. Терентьева М. Г., Игнатъев Н. Г. Уровень γ -глутамилтрансферазы в тканях поджелудочной железы у поросят при включении в рацион свиней БВМД // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. 2011. № 12. С. 76–78.
5. Пеллегрини С., Сорди В., Пьемонти Л. Замещение β -клеток поджелудочной железы при сахарном диабете // Сахарный диабет. 2013. № 3. С. 15–17.
6. Рублев С. Прибыльное разведение свиней и поросят. М. : РИПОЛ классик, 2011. 192 с.
7. Морфофункциональная характеристика поджелудочной железы в пренатальном и раннем постнатальном онтогенезе.
8. Анатомия и физиология поджелудочной железы. anatomy-i-fziologiya-podzheludochnoy-zhelezy.php.
9. Боев В. И. Анатомия и гистология сельскохозяйственных животных. М. : Инфра-М, 2015.
10. Дроздова Л. И., Пузырников А. В. Морфология печени свиней в конце откорма при традиционных технологиях // Аграрный вестник Урала. 2015. № 11. С. 20–23.
11. Baymatov V. N. Features of diagnostics of diseases of a liver at animals // Topical issues of biology, bionomics and veterinary medicine of pets. Tyumen, 2002. P. 20–22.
12. Solovyova D. O., Zaytsev S. Yu., Tulskeya E. V., Shtyrlyin Yu. G. Supramolecular ferment systems on a basis lipases from a pancreas of a pig // Scientific notes of the Kazan State Academy of Veterinary Medicine of N. E. Bauman. 2010. Vol. 204. P. 261–264.
13. Dilekova O. V. Specific features of an anatomic structure and topography of a pancreas of farm animals // Scientific notes of the Kazan State Academy of Veterinary Medicine of N. E. Bauman. 2010. Vol. 203. P. 93–94.
14. Terentyeva M. G., Ignatyev N. G. γ -glutamyltransferaza level in pancreas tissues at pigs when including in ration of pigs of BMVD // Bulletin of the Altai State Agricultural University. 2011. № 12. P. 76–78.
15. Pellegrini S., Sordi V., Pyemontya L. Replacement of β -cells of a pancreas at a diabetes mellitus // Diabetes mellitus. 2013. № 3. P. 15–17.
16. Rublyov S. Profitable delution of pigs and piglets. М. : RIPOL classic, 2011. 192 p.
17. The morphofunctional characteristic of a pancreas in a prenatal and early post-natal ontogenesis. URL : [http:// www.rae.ru/forum2012/3/2487](http://www.rae.ru/forum2012/3/2487).
18. Anatomy and physiology of a pancreas.
19. Boyev V. I. Anatomy and histology of farm animals. М. : Infra-M, 2015.
20. Drozdova L. I., Puzyrnikov A. V. Morphology of a liver of pigs at the end of sagination at traditional technologies // Agrarian Bulletin of the Urals. 2015. № 11. P. 20–23.

УДК:616-107.4/078:616.12

ҚАЙТАЛАМА МИОКАРД ИНФАРКТИ МИОКАРДДА РИВОЖЛАНАДИГАН
МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАР

Ботиров Дониёр Абдусаидович

Электрон манзил: Doniyor.batirov2017@yandex.ru

Тел.: +998 (88) 9250036

Самарқанд давлат тиббиёт университети

Аннотация: Қайталама миокард инфарктида миокардда ёш фиброз тўқиманинг ривожланганлиги ва ҳар хил катталиқдаги кардиомиоцитларнинг чандиқланган бирикитрувчи тўқима оралиғида бўлиши, атрофик ва гипертрофик ўзгаришлар билан намоён бўлади. Айнан юрак тўқимасидаги морфологик ўзгаришларни турли оқим бўйича, ўзига хос жихатларини очишга, даставвал зарарланиш, миокарднинг қайси суббирликларида юзага келишини кўрсатувчи субстратларни аниқлашни тақозо этади. миокарднинг морфологик жихатлари ЮИКнинг турли даврларида турлича ўзгаришлар билан намоён бўлади.

Калит сўзлар: миокард инфаркти, морфология, некроз, дистрофия, тўлақонлик.

Муаммонинг долзарблиги. Дунёда юрак ишемик касаллиги билан касалланган ва рецидивланган миокард инфарктини юзага келиши беморларни яшовчанлик кўрсаткичини 50-80% га камайишига олиб келиб, аксарият летал оқибатлар билан тугалланади. Жумладан, АҚШ ва Европада йилига ўртача 18,3 млн ўлим ҳолатларида миокард инфаркти ташхиси қўйилади. Россия Федерацияси ва МДХ давлатларида эса. Бу кўрсаткич ўртача 10,8 млн ташкил этиб, энг юқори кўрсаткич 2022 йилда қайд этилган бўлиб, дунё бўйича СЮИК дан вафот этганлар сони ўртача, 45,4 млн ни ташкил этган. Муаммони долзарблиги бўйича хориж ва маҳаллий олимларимизнинг сай ҳаракатлари билан СЮИКнинг турли шаклларида миокарднинг морфологик ва клиник жихатлари ўрганилган бўлсада, бу касалликга олиб келувчи омилларни йил сайин турли туман кўринишда келиши ва табиий ҳолда, морфологик ўзгаришларни шунга монанд равишда ўзгаришига олиб келади. Юрак ишемик касалликларини бевосита эмас, балки, билвосита омилларини турли туман, халқ, элатлардаги турли хил зарарли одатлар билан биргаликда ривожланиши, айнан юрак тўқимасидаги морфологик ўзгаришларни турли оқим бўйича, ўзига хос жихатларини очишга, даставвал зарарланиш, миокарднинг қайси суббирликларида юзага келишини кўрсатувчи субстратларни аниқлашни тақозо этади.

Тадқиқот материали ва усуллар. Материал сифатида Республика патологик анатомия марказига СЮИК ўткир миокард инфарктдан вафот этганлар 132 та аутопсияси ҳолати, юрак тўқимаси материаллари ташкил этди. Шуларда 85 таси эркак жинсли ва 47 таси аёлақ жинслилар материаллар олинди. Тайёрланган бўлақларчалар морфологик жихатдан ўрганилади. Олинган намуналар гематоксилин ва эозинга бўялди ва ўрганилди.

Мақсад: Сурункали юрак ишемик касалликларида миокардни морфологик хос хусусиятларини ўрганиш.

Муҳокама ва натижалар. СЮИК да юзага келган миокард инфарктида миокардни морфологик жихатдан қонсизланиши ва кардиомиоцитларни қўшувчи дискларида интерпозиция ва интердигитация ўчоқларининг юзага келishi аниқланади. Бу ўзгаришлар ўткир миокард инфаркти содир бўлгандан бошлаб 6-8 соатдан кейин шакллана бошлаганлиги аниқланди. Бу эса, миокардни доимий фаол динамикада ишлаши ва узоқ вақт гипоксия ҳолатини бўлганлиги англатади. Клиник морфологик жихатдан беморлар ўткир миокард инфарктида беморни стационар ҳолатга ўтиришни мохияти айнан мана шу нуқтада бўлади. Эпикард соҳасида, тўлақонлик ва оралиқ шишлар аниқланди.

Субэпикардиал атипик кардиомиоцитларда, бўкиш ва цитоплазмаси оч эозинофил кўринишда бўлиб, тутамлари оралиғида интерстициал шишлар ва некробиоз ҳолатида аниқланади. Бу жараёнда ўткир миокард инфаркти юзага келганлигини англатади. Эслатиб ўтамиз, қайталама миокард инфарктида миокардда кардиосклероз ўчоқларининг юзага келганлиги аниқланиб, кардиомиоцитларни қўшувчи дискларида интерпозиция ўчоқлари аниқлан-майди, чунки, постинфаркт кардиосклероз миокардни сиқилишига олиб келади. Миокардда ўткир жараён учун хос бўлган белгилардан бири, кардиомиоцитлар қўшувчи дисклар оралиғини кескин кенгайтиши мушак тутамлари оралиғида шишлар ва камқонлик ўчоқлари аниқланса, соғлом мио-

кард билан некрозга учраган соха чегараси яъни демаркацион чегарада, тўлақонлик белгилари аниқланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Zhou SF, Liu RX, Luo HW, Li H, Guan XK, Yin LL, Li L, Hu DP. [Effect of Zishen Huoxue Recipe on Pathomorphology in Coronary Heart Disease Rats with Shen Deficiency Blood Stasis Syndrome]. *Zhongguo Zhong Xi Yi Jie He Za Zhi*. 2016 Jan;36(1):85-9.
2. Rosenberg VD, Nepomnyashchikh LM. Pathomorphological peculiarities of coronary artery ectasias and their role in the pathogenesis of sudden cardiac death. // *Bull Exp Biol Med*. 2004 Nov;138(5):515-21.
7. Aktürk E, Aşkın L, Nacar H, Taşolar MH, Türkmen S, Çetin M, Bozkurt M. Association of serum prolidase activity in patients with isolated coronary artery ectasia. *Anatol J Cardiol*. 2018 Feb;19(2):110-116.
8. Giannopoulos AA, Buechel RR, Kaufmann PA. Coronary microvascular disease in hypertrophic and infiltrative cardiomyopathies. // *J Nucl Cardiol*. 2023 Apr;30(2):800-810.
9. İrgi T, Baycan ÖF, Güvenç TS, Özcan FB, Atıcı A, Yılmaz Y, Çalışkan M. Concomitant amyloidosis is the primary cause of endothelial and coronary microvascular dysfunction in carpal tunnel syndrome. // *Am Heart J Plus*. 2024 Apr.
10. Patel AR, Rodriguez Lozano PF. Impact of coronary artery disease on the myocardium: importance of ischemia, infarction, and contractility. // *JACC Cardiovasc Imaging*. 2022 Aug;15(8):1423-1426.
11. Chandarana H, Srichai MB. Evaluation of myocardial abnormalities and ischemia. // *Radiol Clin North Am*. 2010 Jul;48(4):771-82
12. Bettencourt N, Ferreira ND, Leite D, Carvalho M, Ferreira WDS, Schuster A, Chiribiri A, Leite-Moreira A, Silva-Cardoso J, Nagel E, Gama V. CAD detection in patients with intermediate-high pre-test probability: low-dose CT delayed enhancement detects ischemic myocardial scar with moderate accuracy but does not improve performance of a stress-rest CT perfusion protocol. // *JACC Cardiovasc Imaging*. 2013 Oct;6(10):1062-1071.

УДК: 616-006.446.8-036.11-036.8-053.2

ЎТКИР МИЕЛОБЛАСТЛИ ЛЕЙКОЗЛАРДА ЖИГАРДАГИ МОРФОЛОГИК
ЎЗГАРИШЛАР

Ташбаев Алишер Бахриддинович
Андижон давлат тиббиёт институти
e-mail: alisher_tashbayev0195@mail.ru
тел: 99890 524-01-95

Аннотация: Дунёда ёш болаларда қон ва лимфа тизими тўқималарининг ўсмалари барча хавфли ўсмаларнинг ярмини ташкил қилса, улардан 38-40 фоизи лейкозлар ҳисобланади. 15 ёшгача бўлган болаларнинг 100 000 тасидан 4,1±0,4 тасида ўткир лимфолейкоз учрайди, ўғил ва қиз болаларда 1,3:1 нисбатда учраса, 2-5 ёшгача даврда максимум бўлади. Ўткир миелолейкознинг замонавий диагностикаси FAB-таснифи асосида аниқланади, бунинг асосий мезони қон таначалари бластларини морфологик ва цитологик усулда тасдиқлаш ҳисобланади. Суяк кўмиги намунасида 25-30% бластлар бўлса ўткир лейкоз деб ташхис қўйилади ва бунда 3 хилдаги хужайралар аниқланади: L1, L2, L3.

Калит сўзлар: миелобластли лейкоз, морфология, инфильтрация, интерстициал шиш.

Муаммонинг долзарблиги: Ўткир миелолейкознинг замонавий диагностикаси FAB-таснифи асосида аниқланади, бунинг асосий мезони қон таначалари бластларини морфологик ва цитологик усулда тасдиқлаш ҳисобланади (3,4,5). Суяк кўмиги намунасида 25-30% бластлар бўлса ўткир лейкоз деб ташхис қўйилади ва бунда 3 хилдаги хужайралар аниқланади: L1, L2, L3. Ўткир лимфолейкознинг 85%да L1, 14% да L2, 1% да L3 лимфобластлар ташкил қиладди (6,7). Болалар лейкокемия касаллигининг аксарияти лимфоид хужайралардан ривожланади, улардан 80% В-лимфоцит, 15% Т-лимфоцит ва 5% ноаниқ бўлган хужайралардан ривожланади. Лейкемик хужайралар ҳар қандай аъзода инфильтрат пайдо қилиши, дастлабки морфологик ўзгаришлар суяк кўмиги, талок, лимфа тугунлар ва жигарда пайдо бўлади. Бирламчи лейкемик инфильтратлар қон томирлар атрофида, кейин эса аъзо интерстицийсининг барча қисмида пайдо бўлади ва иккиламчи патоморфологик ўзгаришлар билан асоратланади. Миелобластли лейкозларни аксарияти, хромосом касалликлари сабабли ривожланиб, хомиладорлик пайтидаги скринг текширувларни тўлитқ амалга оширмаган ёки регуляр текширувлардан ўтмаган давлат фуқароларида кўп учрайди.

Мухокама ва натижалар. Ўткир миелоид лейкокемия 8-турдаги мийелоид лейкокемияни ўз ичига олади:

- Минимал дифференциалланган ўткир миелоид лейкокемия (M0),
- Етилмаган ўткир миелоид лейкокемия (M1),
- Етилган ўткир миелоид лейкокемия. (M2),
- Промиелоцитик ёки ўткир промиелоцитик лейкокемия (M3),
- Ўткир миеломоноцитик лейкокемия (M4),
- Суяк илиги эозинофилияси билан қўшилган миеломоноцитик (M4EO),
- Ўткир монобластик лейкокемия (M5A),
- Эритроцитар лейкокемия (M6A)
- Эритроид лейкокемия (M6B),
- Ўткир мегакариобластик лейкокемия (M7),
- Ўткир базофил лейкокемия (M8).

Ўткир миелобластли лейкозлар асосан, гемопоезнинг миелоид қатор хужайраларидан ривожланадиган хавфли касаллик бўлиб, катталарда жами ўткир лейкозларнинг 80% ни болаларда 20 % ни ташкил этади. Миелобластли лейкозлар асосан периферик қонда миелоид хужайраларни етилмаган бласт кўринишидаги хужайраларни кескин кўпайиши натижасида, миелобластли, тов, монобластли, эритробластли, мегакариобластли ва бошқалар суяк кўмигида тўпланиши ва бошқа турдаги ўзак хужайраларини босилиши натижасида, анемия, тромбоцитопения, агранулоцитоз ва бошқа турдаги асоратлар билан юзага келади.

Жигар бироз катталашган, ранги оч-жигар рангли, юмшоқ, кесимида тўқимасида оқиш-кулрангли ўчоқлар ва йўлаклар пайдо бўлганлиги аниқланади. Микроскоп остида ўрганганда аниқландики, лейкоз хужайралари асосан Диссе бўшлиғида, яъни синусоидлар дево-

ри ва атрофида тўпланган (1-расмга қаранг), айрим ҳолларда марказий вена атрофида ҳам пайдо бўлган. Натижада гепатоцитлар ўзининг трабекуляр тузилишини бироз бузган ва цитоплазмасида паренхиматоз оқсилли, айрим соҳаларида вакуоляр, бошқа жойларида гиалин-томчили дистрофия ривожланган. Жигар тўқимасини микроскопнинг катта объективиди ўрганилганда барча синусоидлар ва улар атрофидаги Диссе бўшлиғи кескин кенгайганлиги, таркибида лимфобласт ва пролимфоцит каби лейкомик ҳужайралар борлиги, уларнинг бўшлиқда эркин жойлашганлиги ва айримларининг гепатоцитларга тақалиб, симбиоз ҳосил қилганлиги аниқланади. Жигар ҳужайралари ўз устунларини бузиб, 2-3 та гепатоцитлардан иборат комплекслар кўринишида жойлашганлиги, уларнинг цитоплазмаси оқсилли ва вакуоляр дистрофия ҳисобига кенгайганлиги, ядроларининг ҳужайра четки қисмига сурилиб, бетартиб жойлашганлиги аниқланади. Айрим гепатоцитлар ядролари кариопикноз ва кариолизисга учраб, некробиотик ҳолатдалиги кузатилади.

Хулоса. Миелобластли лейкозларни фенотипик турларини аниқлаш учун албатта, иммунофенотипик ва иммуногистокимёвий ва иммуноцитохимиявий текширув шарт бўлганлигини инобатга олиб, барча ички аъзоларда ҳар бир лейкознинг турига қараб, унга хос бўлган лимфоцитар клонини иммунофенотиплаш ва иммуногистокимёвий усулда аниқлаш заруратини тақозо қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Jayavelu AK, Wolf S, Buettner F, Alexe G, The proteogenomic subtypes of acute myeloid leukemia. //Cancer Cell. 2022 Mar 14;40(3):301-317.e12.
2. Shi X, Feng M, Nakada D. Metabolic dependencies of acute myeloid leukemia stem cells. // Int J Hematol. 2024 May 15.
3. Tamamyun G, Kadia T, Ravandi F, Borthakur G, Cortes J, Jabbour E, et al. Frontline treatment of acute myeloid leukemia in adults. //Crit Rev Oncol Hematol. 2017;110:20–34. -
4. Thol F, Ganser A. Treatment of relapsed acute myeloid leukemia.// Curr Treat Options Oncol. 2020;21(8):66.
5. Mumme H, Thomas BE, Bhasin SS, Krishnan U, Dwivedi B, Summers RJ, Castellino SM, Wechsler DS, Porter CC, Graham DK, Bhasin M. Single-cell analysis reveals altered tumor microenvironments of relapse- and remission-associated pediatric acute myeloid leukemia. //Nat Commun. 2023 Oct 5;14(1):6209.
6. Abulimiti M, Jia ZY, Wu Y, Yu J, Gong YH, Guan N, Xiong DQ, Ding N, Uddin N, Wang J. Exploring and clinical validation of prognostic significance and therapeutic implications of copper homeostasis-related gene dysregulation in acute myeloid leukemia.// Ann Hematol. 2024 Aug;103(8):2797-2826.
7. Zhu Y, He J, Li Z, Yang W. Cuproptosis-related lncRNA signature for prognostic prediction in patients with acute myeloid leukemia. //BMC Bioinformatics. 2023 Feb 3;24(1):37.
8. Ge F, Wang Y, Sharma A, Jaehde U, Essler M, Schmid M, Schmidt-Wolf IGH. Computational analysis of heat shock proteins and ferroptosis-associated lncRNAs to predict prognosis in acute myeloid leukemia patients. //Front Genet. 2023 Aug 1;14:1218276.
9. Dai Y., Hu L. (2022). HSPB1 overexpression improves hypoxic-ischemic brain damage by attenuating ferroptosis in rats through promoting G6PD expression. //J. Neurophysiol. 128, 1507–1517.
10. Deng C, Zeng T, Zhu P, Zhao S, Huang Z, Huang W, Zhang W, Huang X, Fu L. A novel 5-gene prognostic signature to improve risk stratification of cytogenetically normal acute myeloid leukemia. //J Cancer Res Clin Oncol. 2023 Sep;149(12):10015-10025.
11. Lin CC, Hsu YC, Li YH, Kuo YY, Hou HA, Lan KH, Chen TC, Tzeng YS, Kuo YY, Kao CJ, Chuang PH, Tseng MH, Chiu YC, Chou WC, Tien HF. Higher HOPX expression is associated with distinct clinical and biological features and predicts poor prognosis in de novo acute myeloid leukemia. //Haematologica. 2017 Jun;102(6):1044-1053
12. Chen C, Chen Z, Chio CL, Zhao Y, Li Y, Liu Z, Jin Z, Wu X, Wei W, Zhao Q, Li Y. Higher Expression of WT1 With Lower CD58 Expression may be Biomarkers for Risk Stratification of Patients With Cytogenetically Normal Acute Myeloid Leukemia. //Technol Cancer Res Treat. 2021 Jan-Dec;20
13. Chen TQ, Huang HJ, Zhu SX, Chen XT, Pu KJ, Wang D, An Y, Lian JY, Sun YM, Chen YQ, Wang WT. Blockade of the lncRNA-DOT1L-LAMP5 axis enhances autophagy and promotes

degradation of MLL fusion proteins. //Exp Hematol Oncol. 2024 Feb 19;13(1):18.

14. Elsayed AH, Rafiee R, Cao X, Raimondi S, Downing JR, Ribeiro R, Fan Y, Gruber TA, Baker S, Klco J, Rubnitz JE, Pounds S, Lamba JK. A six-gene leukemic stem cell score identifies high risk pediatric acute myeloid leukemia. // Leukemia. 2020 Mar;34(3):735-745.

15. Duployez N, Marceau-Renaut A, Villenet C, Petit A, Wang JCY, Preudhomme C, Cheok M. The stem cell-associated gene expression signature allows risk stratification in pediatric acute myeloid leukemia. //Leukemia. 2019 Feb;33(2):348-357.

16. Ling RE, Cross JW, Roy A. Aberrant stem cell and developmental programs in pediatric leukemia. // Front Cell Dev Biol. 2024 Mar 27;

UDC: 616.379-008.64:616.523-022.6

MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE PANCREAS DURING THE POST-INFARCTION PERIOD AFTER RECURRENT MYOCARDIAL INFARCTION

Islambekov Doniyor Anvarovich

dani3070@mail.ru +998 90 633 30 70
Fergana Medical Institute of Public Health

Abstract: Ischemic heart disease ranks first among all diseases globally. Out of the 4.1 billion people worldwide, a significant portion suffers from various nosological forms of chronic ischemic heart disease. Eight weeks after an acute myocardial infarction, patients experience circulatory disorders in their internal organs and pronounced changes, particularly in the pancreas. In the post-infarction period following a recurrent myocardial infarction, venous congestion develops in the pancreas, leading to functional impairment and the development of tissue edema due to the congestion. As a result, the acinar cells of the pancreas undergo severe dystrophic and necrobiotic processes, and the amount of loose fibrous tissue in the stroma increases.

Keywords: myocardial infarction, pancreas, acinar cell necrosis, morphology.

Relevance of the Problem: Secondary diseases that arise against the background of chronic ischemic heart disease (CIHD) often accompany the primary disease. In particular, pancreatic diseases combined with CIHD are prevalent in developed countries such as the USA, Europe, Canada, Russia, Japan, China, and others, accounting for 12.8% to 31.3% of all nosological forms of chronic IHD, and this rate is increasing yearly. In the CIS countries, concomitant pancreatic diseases in CIHD accounted for 18.9% according to 2021 data, affecting an average of 43 million people. Among 23.3-31.2% of patients with CIHD, diabetes mellitus and chronic pancreatitis are also detected, indicating a correlation between these nosological forms.

Discussion and Results: In recurrent myocardial infarction, which occurs 8 weeks after an acute myocardial infarction, acute venous congestion develops in all internal organs. Morphologically, venous congestion is observed in the veins within the interlobular fibrous tissue of the pancreas, interstitial edema, and edema around all blood vessels. These changes are seen in patients who died from CIHD and recurrent myocardial infarction within 8-12 hours. These morphological substrates manifest as venous congestion and interstitial edema, depending on the patient's age, gender, and constitution. Men aged 50-65 years with a body weight over 85 kg often experience the simultaneous development of both acute and chronic pancreatitis. Notably, within 13-24 hours, pinpoint hemorrhages and developed interstitial edema are detected in the tail and body regions of the pancreas, along with swelling of the fascial connective tissue between lobules, persistent congestion of blood vessels, hypersecretion in the acinar cells, and severe hyaline droplet dystrophy and necrobiosis of the glandular epithelium. Interstitial edema and the proliferation of coarse fibrous connective tissue are also observed along the perimeter of the main pancreatic duct.

Conclusion: Thus, in CIHD, the presence of chronic interstitial edema in the pancreatic acini, diapedetic hemorrhages around venous vessels, enhanced necrobiosis and macrophage infiltration in the glandular epithelium, leads to the formation of aseptic inflammation foci.

References:

(As provided in the original text)

1. Байматов В.Н. Особенности диагностики заболеваний печени у животных//Актуальные вопросы биологии, экологии и ветеринарной медицины домашних животных. Тюмень, 2002. С. 20–22.
2. Соловьева Д. О., Зайцев С. Ю., Тульская Е. В., Штырлин Ю. Г. Супрамолекулярные ферментные системы на основе липазы из поджелудочной железы свиньи // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им Н. Э. Баумана. 2010. Т. 204. С. 261–264.
3. Дилекова О. В. Видовые особенности анатомического строения и топографии поджелудочной железы сельскохозяйственных животных // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н. Э. Баумана. 2010. Т. 203. С. 93–94.

4. Терентьева М. Г., Игнатъев Н. Г. Уровень γ -глутамилтрансферазы в тканях поджелудочной железы у поросят при включении в рацион свиней БВМД // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. 2011. № 12. С. 76–78.
5. Пеллегрини С., Сорди В., Пьемонти Л. Замещение β -клеток поджелудочной железы при сахарном диабете // Сахарный диабет. 2013. № 3. С.15–17.
6. Рублев С. Прибыльное разведение свиней и поросят. М. : РИПОЛ классик, 2011. 192 с.
7. Морфофункциональная характеристика поджелудочной железы в пренатальном и раннем постнатальном онтогенезе.
8. Анатомия и физиология поджелудочной железы. anatomiya-i-fziologiya-podzheludochnoy-zhelezyu.php.
9. Боев В. И. Анатомия и гистология сельскохозяйственных животных. М. : Инфра-М, 2015.
10. Дроздова Л. И., Пузырников А. В. Морфология печени свиней в конце откорма при традиционных технологиях // Аграрный вестник Урала. 2015. № 11. С. 20–23.
11. Baymatov V. N. Features of diagnostics of diseases of a liver at animals // Topical issues of biology, bionomics and veterinary medicine of pets. Tyumen, 2002. P. 20–22.
12. Solovyova D. O., Zaytsev S. Yu., Tulskeya E. V., Shtyrlin Yu. G. Supramolecular ferment systems on a basis lipases from a pancreas of a pig // Scientific notes of the Kazan State Academy of Veterinary Medicine of N. E. Bauman. 2010. Vol. 204. P. 261–264.
13. Dilekova O. V. Specific features of an anatomic structure and topography of a pancreas of farm animals //Scientific notes of the Kazan State Academy of Veterinary Medicine of N. E. Bauman. 2010. Vol. 203. P. 93–94.
14. Terentyeva M. G., Ignatyev N. G. γ -glutamyltransferaza level in pancreas tissues at pigs when including in aration of pigs of BMVD // Bulletin of the Altai State Agricultural University. 2011. № 12. P. 76–78.
15. Pellegrini S., Sordi V., Pyemontya L. Replacement of β -cells of a pancreas at a diabetes mellitus // Diabetes mellitus. 2013. № 3. P. 15–17.
16. Rublyov S. Profitable delution of pigs and piglets. М. : RIPOL classic, 2011. 192 p.
17. The morphofunctional characteristic of a pancreas in a prenatal and early post-natal ontogenesis. URL : [http:// www.rae.ru/forum2012/3/2487](http://www.rae.ru/forum2012/3/2487).
18. Anatomy and physiology of a pancreas.
19. Boyev V. I. Anatomy and histology of farm animals. М. : Infra-M, 2015.
20. Drozdova L. I., Puzyrnikov A. V. Morphology of a liver of pigs at the end of sagination at traditional technologies // Agrarian Bulletin of the Urals. 2015. № 11. P. 20–23.

«ОЦЕНКА ГИГАНТСКОЙ АДЕНОМЫ ГИПОФИЗА ПО ШКАЛЕ АКУН: НОВАЯ СИСТЕМА ОЦЕНКИ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ХИРУРГИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ ГИГАНТСКИХ АДЕНОМ ГИПОФИЗА».

Урманова Юлдуз Махкамовна

доктор медицинских наук, профессор

кафедры клинических дисциплин, Университет Альфраганус

Служебный адрес: г. Ташкент, 100190, ул Юкори Каракамыш 2 А

Тел моб +99890-9040165, email yulduz.urmanova@mail.ru

АННОТАЦИЯ. Аденомы гипофиза составляют около 10-15% всех внутричерепных новообразований [1]. Гигантская аденома гипофиза (ГПА) составляет 5% всех аденом гипофиза и определяется как опухоль размером 4 см или более в диаметре в самом большом измерении [2]. Эти опухоли увеличиваются, разрастаясь в турецком седле и распространяясь в супраселлярную и параселлярную области [3]. Их большой объем может вызывать симптомы повышенного внутричерепного давления, такие как головная боль, дефекты поля зрения, эндокринные нарушения и офтальмоплегия [4]. Из-за своей инвазивности такие опухоли могут представлять собой хирургическую проблему. Стандартное лечение включает магнитно-резонансную томографию (МРТ), за которой чаще всего следует (открытая или эндоскопическая) трансфеноидальная и, иногда, транскраниальная резекция, хотя трудно предсказать размер опухоли, которая может быть резецирована [5]. Несколько авторов предложили классификации для радиологического описания распространения опухоли и его связи с результатами хирургического вмешательства. Однако не существует системы оценки, позволяющей предсказать степень резекции ГПА на основе предоперационных параметров МРТ.

Вышеуказанное явилось основанием для настоящего исследования.

ЦЕЛЬ ИССЛЕДОВАНИЯ – изучить значение шкалы АКУН для прогнозирования результатов хирургического лечения в МРТ характеристике пациентов с неактивными макроаденомами гипофиза.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Мы провели ретроспективный анализ всех пациентов с первичным патологическим диагнозом НАГ, перенесших трансназальную аденомэктомию гипофиза (ТАГ) в период 2016-2019 гг. За этот период один нейрохирург удалил 55 макроНАГ, патология была подтверждена гистологически. Все операции выполнены трансфеноидальным доступом, эндоскопическим путем. Микроскопические или эндоскопические методы использовались в зависимости от предпочтений хирурга.

Критерии исключения были следующими: другие виды аденом гипофиза, невозможность проведения МРТ.

Критериям включения соответствовали в общей сложности 55 пациентов. После проверки записей еще 19 пациентов были исключены, поскольку им не была проведена визуализация после первоначальной послеоперационной МРТ. Всего в окончательном анализе осталось 55 пациентов.

Данная система была разработана авторами Enam SA, Ghazi SM, Raghieb MF, Salim A и др. в 2021 г в больнице Университета Ага Хана (АКУН) в Карачи, Пакистан.

Была разработана новая система оценок, основанная на предоперационных результатах МРТ. Был проведен тщательный поиск литературы для изучения диагностических параметров, дополненных отдельными свидетельствами, для разработки новой системы оценок для прогнозирования объема опухоли, подлежащей резекции. Баллы начислялись за распространение опухоли на соседние структуры, что обычно усложняет операцию. За параселлярное расширение и внутреннюю сонную артерию, полностью покрытую опухолью в пещеристом синусе, и расширение в переднюю или среднюю черепную ямку, каждая сторона получала один балл. За ретроселлярное расширение на 2 см кзади от линии ската, определяемое как линия, идущая от заднего клиновидного отростка до кончика зубовидного отростка, давался один балл. За супраселлярное расширение на 2 см выше транскаротидной линии, определяемое как линия, соединяющая две пещеристые сонные артерии в коронарной плоскости, давался один балл. При распространении более 4 см давали еще один балл. Один балл давали, если опухоль распространялась либо на переднюю, либо на среднюю черепную ямку. Если опухоль распространялась на две или более черепных ямок, давали два балла. Эти баллы суммировались, и в

общей сложности получалось 9 баллов

Мы изучали наблюдение только после первичного вмешательства.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. На одномерном уровне была определена значимая обратная связь между общим объемом резецированной опухоли и баллами АГРА. Значимость сохраняется после корректировки по возрасту, полу и предоперационному размеру опухоли. Расчетный коэффициент β для баллов АГРА составил -14,728 (95% доверительный интервал (ДИ) = -19,182, -10,274), что указывает на то, что при увеличении балла АГРА на одну единицу можно предсказать в среднем 15%-ное уменьшение объема резекции ($p < 0,001$). Аналогичным образом, ассоциация предоперационного размера опухоли и резецированной опухоли была положительно связана; при каждом увеличении предоперационного размера опухоли на одну единицу можно предсказать в среднем 16%-ную резекцию опухоли ($p = 0,012$). Женский пол показал обратную тенденцию по сравнению с мужским; коэффициент β составил -9,161 (95% ДИ = -25,045, 6,723), что указывает на то, что объем опухоли у женщин на 9% реже подвергается резекции по сравнению с мужчинами; однако эта связь не достигла статистической значимости ($p = 0,250$). R-квадрат составил 0,534, что показывает, что 53% изменчивости может быть объяснено этой моделью ($p < 0,001$)

ВЫВОДЫ. Мы внедрили девятибалльную систему оценок, которую можно использовать для прогнозирования степени резекции на основе объема опухоли, инвазии опухоли и направления распространения опухоли. Более того, она может помочь прогнозировать, требуется ли стадирование и транскраниальный подход.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: неактивная аденома гипофиза, шкала прогноза АКУН

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Enam SA, Ghazi SM, Raghieb MF, Salim A, Hashmi S, Hashmi F, Anis SB, Tariq MB, Angez M, Shamim S, Khan AA. AKU Giant Pituitary Adenoma Score: A Novel Scoring System to Predict the Outcomes of Surgery for Giant Pituitary Adenomas. // Cureus. 2022 Sep 16;14(9):e29232. doi: 10.7759/cureus.29232.
2. Wang S, Lin S, Wei L, Zhao L, Huang Y: Analysis of operative efficacy for giant pituitary adenoma. BMC Surg. 2014, 14:59. 10.1186/1471-2482-14-59
3. Knosp E, Steiner E, Kitz K, Matula C: Pituitary adenomas with invasion of the cavernous sinus space: a magnetic resonance imaging classification compared with surgical findings. Neurosurgery. 1993, 33:610-7; discussion 617-8. 10.1227/00006123-199310000-00008
4. Garibi J, Pomposo I, Villar G, Gaztambide S: Giant pituitary adenomas: clinical characteristics and surgical results. Br J Neurosurg. 2002, 16:133-9. 10.1080/02688690220131723
5. Goel A, Nadkarni T, Muzumdar D, Desai K, Phalke U, Sharma P: Giant pituitary tumors: a study based on surgical treatment of 118 cases. Surg Neurol. 2004, 61:436-45; discussion 445-6. 10.1016/j.surneu.2003.08.036

ATEROSKLEROZ KASALLIGINI SABABLARI, OQIBATLARI DIAGNOSTIKASI
VA DAVOLASH METODIKASI

Absattarov Jahongir Ulug'bek o'g'li

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi, 2
kurs davolash fakulteti talabasi

Ozodov Javohir Zohidjon o'g'li

Toshkent Tibbiyot akademiyasi
davolash fakulteti, 2-kurs talabasi

Maxmudov Asadbek Maxamad o'g'li

Toshkent Tibbiyot akademiyasi
Chirchiq fililali davolash fakulteti, 1-kurs talabasi

Telefon: +998904041906

asadbekmakhmudov2101@gmail.com

absattarovdzhahongir@gmail.com

ANNOTATSIYA: Hozirgi kunda “Ateroskleroz” kasalligi bilan kasallangan bemorlar soni oshib bormoqda. Xususan, mamlakatimizda ham ushbu kasallik bilan kasallangan bemorlar soni yetarlicha. Bu holat (Covid-19) pandemiyasidan keyin juda ham avj olib rivojlanib ketdi va hozirgi kunda dolzarb kasalliklar qatoridan o'rin olmoqda. Mazkur maqola Ateroskleroz kasalligi haqida, uning profilaktikasi, diagnostikasi va davolash usullarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Ateroskleroz, xolesterin, rentgenogramma, MRI, EKG, Invaziv muolaja

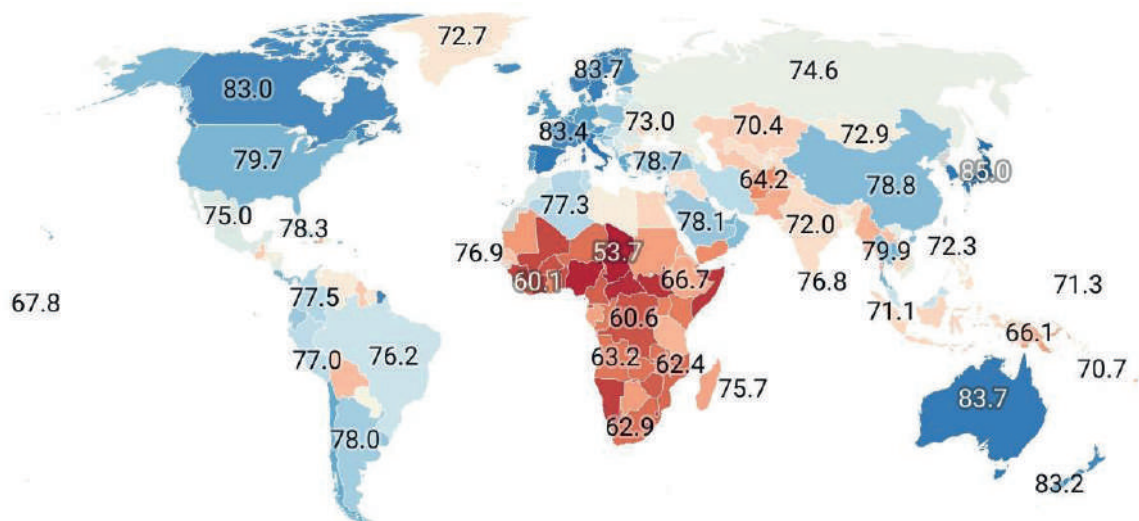
ATEROSKLEROZ NIMA?

Ateroskleroz — elastik arteriyalar (aorta, uning shoxlari) va mushak - elastik (yurak, miya arteriyalari va boshqalar) tipidagi eng keng tarqalgan surunkali kasallik bo'lib, bir va ko'p lipid (yog'li), asosan xolesterin konlari hosil bo'ladi. Bu qon tomirlarning surunkali kasalligi bo'lib, bunda tomirlar ichki devorida karash va blyashka shaklida xolesterin va ZPLP (zichligi past lipoproteinlar) to'planib qoladi, devorlarining o'zi esa qalinlashadi va elastikligini yo'qotadi. Qon tomir devorlari yog' va cho'kindilar to'planishi natijasida qattiqlashib boradi, tarangligini yo'qotadi va natijada torayadi, bu esa a'zolarga qon borishini qiyinlashtiradi. Oxir-oqibat, qon tomiri to'liq yopilib qolishi mumkin. Agar bu kasallik qon ivishi buzilishlari bilan birga kechsa, tromboz va organlarning ishemik zararlanishiga moyillik ortadi.

Ateroskleroz o'limga olib keladigan eng xavfli kasalliklardan biri hisoblanadi. Kasallik ko'pincha miya, yurak, qo'l-oyoqlarda qon aylanishi buzilib bo'lganidan keyin tashxislanadi, ya'ni kech. Ateroskleroz yurak-qon tomir kasalliklarining asosiy sababchisidir: yurak ishemik kasalligi va miokard infarkti.

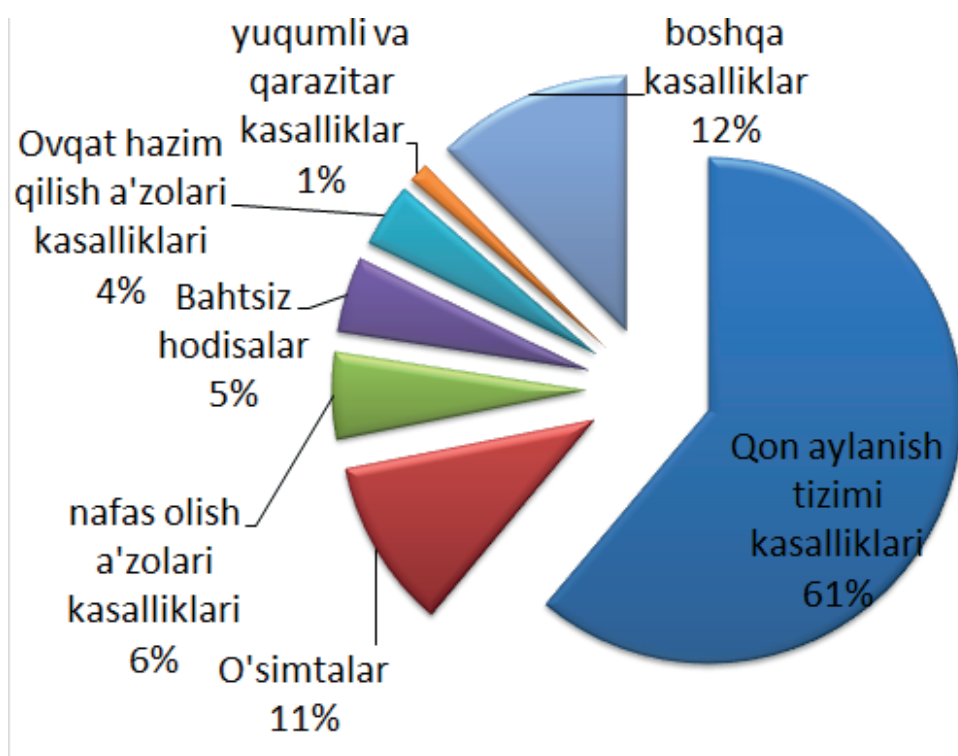
Sabablari va dolzarbligi

Bu kasallikning kelib chiqish sabablari juda ko'p shuning uchun ham tarqalish ko'rsatkichi juda baland shulardan bir qanchasini misol qilib keltirish mumkin masalan: Tamaki va spirtli ichimliklar iste'mol qilish, yuqori qon bosimi, qandli diabet, qondagi xolesterin miqdori ortishi, noto'g'ri ovqatlanish, ortiqcha vazn va jins va yosh tarkibi ham katta ahamiyat kasb etadi masalan erkaklarda ayollarga qaraganda kasallikka chalinish ko'p uchraydi.

Created with Datawrapper

2024-yil holatiga ko'ra O'zbekiston o'rtacha umir ko'rish yosh tarkibiga ko'ra dunyo bo'yicha 72.53 yosh bilan 120-o'rinni qayt etayapti . Eng yuqori ko'rsatkichni 85.63 yosh bilan Hong Kong egallab turibti. Buning asosiy sababi kasalliklarning yoshargani va tarqalish ko'rsatkichi . O'lim ko'rsatkichini statistikasini ko'rib chiqadigan bo'lsak 61.18 foizini qon aylanish tizimi kasalliklari tashkil etadi.

I-o'rinni qayd etkan Xitoyda esa bu kasallik bilan kasallanish foizi sezilarli darajada kam bunga asosiy sabab iqlim va ovqatlanish ratsioni.

Ularning taomnomasi turli donli mahsulotlar,sabzavotlar va asosiysi foydali bo'lgan dengiz ta'omlari hisoblanadi.

Diagnostika

Aterosklerozni aniqlash uchun quyidagi test(tibbiy ko'rik)lardan o'tiladi:

Angiografiya. Ushbu test blokirovkalarini aniqlash va o'lchash uchun maxsus rentgen nurlari va kontrastli bo'yoqlardan foydalanadi.

Oyoq Bilagi zo'r ko'rsatkich. Ushbu test qo'llaringiz va oyoqlaringizdagi qon oqimini o'lchash uchun to'pig'ingizdagi qon bosimini qo'lingizdagi bosim bilan taqqoslaydi.

Ko'krak qafasi rentgenogrammasi. Ko'krak qafasi rentgenogrammasi ko'krak qafasining ichki qismini suratga oladi.

Kompyuter tomografiyasi (kompyuter tomografiyasi). Ushbu skanerlash tanangizning ichki qismini suratga oladi va katta arteriyalaringizning har qanday qotib qolishini va torayishini ko'rsatishi mumkin.

Yurak MRI (magnit-rezonans tomografiya). Ushbu test sizning arteriyalaringizdagi qon oqimi bilan bog'liq muammolarni ko'rsatishi mumkin.

Elektrokardiogramma (EKG). EKG yurakning elektr faolligini, tezligini va ritmini o'lchaydi.

Ateroskleroz qanday davolanadi?

Aterosklerozni davolash turmush tarzini o'zgartirish, dori-darmonlar, protseduralar yoki operatsiyalarni o'z ichiga oladi. Aterosklerozning joylashishiga qarab, siz kardiolog (yurak), nefrolog (buyrak), nevrolog (miya va umurtqa pog'onasi) yoki qon tomir jarrohiga (qon tomirlari) murojaat qilishingiz mumkin.

Umumiy davolash metodiga quyidagilar kiradi:

Qon ivishi xavfni kamaytiradi.

Yurak xuruji yoki insult kabi asoratlarning oldini olish.

Simptomlarni yengillashtirish.

Arteriyalarda blyashka to'planishini sekinlashtirish yoki to'xtatish.

Arteriyalarni kengaytirish yoki tiqilib qolishni chetlab o'tish orqali qon oqimini yaxshilash.

Turmush tarzi o'zgarishi.

Barcha tamaki mahsulotlaridan (shu jumladan chekish va vaping) saqlanish.

O'rta er dengizi dietasi kabi yurak uchun sog'lom ovqatlanish rejasiga amal qilish

Jismoniy faollikni kundalik tartibingizga kiritish.

Dori-darmonlar blyashka to'planishi uchun xavf omillariga qaratilgan va aterosklerozning rivojlanishini sekinlashtirishga yordam beradi. Sizning provayderingiz qon bosimingizni yoki xolesterolingizni pasaytiradigan, qondagi qand miqdorini boshqaradigan dori-darmonlarni buyurishi mumkin.

Jarayonlar yoki operatsiyalar

Har xil minimal invaziv muolajalar va murakkab operatsiyalar og'ir tiqilib qolgan yoki asoratlar xavfi yuqori bo'lgan odamlarga yordam beradi. Umumiy davolash usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Angioplastika.

Aterektomiya

Karotid endarterektomiya.

Stent joylashtirish.

Aterosklerozning oldini olish

Siz aterosklerozning oldini ololmaysiz. Ammo siz xavfni oldini olib, kasallikning oqibatlarini kamaytirishingiz mumkin. Bunga quyidagi talablarga rioya qilib erishish mumkin :

To'yingan yog'lar, trans yog'lar, xolesterin, natriy (tuz) va shakar miqdori kam bo'lgan ovqatlarni iste'mol qilish.

Muntazam jismoniy faoliyat bilan shug'ullanish. Qisqa yurish bilan boshlash va haftaning ko'p kunlarida kuniga 30 daqiqagacha vaqtni yig'ing.

Har qanday sog'liq sharoitlarini, ayniqsa diabet, yuqori qon bosimi va yuqori xolesterinni boshqarish.

Tamaki mahsulotlaridan foydalanmaslik.

Har yili tibbiy ko'rikdan o'tish.

**БИОЛОГИЯ ВА ЭКОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

**INDIGOFERA TINCTORIA L. O‘SIMLIGI LABORATORIYA SHAROITIDA
URUG‘LARNING UNUVCHANLIGIGA UZGUMI STIMULYATORINING TA‘SIRI.**

G‘.Q.Yoqubov,
q.x.f.n, dots., Urganch davlat
universiteti, Urganch
X.M.Raximova
b.f.f.d., v.b.dots., Urganch davlat
universiteti, Urganch

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada *Indigofera tinctoria L.* o‘simligi laboratoriya sharoitida urug‘larning o‘sov energiyasi va unuvchanligiga stimulyatorning ta‘siri bayon qilingan bo‘lib, Uzgumi stimulyatori 0,4 l/t me‘yorda indigofera urug‘iga ishlov berib ekilganda urug‘ unuvchanlik yuqori natija 99% ni tashkil etgan.*

***Kalit so‘zlar:** *Indigofera tinctoria L., Uzgumi, stimulyator, o‘sov energiyasi, urug‘ unuvchanligi.**

Bugungi kunda respublikamizning 44410,3 ming gektar umumiy maydonidan qishloq xo‘jaligida foydalanadigani 22614,0 ming gektar, sug‘oriladigan yerlar esa 4278,0 ming gektarni tashkil etadi. Ular turli tabiiy tuproq-iqlimga ega bo‘lgan qishloq xo‘jalik hududlarida joylashgan bo‘lib, jadal dehqonchilik asosan meliorativ, ekologik holati hamda tuproqlarining unumdorlik

darajasi bir-biridan keskin ajralib turadigan 4278,0 ming gektar sug‘oriladigan yerlarda olib borilmoqda.

Mamlakatimiz Prezidenti tomonidan 2019 yil 17 iyundagi PF-5742-son “Qishloq xo‘jaligida yer va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonida “sohani yanada rivojlantirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, yuqori daromad keltiradigan va raqobatbardosh ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, agrar sektorning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirishga qaratilgan” muhim vazifalar belgilab berilgan.

Boshqa dukkakli o‘simliklar singari indigofera ham ildizida tuganak bakteriyalar yig‘ib tuproq unumdorligini oshirishga yordam beradi.

Tajribalar laboratoriya sharoitida davlat standart me‘yoriy hujjatlari asosida (O‘zDST 2823: 2014) olib borildi. Unuvchanlikni aniqlash uchun (GOST 12038-84), 100 dona sub namuna olish uchun (GOST 12036-85) standartlaridan foydalanildi. Dastlab kerakli tozalangan urug‘lar ajratib olindi va maxsus idishga - plasmassa banochkaga tuproq o‘rniga substrakqum solinib har bir idishga turli me‘yorlarda stimulyatorlar bilan ishlov berilgan 100 donadan urug‘ ekib chiqildi. Urug‘lar banochkaga ekilganidan so‘ng termostatga joylandi. Termostatdagi temperatura 25°C bo‘lishi kerak. Urug‘larni termostatga qo‘ygan vaqti va sanasi yozib qo‘yildi, sababi 10 kun davomida xuddi shu vaqtda termostatni ochib 5-10 daqiqa shamollatib va ustiga suv qo‘yildi. Shuningdek, banochkalarni o‘rni ham almashtirib turildi.

1-jadval

Indigofera urug‘i o‘sov quvvati va unuvchanligi %

№	Ekilgan urug‘ soni, dona	Stimulyator qo‘llash me‘yori, l/t	Urug‘larning o‘sib chiqish energiyasi, dona	O‘sov energiyasi, %	Urug‘lar unuvchanligi, dona	Umumiy unuvchanligi, %
1-idish	100	-	65	65	25,0	90,0
2-idish	100	0,2	69	69	27,0	96,0
3-idish	100	0,3	71	71	26,0	97,0
4-idish	100	0,4	72	72	27,0	99,0
5-idish	100	0,5	72	72	26,0	98,0
6-idish	100	0,6	71	71	26,0	97,0

Laboratoriya sharoitida urug'larning unuvchanligi dala sharoitidagiga nisbatan doimo yuqori bo'ladi. Bunga asosiy sabablardan biri, laboratoriya sharoitida urug'larning unib chiqishi uchun maqbul sharoit (issiqlik, namlik va havo) yaratilganligidir. Dala sharoitida esa, urug'larning unib chiqishiga turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Shunday bo'lsada, urug'larning laboratoriya sharoitida aniqlangan unuvchanligi ularning ekishga yaroqlilik sifatlarini yetarlicha yaxshi ifodalaydi. Standart tartibi bo'yicha urug'larni unuvchanligi 5/10 kun, ya'ni 5-kuni o'sish energiyasi tekshirildi va qolgan 5 kunida (6-10-kunida) to'liq unuvchanligi aniqlandi. Laboratoriya sharoitida Uzgumi stimulyatori indigofera urug'iga -0,2; 0,3; 0,4; 0,5; 0,6 l/t me'yorlarda ishlov berilgan urug'lar ekilgandan 5-kuni urug'larni o'sish energiyasi aniqlandi. Olingan natijalarga ko'ra, indigoferaning o'sib chiqish energiyasi Uzgumi stimulyatori turli me'yorlarda qo'llanganda 69 - 72% bo'lib, stimulyator qo'llanmagan variantdan 4-7 % yuqori bo'lgan. Yuqori natija Uzgumi stimulyatori 0,4; 0,5 l/t me'yorlarda qo'llangan 5- va 6- idishlardagi namunalarda 72% ni tashkil etgan (1-jadval).

Dukkakli ekin indigofera laboratoriya sharoitida urug'lari Uzgumi stimulyatorlar bilan turli me'yorlarda ishlov berib ekilganda umumiy unuvchanligi Uzgumi stimulyatori 0,4 l/t me'yorda indigofera urug'iga ishlov berib ekilganda yuqori natija 99% ni tashkil etdi. Ushbu me'yorlar indigofera dala sharoitida ekib parvarishlanganda maqbul me'yor sifatida qo'llaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Муравьёва Д.А. Тропические и субтропические лекарственные растерия:-М. Медицина, 1983, С. 336.
2. Негматова С.Т., Ортиқова Л.С., Абдуназарова Г.А. Ноанъанавий экин – индигофера етиштиришда стимуляторларнинг аҳамияти. Хоразм Маъмун академияси ах боротномаси: илмий журнал. - №10/1 (106), 2023. 149-155 б.
3. Эргашев А. Эшчанов Р.А., Рахимов А ва бошқалар – Индигофера ўсимлигини етиштириш, табиий бўёқлар биотехнологияси ва тупроқ экологиясини, яхшилаш. Фермерлар учун, ўқув-амалий қўлланма. Тошкент-Урганч, 2009 йил. №1, -20 б.
4. Negmatova, S.T., Yakubov G.K., Akhmedov Sh.E. Efficiency of crowing indigo (nil paint). “Қишлоқ хўжалиги фани ва тўқимачилик саноатининг ютуқлари, инновациялари, технологиялари ва ривожланиш истикболлари” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий симпозиум материаллари тўплами. 2022 йил, 17-18 август. 241-242-б.
5. Yoqubov G'.Q., Negmatova S.T., Hasanov Sh.B., Nurullayeva M.Sh., Quvandiqova D.G'. Laboratoriya sharoitida indigofera urug' unuvchanligiga stimulyatorlarning ta'siri, Xorazm Ma'mun akademiyasi ahborotnomasi: ilmiy jurnali. №11/1 (108),2023-y, 74-b.
6. Jenny Balfour-Paul “Indigo Plants and Making of their Dye” , Sublime indigo 1987: p. 43.

АГРОПРОЦЕССИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН СУР ТУСЛИ ҚЎНҒИР ТУПРОҚЛАРДА СУВ ТЕЖОВЧИ СУҒОРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИ ЖОРИЙ ҚИЛИШНИ ТУПРОҚНИНГ СУВ ЎТКАЗУВЧАНЛИГИГА ТАЪСИРИ

Саксонов Умиджон Сатторович

“Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти”
МТУ Бухоро табиий ресурсларни бошқариш
институти “Сув ресурсларидан фойдаланиш ва мелиорация”
кафедраси таянч докторанти.
E-mail: saksonovumid@gmail.com

АННОТАЦИЯ: Ушбу мақолада Бухоро вилоятининг янги ўзлаштирилган чўл зонасидаги сур тусли қўнғир, механик таркиби бўйича енгил кумоқ, шўрланмаган тупроқлари шароитида кузги буғдойнинг “Старшина” навини етиштиришда маҳаллий хом ашёлардан синтез қилинган кучли шишувчан гидрогель полимер бирикмасини турли меъёрларда сувтежамкор суғориш технологияси сифатида қўллашнинг тупроқнинг сув ўтказувчанлигига таъсирини аниқлаш бўйича олиб борилган илмий-тадқиқот ишининг натижалари келтирилган. Олиб борилган илмий-тадқиқот ишида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги кузги буғдой донини экишдан олдин ҳамда кузги буғдой ҳосилини йиғиштириб олгандан сўнг “ички ва ташқи халқалар” усулида ҳар бир вариант ва қайтариқлардан 6 соат давомида 3-такрорланишда тупроқнинг сув ўтказувчанлиги аниқлаб борилган ва олинган натижалар ушбу мақолада келтирилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Тупроқ, сув ўтказувчанлик, чўл, кузги буғдой, гидрогель, полимер, суғориш, сувтежамкор.

Тупроқнинг сув ўтказувчанлиги энг муҳим сув-физик хоссаларидан бири бўлиб ҳисобланади. Бундан ташқари тупроқнинг сув ўтказувчанлиги тупроқларни агрономик ва мелиоратив таснифини беришда катта аҳамиятга эга. Сур тусли қўнғир тупроқлар шароитида суғориш сувидан унумли фойдаланиш мақсадида, юқоридагидаларни инобатга олиб тупроқлар сув ўтказувчанлигини ўрганишни талаб қилади.

Бухоро вилоятининг янги ўзлаштирилган чўл зонасидаги сур тусли қўнғир, механик таркиби бўйича енгил кумоқ, шўрланмаган тупроқлари шароитида кузги буғдойнинг “Старшина” навини етиштиришда маҳаллий хом ашёлардан синтез қилинган кучли шишувчан гидрогель полимер бирикмасини турли меъёрларда сувтежамкор суғориш технологияси сифатида қўллашнинг тупроқнинг сув ўтказувчанлигига таъсирини аниқлаш бўйича Бухоро вилояти Қоровулбозор тумани “Навбахор” МФЙ ҳудудида жойлашган “Олтин бошок” фермер хўжалигининг янги ўзлаштирилган майдонларида бир қатор илмий-тадқиқот ишлари олиб борилди.

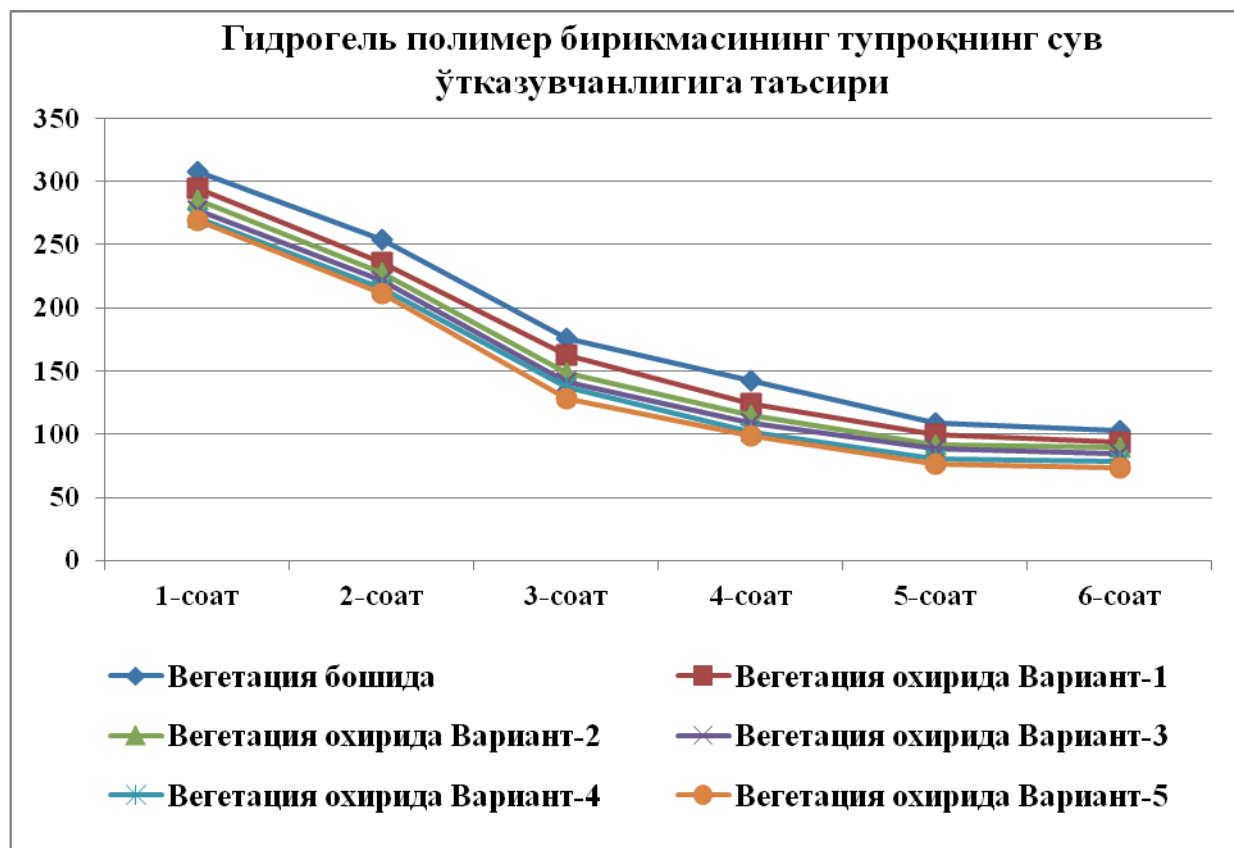
Тажриба майдонида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги ҳар йили кузги буғдой донини экишдан олдин ҳамда кузги буғдой ҳосилини йиғиштириб олгандан сўнг “ички ва ташқи халқалар” усулида ҳар бир вариант ва қайтариқлардан 6 соат давомида 3-такрорланишда тупроқнинг сув ўтказувчанлиги аниқлаб борилди.

Тажриба тизими ва ўтказиш услублари. Дала тажрибасида барча вариантлар суғориш олди тупроқ намлиги ЧДНС га нисбатан 70-70-65 % да, ўғитлаш меъёрлари ҳам бир хилда, N-250, P-180, K-90 кг/га меъёрида ҳамда далага кузги буғдойнинг “Старшина” элита нави экилди. Тадқиқот ишлари 5 та вариант, 3 қайтариқда амалга оширилиб, тажрибалар бир ярусда жойлаштирилди. Шу билан бирга сувтежамкор технология сифатида 1-вариантдан ташқари, 2-вариантда 50 кг/га, 3-вариантда 75 кг/га, 4-вариантда 100 кг/га ҳамда 5-вариантда 125 кг/га меъёрларда тупроқ таркибига гидрогель полимер бирикмасини киритилди.

Натижалар ва уларнинг таҳлили. Тажриба майдонида 2019 йилда Гидрогель полимер бирикмасини турли меъёрларда тупроққа киритишдан олдин ҳамда ҳар йили кузги буғдойни

экишдан олдин 2019 йил давомида амал-ўсув даври бошида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги олти соат давомида аниқлаб борилди. Тажрибаларнинг давомида кузги буғдойни экишдан олдин тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 6-соат давомида ўртача 1092,2 м³/га ёки 0,303 мм/мин ни ташкил қилди. Шунини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, энг кўп сув ўтказувчанлик кузатувларнинг дастлабки 1-соатида қайд этилди, бунда тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 308,3 м³/га ни ташкил қилган бўлса, 2-3 соатларда бу кўрсаткич 254,2; 175,9 м³/га га тенг бўлди. Кузатувларнинг 4; 5 ҳамда 6-соатларида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 142,5; 108,7 ва 102,6 м³/га тенг бўлди. Янги ўзлаштирилган майдонларда гидрогель полимер бирикмасини тупроқнинг сув ўтказувчанлигига таъсири бўйича олинган маълумотлар 1-расмда келтирилган.

1-расм. Янги ўзлаштирилган майдонларда гидрогель полимер бирикмасини тупроқнинг сув ўтказувчанлигига таъсири (2019-2020 yillar).

Тажриба майдонида кузги буғдой йиғиштириб олингандан сўнг, тупроқнинг сув ўтказувчанлиги аниқланганда вариантлар бўйича ўзгаришлар кузатилди. Тажрибада барча вариантларда тупроқнинг сув ўтказувчанлиги амал-ўсув даври бошига нисбатан камайганлиги аниқланди. Бунга асосий сабаблардан бири тупроққа ишлов бериш, суғориш ҳамда ҳосилни йиғиштириб олишда техникалар ёрдамида тупроққа ишлов бериш билан изоҳлаш мумкин. Изланишлар давомида тадқиқотларнинг назорат, яъни тупроққа гидрогель полимер бирикмаси киритилмасдан кузги буғдой етиштирилган 1-вариантда тупроқнинг сув ўтказувчанлиги кузатувларнинг 1-соатида 294,8 м³/га ни ташкил қилган бўлса, кузатувларнинг иккинчи, учинчи ва тўртинчи соатларида 235,5; 162,8 ва 123,7 м³/га га тенг бўлган бўлса, кузатувларнинг 5 ҳамда 6-соатларида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 99,4; 93,6 м³/га га тенг бўлиб, 6 соат давомида жами 1009,8 м³/га ни ёки бўлмаса 0,281 мм/мин ни ташкил қилиб, амал даври бошига нисбатан 82,4 м³/га ёки 0,022 мм/мин га камайганлиги аниқланди. Шунингдек, тупроққа 50 кг/га меъёрида гидрогель полимер бирикмаси киритилиб, кузги буғдой етиштирилган 2-вариантда амал-ўсув даври охирида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги кузатувларнинг 1; 2 ҳамда 3-соатларида мос равишда 285,4; 227,3 ва 148,5 м³/га ни ташкил қилиб, 6 соат давомида жами 957,9 м³/га ни ёки бўлмаса 0,266 мм/мин га тенг бўлиб, амал даври бошига нисбатан 134,3 м³/га га ёки бўлмаса 0,037 мм/мин га ҳамда назорат яъни 1-вариантга нисбатан 51,9 м³/га ёки бўлмаса 0,015 мм/мин га кам сув ўтказувчанликка эга бўлди.

Тадқиқотлар давмида тупроққа 75 кг/га меъёрида гидрогель полимер бирикмаси киритилиб, кузги буғдой етиштирилган 3-вариантда амал даври охирида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 6 соат давмида 922,4 м³/га ни ёки бўлмаса 0,256 мм/мин ни ташкил қилиб, назорат яъни тупроққа гидрогель полимер бирикмаси киритилмасдан кузги буғдой етиштирилган 1-вариантга нисбатан тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 6 соат давомида 87,4 м³/га га ёки бўлмаса 0,025 мм/мин га кам бўлганлиги кузатилди.

Тадқиқотларнинг тупроққа 100 кг/га микдорида гидрогель полимер бирикмаси киритилиб, кузги буғдой етиштирилган 4-вариантда тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 2020 йил кузги буғдой йиғиштириб олингандан сўнг амал даври охирида кузатувларнинг 1-соатида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 271,4 м³/га ни, 2 ҳамда 3 соатларда 215,4; 137,5 м³/га ни ташкил қилган бўлса, 5 ва 6-соатларда бу кўрсаткичлар 80,9 м³/га ва 78,3 м³/га га тенг бўлиб, 6 соат давомида жами 885,3 м³/га га ёки бўлмаса 0,246 мм/мин га тенг бўлди. Бу эса, назорат вариантыга нисбатан амал даври охирида 124,5 м³/га ёки бўлмаса 0,035 мм/мин га кам сув ўтказганлигини кўриш мумкин бўлди.

Кузатувларда кузги буғдойни етиштиришда тупроққа 125 кг/га меъёрида гидрогель полимер бирикмаси киритилиб, етиштирилган 5-вариантда тупроқнинг сув ўтказувчанлиги амал даври охирида дастлабки 1 ҳамда 2 соатларда 268,9; 211,6 м³/га га тенг бўлган бўлса, 5 ва 6 соатларда 76,6 ва 73,4 м³/га ни ташкил қилиб, 6 соат давомида жами 857,6 м³/га ни ёки бўлмаса 0,238 мм/мин ни ташкил қилиб, назорат яъни 1-вариантга нисбатан тупроқнинг сув ўтказувчанлиги 6-соат давомида 152,2 м³/га га ёки бўлмаса 0,043 мм/мин га кам сув ўтказувчанликка эга бўлди.

Хулоса. Тупроқнинг сув ўтказувчанлиги турлича бўлганинг асосий сабаби назорат вариантдан ташқари қолган вариантлар тупроғи таркибига турли меъёрларда гидрогель полимер бирикмаси критилганлиги ва суғориш меъёрларини турлича бўлганлиги билан изохлаш мумкин. Шуни таъкидлаб ўтиш лозимки янги ўзлаштирилган майдонларда гидрогель полимер бирикмасини тупроқнинг сув ўтказувчанлигига таъсири бўйича олиб борилган тадқиқотларда гидрогель полимер бирикмасининг тупроққа критиш меъёри ортиши билан тупроқнинг сув ўтказувчанлиги пасайиши аниқланди. Гидрогель полимер бирикмасининг бу хусусияти механик таркиби бўйича енгил, қумлоқ ёки қум тупроқларда қўллаганда суғориш сувини пастки қатламга ўтиб кетишидан сақлайди ҳамда суғориш сувини иқтисод қилиш билан бирга тупроқ таркибидаги минерал ва бошқа озика моддаларни ювилишдан салашидан далолат беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Дала, лаборатория тадқиқотлари ва фенологик кузатувлар Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш агротехнологиялари илмий-тадқиқот институтининг “Дала тажрибаларни ўтказиш услублари”. ЎзПТИ, 2007 йил
2. Методы агрохимических, агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах. Ташкент-1963 год.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. Москва: Агропромиздат-1985 год.
4. Александрова Л.Н., Найденова О.А. – Лабораторно-практические занятия по почвоведению. Изд-во «Колос», 1976, 275 с.
5. Жўраев А.Қ. Бухоро вилояти шароитида кузги буғдойнинг “Старшина” навини суғориш ва озиклантириш тартибларини ишлаб чиқиш. Тавсиянома. Бухоро-2005 йил.

ТАКРОРИЙ ЭКИНЛАРНИ ЗОВУР СУВЛАРИ БИЛАН СУҒОРИШНИНГ СИЗОТ СУВЛАРИ САТҲИ ВА МИНЕРАЛЛАШГАНЛИК ДАРАЖАСИГА ТАЪСИРИ

Муродов Отабек

“Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти”
МТУ Бухоро табиий ресурсларни бошқариш институти таянч докторанти
E-mail: murodovou@gmail.com

Аннотация. Ушбу мақолада Бухоро воҳасининг ўтлоқи аллювиал, ўртача даражада шўрланган, механик таркибига кўра ўрта қумоқ, сизот сувлари сатҳи 2,0-2,5 метр, минерализацияси 2,5-3,0 г/л бўлган тупроқлар шароитида такрорий экинларни етиштиришда Нанокремний, Aminosit universal si биопрепаратлари билан ишлов берилиб, кам минераллашган зовур сувлари билан 0-1-1 тартибда 2 маротаба суғорилганда сизот сувлар сатҳига ва минерализациясига таъсири тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: такрорий экинлар, тарик, кунгабоқар, зовур сувлари, минерализация, сизот сувлар сатҳи, Нанокремний, Aminosit universal Si, биопрепаратлар.

Кириш. Ўзбекистонда жами 83 млн м³ дан ортиқ сув ресурслари мавжуд бўлиб, мамлакатимиз жаҳонда сув тақчиллигидан жабр кўраётган элликдан ортиқ давлатлар қаторига киради.

Ўзбекистон Республикасида 59,2 млн м³ ер усти сув ресурслари мавжуд бўлиб, шундан Амударё (32,4 млн м³) ва Сирдарё (20,0 млн м³) сувлари жами 52,4 млн м³ ни, ер ости сувлари 1,9 млн м³ ни, коллектор-зовур сувлари эса 4,9 млн м³ ни ташкил қилади.

Тадқиқот материаллари ва услуби. Бухоро воҳасининг ўтлоқи аллювиал, ўртача даражада шўрланган, механик таркибига кўра ўрта қумоқ, сизот сувлари сатҳи 2,0-2,5 метр, минерализацияси 2,5-3,0 г/л бўлган тупроқлар шароитида етиштирилган такрорий тарик ва кунгабоқар экинларини кам минераллашган зовур сувлари билан 0-1-1 суғориш тартибда 2 маротаба суғорилган ҳамда биопрепаратлар билан ишлов берилган ҳолда етиштирилган.

Дала шароитидаги тажрибаларни олиб боришда “Дала тажрибаларини ўтказиш услублари” (Т:2007) қўлланмасига мувофиқ олиб борилди. Олинган маълумотлар Б.А.Доспехов (1985) усули билан математик таҳлил қилинди.

Таҳлил ва натижалар. Тажриба майдонида ер ости сизот сувларининг сатҳини ўртача йиллик жойлашуви 2,0-2,5 м ни ташкил қилди. Ер ости суви сатҳининг энг юқорига кўтарилган даври июн ойига ва энг паст жойлашган даври декабр ойига тўғри келди. Унинг бир йиллик ўзгариш амплитудаси 0,60 метрни ташкил этди. Ер ости суви вегетациядан олдин, 1 апрел ҳолатида 2020 йилда – 2,16 м. ни, 2021 йилда 1,98 метрни ташкил қилган бўлса, 2022 йилда 2,05 метрга тенг бўлди. Вегетациянинг охирига бориб, бу кўрсаткичлар мос равишда 2,25; 2,20; ва 2,12 метрга тенг бўлганлигини кўришимиз мумкин.

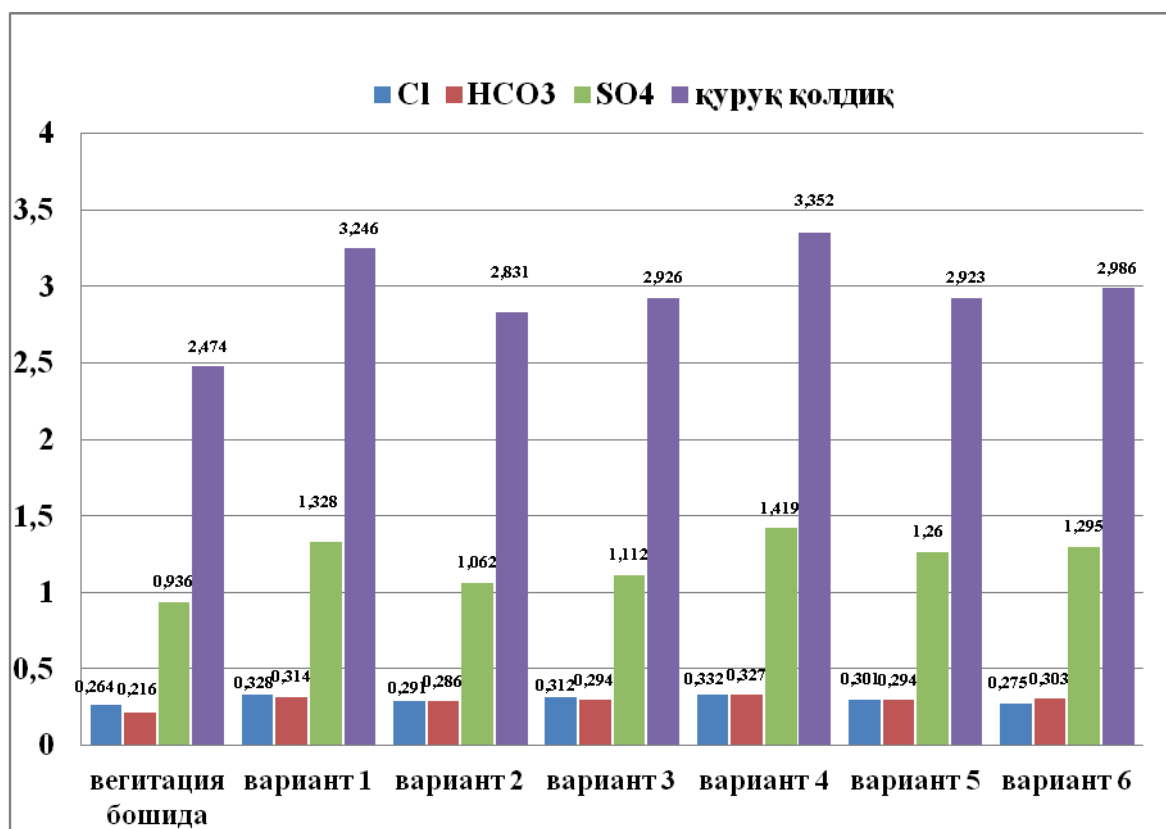
Тажриба майдонида сизот сувларининг минерализацияси ўсув мавсуми давомида суғоришлардан олдин ва суғоришлардан кейин аниқлаб борилди. Бунинг учун тажриба майдонига ўрнатилган кузатув қудуқларидан сизот суви намуналари олиниб, лаборатория шароитида сувли сўрим анализи бўйича қуруқ қолдиқ миқдори аниқланди.

2020 йилда кузатувлар давомида сизот таркибидаги С1 миқдорининг ўзгариши таҳлил қилинганда, вегетация даври бошида унинг миқдори 0,262 г/л га тенг бўлган бўлса, вегетация охирида назорат варианты бўлган зовур суви билан суғорилган 1-вариантда вегетация бошига нисбатан 0,063 г/л гача кўпайиб, 0,325 г/л га тенг бўлди. Шунингдек, сизот сувлари таркибидаги қуруқ қолдиқ миқдори таҳлил қилинганда, вегетация бошида унинг миқдори 2,472 г/л га тенг бўлган бўлса, вегетация охирига бориб, 1-вариантда 3,248 г/л га тенг бўлиб, 0,776 г/л гача кўп тўпланганлиги маълум бўлди. Зовур суви билан суғоришда Нанокремний биопрепаратидан фойдаланилган 2-вариантда, яъни назорат далага нисбатан сизот сувлари таркибидаги хлор миқдори 0,026 г/л гача кўп бўлди. Сизот сувидаги қуруқ қолдиқ миқдори эса вегетация охирига бориб 2,829 г/л ни ташкил қилиб, вегетация бошидаги кўрсаткичга нисбатан 0,357 г/л га кўп бўлди. Тадқиқотнинг зовур суви билан суғоришда AMINOSID Universal Si биопрепаратидан фойдаланилган 3-вариантда сизот таркибидаги С1 миқдори вегетация бошига нисбатан 0,047 г/л гача кўпайиб, 0,309 г/л га тенг бўлди. Қуруқ қолдиқ миқдори эса вегетация охирига бориб

2,927 г/л ни ташкил қилиб, вегетация бошидаги кўрсаткичга нисбатан 0,455 г/л га кўп бўлди.

Олиб борилган тадқиқотнинг назорат сифатида 4-вариант деб олинган зовур суви ёрдамида етиштирилган такрорий кунгабоқар экини учун сизот сувлари таркибидаги хлор миқдори вегетация даври бошидан 0,069 г/л гача кўп бўлди. Бундан ташқари, сизот сувлари таркибидаги қуруқ қолдиқ миқдори таҳлил қилинганда, вегетация охирида 3,328 г/л га тенг бўлиб, 0,856 г/л гача кўп тўпланганлиги маълум бўлди. Нанокремний биопрепаратидан фойдаланилган 5-вариантда назоратга нисбатан сизот таркибидаги хлор миқдори 0,033 г/л гача кам бўлганлиги кузатилди. Қуруқ қолдиқ миқдори таҳлил қилинганда, вегетация охирида 2,922 г/л га тенг бўлиб, 0,45 г/л гача кўп тўпланганлиги маълум бўлди. Изланишларнинг 6 – вариантыда, яъни AMINOSID Universal Si биопрепаратидан фойдаланиб етиштирилган далада сизот сувлари таркибидаги хлор миқдори вегетация бошига нисбатан 0,01 г/л гача ошган бўлса, зовур сувлари билан суғорилган назорат вариантыга нисбатан хлор миқдори 0,059 г/л гача ошиб, 0,272 г/л ни ташкил қилди. Шу билан бирга, қуруқ қолдиқ миқдори вегетация охирида 2,987 г/л га тенг бўлиб, вегетация охирида 0,515 г/л гача кўп тўпланганлиги маълум бўлди.

1-расм. Сизот сувларининг минерализацияси (амал даври ва амал даври охирида, г/л) (ўртача 3 йиллик кўрсаткич)

Хулоса. Олиб борилган тадқиқот натижалари шуни кўрсатяптики такрорий экинларни етиштиришда зовур сувлари билан суғорилди ва бошқа ҳудудлардан оқиб келган ер ости сувлари натижасида вегетация охирида сизот сувларининг минерализацияси ошиши кузатилди. Такрорий экинларни Нанокремний ва AMINOSID Universal Si биопрепаратидан фойдаланиб етиштирилганда суғориш меъёри камлиги ҳамда ўсимликларнинг яхши ўсиб ривожланганлиги ҳисобида ерларнинг мелиоратив ҳолати ёмонлашуви олди олинди, шу билан бирга сизот сувларининг минерализацияси назорат вариантыга нисбатан сезиларли даражада камайгани аниқланди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Никулина Елена Владимировна, Формирование продуктивности кукурузы в зависимости от приемов возделывания в условиях лесостепи среднего Поволжья // АВТОРЕФЕРАТ диссертации на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук Пенза, 2021 г
2. S.Kh. Isaev, B. Khaidarov, Collector-drainage water use for irrigation in dry years, European

Research, in Coll. of articles XVI Int. Sci. and Pract. Conf. (Science and Education, Penza, 2018), pp. 114–117

3. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари. ЎзПИТИ. -Тошкент, 2007. 147 б.

4. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта // Москва: Агропромиздат, 1985 г. стр-351.

5. Khamidov, M. K., Balla, D., Hamidov, A. M., & Juraev, U. A. (2020). Using collector-drainage water in saline and arid irrigation areas for adaptation to climate change. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 422, No. 1, p. 012121). IOP Publishing.

6. Абдуалимов Ш.Х., Каримов Ш.А. Влияние стимулятора Биодукс на появление всходов и урожайность хлопчатника // Актуальные проблемы современной науки. -Москва, 2017. №4. -С.262-266.

7. Isaev, S. X., et al. “Investigating irrigation system by using drainage water in the cultivation of repeated millet crop.” BIO Web of Conferences. Vol. 103. EDP Sciences, 2024.

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

**ФАЛСАФА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

Shernazarov Ravshan Avazovich SIYOSIY E'TIQODDA INSONPARVARLIK G'OYASI VA UNING JAMIYAT HAYOTIGA TA'SIRI.....	5
Bexruz Sobirovich Turdiyev “O‘ZBEKISTON – 2030” STRATEGIYASI - JAMIYAT IDEOSFERASIDAGI STRATEGIK G‘OYA.....	7

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

Ostonov Utkir Yangiboevich REGIONAL ANALYSIS OF TOURISM MARKET TERMS	9
Zaripova Shirina Qudratullayevna O‘ZBEKISTON VATANIM MANIM	12
Muxitdinov Muhsinjon Mo`minovich, Abusamatova Shaxodat Hojiakbar qizi MATINLI MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISHDA DIALEKTOLOGIYANING AHAMIYATI. 15	
Muxitdinov Muhsinjon Mo`minovich, Abusamatova Shaxodat Hojiakbar qizi MATINLI MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISHDA DIALEKTOLOGIYANING AHAMIYATI. 17	

**ИҚТИСОД ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

Adilov Baxtiyor Alisherovich SANOAT KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR VAZIFALARI	19
Odiljonova Oybarchin Fayzullo qizi MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIYAVIY INSTRU- MENTLAR HISOBINI YURITISH.	22
Mirzayeva L.Sh. MEHMONDO'STLIK KORXONALARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI	24
S.Y.Qodirov KLASTERLAR VA ULAR TARKIBINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	26
Жуманиёзов Р.П. МИНТАҚАДА САНОАТ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШДА СА- НОАТ СИЁСАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ЗАРУРАТИ.....	28
Тоштемир Бердиев ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИ ХУСУСИЙЛАШТИРИШ МОҲИЯТИ.	30
Тоштемир Бердиев ТРАНСФАРМАЦИЯ ЖАРАЁНИНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИ ХУСУСИЙЛАШТИРИШДА АҲАМИЯТИ.....	33
Yaqubova Yulduz Raimovna BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARIGA ERISHISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	35

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Mamajonova Shaxzodaxon Yoqubjon qizi PSIXODIAGNOSTIKA METODIKALARI ILMIYILIGINING PSIXOMETRIKA MEZONLARINI TA'MINLASHDA KOMPYUTER DASTURLARINI AMALIYOTGA TADBIQ ETISH.....	39
Nigina A. Gulyamova FORMATION OF CREATIVE THINKING ABILITIES (FIGURAL) AND SOCIAL DIRECTIONS (VERBAL) OF CHILDREN IN UZBEKISTAN.....	41
Kenjayeva Diana Shermatovna THE EFFECTIVENESS OF USING INTERNET VIDEO CONTENT IN TEACHING COLLOCA- TIONS FOR FUTURE TEACHERS.....	43
Sayyora Inamova MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISH JARAYONINI FAOLLASHTIRISH.....	44
Umaraliyeva Mamuraxon Tashxodjayevna BIOLOGIK TA'LIMDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	47

БИОМЕДИЦИНА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Саматов Улугбек Абдумажитович ИЗУЧЕНИЕ СОСТОЯНИЯ ТКАНЕЙ ПАРОДОНТА У ПАЦИЕНТОВ С ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНЬЮ СЕРДЦА ПОСЛЕ АОРТОКОРОНАРНОГО ШУНТИРОВАНИЯ.....	49
Samatov Ulugbek Abdumazhitovich DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF ANTISEPTIC ROOT CANAL TREATMENT FOR CHRONIC APICAL PERIODONTITIS OF TEETH.....	51
Samatov Ulugbek Abdumazhitovich OUR EXPERIENCE OF USING OSTEOGENON IN THE TREATMENT OF CHRONIC GENER- ALIZED PERIODONTITIS.....	53
Кодиров Т.А., Мамажанов Б.С. УМУРТҚА ПОҒОНА ТАРАШЛАНГАН ЎСИМТА БЎҒИМИ ДЕГЕНЕРАТИВ КАСАЛЛИГИДА ГИАЛИН ТОҒАЙ ПЛАСТИНКАСИНИНГ ПАТОМОРФОЛОГИЯСИ.....	56
Ботиров Дониёр Абдусаидович, Ташбаев Алишер Бахриддинович ЎТКИР МИОКАРД ИНФАРКТИ ДАСТЛАБКИ 6-8 СОАТДА ДАВРДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАР.....	57
Исламбеков Дониёр Анварович ҚАЙТАЛАМА МИОКАРД ИНФАРКТИДАН КЕЙИНГИ ДАВРДА ОШҚОЗОН ОСТИ БЕЗИДА РИВОЖЛАНАДИГАН МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАРИ.....	61
Ботиров Дониёр Абдусаидович ҚАЙТАЛАМА МИОКАРД ИНФАРКТИ МИОКАРДДА РИВОЖЛАНАДИГАН МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАР.....	63
Ташбаев Алишер Бахриддинович ЎТКИР МИЕЛОБЛАСТЛИ ЛЕЙКОЗЛАРДА ЖИГАРДАГИ МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАР.....	65
Islambekov Doniyor Anvarovich MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE PANCREAS DURING THE POST-INFARCTION PERIOD AFTER RECURRENT MYOCARDIAL INFARCTION.....	68
Урманова Юлдуз Махкамовна «ОЦЕНКА ГИГАНТСКОЙ АДЕНОМЫ ГИПОФИЗА ПО ШКАЛЕ АКУН: НОВАЯ СИСТЕМА ОЦЕНКИ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ХИРУРГИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ ГИГАНТСКИХ АДЕНОМ ГИПОФИЗА».....	69
Absattarov Jahongir Ulug'bek o'g'li, Ozodov Javohir Zohidjon o'g'li, Maxmudov Asadbek Maxamad o'g'li ATEROSKLEROZ KASALLIGINI SABABLARI, OQIBATLARI DIAGNOSTIKASI VA DAVOLASH METODIKASI.....	72

БИОЛОГИЯ ВА ЭКОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

G'.Q.Yoqubov, X.M.Raximova

INDIGOFERA TINCTORIA L. O‘SIMLIGI LABORATORIYA SHAROITIDA URUG‘LARNING
UNUVCHANLIGIGA UZGUMI STIMULYATORINING TA‘SIRI 76

**АГРОПРОЦЕССИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

Саксонов Умиджон Сатторович

ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН СУР ТУСЛИ ҚЎНҒИР ТУПРОҚЛАРДА СУВ ТЕЖОВЧИ
СУҒОРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИ ЖОРИЙ ҚИЛИШНИ ТУПРОҚНИНГ СУВ
ЎТКАЗУВЧАНЛИГИГА ТАЪСИРИ 78

Муродов Отабек

ТАКРОРИЙ ЭКИНЛАРНИ ЗОВУР СУВЛАРИ БИЛАН СУҒОРИШНИНГ СИЗОТ СУВЛАРИ
САТҲИ ВА МИНЕРАЛЛАШГАНЛИК ДАРАЖАСИГА ТАЪСИРИ 81

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

”ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАР” МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА
67-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

(2-қисм)

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Эълон қилиш муддати: 31.08.2024